

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Fakulta pedagogická
Katedra romanistiky



Jana Hrušková

Vztahy Severoatlantické aliance a Evropské unie

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph.D.

České Budějovice 2006

Anotace:

Cílem bakalářské práce je na pozadí historických událostí sledovat zlomové body, důvody a podmínky vzniku Severoatlantické aliance a Evropské unie a jejich dalšího vývoje. Zviditelněny byly i organizace z dnešního pohledu ne příliš známé, ale z hlediska historického vývoje neopominutelné. Důraz je pak kladen na období studené války, v němž se formovaly nosné myšlenky obou rodičích se organizací, a jak se následně EU a NATO vyrovnaly se zánikem bipolárního světa. Práce se dále věnuje samotné spolupráci těchto dvou organizací, jak si k sobě hledaly cestu a jak se jim dnes daří vzájemný vztah rozvíjet.

Annotation:

The object of this thesis is to study the historical reasons behind the establishment of the North Atlantic Treaty Organization and the European Union, using the context of the historical events and conditions that led to this as well to examine some of the milestones in their further development. The thesis also looks at organisations that are not so well known today but are significant to the historical background. An emphasis is put on the Cold War era where the principles of these developing organisations were to shape their future, and how both NATO and the EU reacted to the end of the bipolar world system. Cooperation between these two organisations is also examined, in regard to their mutual development and evolution, and future success in maintaining and broadening this partnership.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze za odborného vedení vedoucího bakalářské práce.

Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu použité literatury a pramenů.

V Svitavách dne 18. dubna 2006

Jana Husková

Poděkování:

Ráda bych poděkovala PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph.D. za jeho připomínky, ochotu a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat paní Haně Tomanové z Evropského informačního centra v Českých Budějovicích za ochotu a vstřícnost, se kterou mi podávala informace. Tentýž dík bych chtěla vyjádřit i Informačnímu centru o NATO a Eurocentru Praha za zprostředkování přístupu k cenným publikacím týkajících se mého tématu. V neposlední řadě patří dík také mým rodičům, kteří mi umožnili studium na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

Obsah:

Úvod	8
1. HISTORICKÝ KONTEXT	
1.1. Studená válka – stručný přehled	11
2. NATO – SEVEROATLANTICKÁ ALIANCE	
2.1. NATO ve studené válce.....	13
2.1.1. Cesta k NATO	13
2.1.2. Trumanova doktrína a Marshallův plán	14
2.1.3. Západní unie a Vandenbergova rezoluce – oficiální kroky k NATO....	15
2.1.4. Washingtonská smlouva.....	16
2.1.5. RVHP a Varšavský pakt jako sovětská reakce na Marshallův plán a NATO	19
2.1.6. Zpráva výboru tří a vědecká dimenze NATO	21
2.1.7. Francie	22
2.1.8. Politika détente.....	25
2.2. NATO po studené válce	27
3. EU – EVROPSKÁ UNIE	
3.1. Cesta k EU	33
3.1.1. ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli	33
3.1.2. Evropské obranné společenství a návrh na vytvoření evropského politického společenství.....	35
3.1.3. Římské smlouvy: EHS – Evropské hospodářské společenství a Euratom – Evropské společenství uhlí a oceli	36
3.1.4. ESVO – Evropské sdružení volného obchodu	38
3.1.5. Evropská společenství a Jednotný evropský akt.....	39
3.1.6. Maastricht – Smlouva o Evropské unii.....	41
3.2. EU po studené válce	42
4. ZEU – ZÁPADOEVROPSKÁ UNIE	
4.1. Bruselská smlouva	45
4.2. Vznik Západoevropské unie, Pařížské dohody	46
4.3. Vývoj ZEU v letech 1955-1984	48

4.4. Znovuoživení	49
4.5. ZEU po roce 1990	49
4.6. Amsterodamská smlouva (1999) a ukončení činnosti ZEU	52
5. SPOLUPRÁCE NATO-EU	
5.1. Počátky spolupráce	55
5.2. První oficiální kroky	58
5.3. EU a NATO po 11. září 2001	59
5.4. Intenzivní vzestup, prohloubení spolupráce	60
5.5. Náhled do budoucnosti	62
Závěr	66
Seznam použité literatury a pramenů	69
Seznam zkratk	71
Seznam příloh	73

Úvod:

„Když jsem si připravovala tento projev, vzpomněla jsem si na graf evropských organizací, který koluje po State departmentu. Tvoří ho nikoli dva či tři okruhy, ale třináct barevných překrývajících se kruhů se jmény zemí, seskupenými podle institucí, jejichž jsou členy.

Aby se v tom někdo vyznal, musel by být buď génius, nebo Francouz. To mi ostatně připomíná záhadnou poznámku francouzského diplomata odpovídajícího na americký návrh: "V praxi to fungovat bude, to ano. Ale bude to fungovat i teoreticky?"

Ale teď vážně. " ¹

Když jsem si přečetla tento úryvek z projevu M. Albrightové, nejen, že jsem se pobavila v souvislosti nad vzpomínkami ze svého studijního pobytu ve Francii, ale také jsem si uvědomila, jakou má tehdejší americká státnice pravdu. Teď narážím na poznámku nad nepřehledným grafem, jež rádoby vysvětluje složitou strukturu evropských organizací. Jelikož je to projev z roku 1998, jsem si jistá, že ono zmiňované číslo 13 se mohlo několikrát změnit a neodvažuji se hádat, jaké je skóre dnes. Jako obyčejný člověk-laik si teď vybavím pouze ty nejznámější organizace jako je Evropská unie, NATO, OSN, Červený kříž, rada Evropy – jen pár „vyvolených“, o kterých neustále slyšíme v médiích. Ne náhodou jsem zmínila EU na prvním místě a NATO v jejím těsném závěsu. V souvislosti s „nedávným“ přistoupením byla Unie tématem číslo jedna. Podobně o NATO a jeho operacích na Balkáně, kam ČR aktivně vysílá i své vojáky, slyšíme poměrně často.

Když jsem si vybírala téma bakalářské práce, položila jsem si otázku: „Co tyto organizace spojuje? Co spojuje organizace, o kterých se nejvíce hovoří, které jsou mediálně zviditelňované (a tedy které nám jsou neblížejší)? Co spojuje EU, jako primárně politicko-ekonomickou organizaci, a NATO, jako organizaci vojensko-politickou?“..Obranná politika? A co dál? Ani na jednu otázku jsem jsem si nedokázala odpovědět, proto se mi toto téma zdálo zajímavé, které by mi něco přineslo.

Práci jsem rozdělila do pěti kapitol, i když úhlů pohledu na její možné rozdělení je mnoho. Ve své práci bych chtěla na pozadí historických událostí sledovat, jak obě organizace vznikly, co tomuto aktu předcházelo a jak se nadále vyrovnávaly s překážkami, které jim dění

¹ Projev Madelaine Albrightové na konferenci New Atlantic Initiative a Nadace Bohemiae ve Washingtonu 9 února 1998. ČR vstupuje do NATO Praha 1998

na mezinárodní scéně předkládalo. Jejich vývoj má v podstatě dvě etapy. Klást důraz bych chtěla na období studené války, které de facto dalo vznik oběma organizacím. Proto první kapitulu věnuji globálnímu pohledu, který má být jakýmsi úvodem do sledu událostí, jež po druhé světové válce hýbaly světem. Následující kapitola o NATO by měla být nejrozsáhlejší, jelikož se v ní táhne nit historických faktů, které vytváří rámec, podle něhož se Aliance formovala. V dalších kapitolách se jej proto budu snažit neopakovat. Výjimkou budou však místa, kde si to zdůraznění pohledu na situaci vyžádá. Ve třetí kapitole se soustředí na problematiku poválečného integračního procesu v Evropě, který vedl k vytvoření Evropské unie. Chtěla bych sledovat rodící se společenství, jakožto důležité kroky na cestě budování evropské integrační struktury, ale budu se snažit rovněž zviditelnit organizace, které neměly dost ostré lokty a jejich koncepty zůstaly jenom na papíře, nebo bezprostředně po svém vzniku podlehly silnější konkurenci. Ovšem, jak se říká: „i malé činy dělají hrdiny,“ tak ani tyto myšlenky nezanikly, přežily v povědomí, rostly do krásy a až přišel jejich čas, tak se podepsaly na zrodu organizace nové, silnější. Mým cílem je také ukázat Evropskou unii v jiném světle – jako obrannou organizaci, byť v útlém věku. Dalo by se říci, že ve vývoji Unie jako celku budu směřovat ke vzniku jejího druhého pilíře, tedy Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, a další peripetie, kterými procházela, ponechám stranou, ačkoliv bych nerada jakkoliv ubírala na jejich významu. Společná zahraniční a bezpečnostní politika, jdoucí ruku v ruce s Evropskou bezpečnostní a obrannou politikou, úzce souvisí s tématem Západoevropské unie a spolupráce EU-NATO, a proto bych jí ráda věnovala pozornost spíše v rámci těchto kapitol. Západoevropská unie je, troufám si říct, v povědomí veřejnosti organizací neznámou, v historii má však své nepopíratelné místo. ZEU stála u zrodu obou výše zmíněných organizací, které si vybudovaly pevné postavení ve světovém měřítku na její úkor. Po dlouhá léta vystupovala ZEU v tomto trojúhelníku jako prostředník, bez něhož by si, myslím, NATO a EU k sobě nenašly cestu tak rychle, a proto si podle mého názoru zaslouží samostatnou kapitolu. Poslední část práce náleží samotné spolupráci mezi organizací Severoatlantické smlouvy a Evropskou unií. V této fázi se budu snažit vypátrat zlomový moment, oficiální kroky, které mezi EU a NATO prolomily ledy, neboť prvotní, ač sporadické kontakty na neoficiální bázi musely nevyhnutelně existovat. Dále bych chtěla nastínit, jak tyto vztahy fungují v současnosti a jak by mohl vypadat náhled do budoucna.

Každá organizace, kterou se chystám zmínit, disponuje svou vlastní (složitou) institucionální a organizační strukturou, která zahrnuje, kromě těch nejdůležitějších orgánů, také spoustu výborů a ad hoc skupin, které se schází pravidelně či příležitostně v souvislosti s aktuálními problémy. Bez nich by samozřejmě tato struktura nemohla fungovat naplno a

jsem si vědoma, že je nelze opomíjet. Smyslem této práce však není popsat do detailu, jak tyto organizace fungují, nýbrž přiblížit, jak se vyvíjely v kontextu událostí. Institucionální struktura, rozhodovací procesy, členství a další organizační problémy by jistě vydaly na další bakalářskou práci, a tak je nebudu uvažovat, místo jim ovšem ponechám tam, kde to bude v souvislosti s dalším vývojem těchto organizací důležité.

1. Historický kontext

1.1. Studená válka (1945-1989) – stručný přehled

Po skončení druhé světové války přivedlo napětí mezi Východem a Západem, stejně tak jako hromadění jaderných zbraní, svět téměř na pokraj třetí světové války.

SSSR a USA bojovaly ve druhé světové válce jako spojenci, ale v roce 1945 se z těchto dvou velkých zemí, supervelmocí, stali rivalové a nepřátelé. Toto soupeření, tzv. studená válka, se odehrávalo bez válek mezi hlavními aktéry. USA a SSSR „bojovaly“ pomocí vzájemného vyhrožování a posilování vlastních ozbrojených sil. Obě země shromáždily obrovské arzenály jaderných zbraní. Mírové a přátelské kontakty mezi těmito zeměmi a jejich obyvateli ustaly. Sovětská armáda oddělila SSSR od západního světa. *„Od Štětína na Baltu po Terst na Jadranu byla přes kontinent spuštěna železná opona. Za touto linií leží všechna hlavní města starých států střední a východní Evropy: Varšava, Berlín, Praha, Vídeň, Budapešť, Bělehrad, Bukurešť a Sofie. Všechna tato vynikající města a jejich obyvatelé se nacházejí v něčem, co musím nazvat sovětskou sférou,“* (přeložila Jana Hrušková, dále jen J.H.)² prohlásil britský státník sir Winston Churchill v projevu, který přednesl 5. března 1946 ve Fultonu, v americkém státě Missouri.

Studená válka ovládala světovou politiku mnoho let. Na jedné straně se Spojené státy americké staly vedoucím představitelem NATO, vojenské aliance západních států, namířené proti komunistickým zemím. Na druhé straně se SSSR stal vedoucí zemí Varšavské smlouvy, vojenské aliance států východní Evropy, které podporovaly komunismus.

USA a SSSR spolu ve skutečnosti nikdy přímo neválčily, ale měly k tomu velmi blízko, zejména v době tzv. kubánské krize. Po celý jeden týden v říjnu 1962 svět tajil dech nad hrozbou třetí světové války, která byla na dosah. Americký prezident John F. Kennedy obdržel letecké fotografie, z nichž vyplývalo, že si SSSR staví na Kubě raketové základny. Z této pozice mohly jaderné střely zasáhnout a zničit mnoho amerických měst. Prezident USA nařídil 22. října námořní blokádu Kuby. Spojené státy vypracovaly plány invaze na Kubu a svět se připravoval na jadernou válku. Předseda sovětské vlády Nikita S. Chruščov nakonec

² *„From Stettin in the Baltic to Trieste in the Adriatic, an iron curtain has descended across the Continent. Behind that line lie all the capitals of the ancient states of Central and Eastern Europe. Warsaw, Berlin, Prague, Vienna, Budapest, Belgrade, Bucharest and Sofia, all these famous cities and the populations around them lie in what I must call the Soviet sphere...“* Winston Churchill, Iron Curtain, 5 March 1946, <http://www.winstonchurchill.org/>

přijal prohlášení amerického prezidenta J. F. Kennedyho z 27. října 1962, „*totiž že nedojde k žádnému útoku, k žádné invazi na Kubu, a to nejen ze strany Spojených států, ale také ze strany jiných národů západní polokoule... Potom tedy motivy, které nás přiměly k tomu poskytnout Kubě pomoc tohoto druhu, pomimuly.*“³ Krize byla zažehnána.

V 80. letech 20. století pomohl přátelský vztah mezi americkým prezidentem Ronaldem Reaganem a sovětským představitelem Michailem S. Gorbačovem snížit napětí studené války. Jelikož „*v globálním jaderném konfliktu by nebylo vítězů, ani poražených, ale nevyhnutelně by v ní zanikla světová civilizace. Nebyla by to vlastně válka v obvyklém pojetí, ale sebevražda.*“⁴ jak trefně shrnul M.S. Gorbačov a dodal, že „*nové politické myšlení vyžaduje uznat ještě jeden prostý axiom, že bezpečnost je nedělitelná. Může být pouze stejná pro všechny, jinak nebude vůbec.*“⁵ V roce 1987 se oba státníci dohodli na likvidaci jaderných střel středního doletu.

O dva roky později padla tzv. berlínská zeď (1961-1989) a Gorbačov umožnil komunistickým státům ve východní Evropě zvolit si demokratické vlády a v roce 1991 se SSSR rozpadl na 15 republik.

Studená válka skončila. Mapa Evropy se mění.

³ Předseda sovětské vlády N.S. Chruščov prezidentu USA o stažení sovětských raket z Kubu (28.10.1962), Zdeněk VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, Praha 2004, s. 250.

⁴ M.S. Gorbačov o prioritách v mezinárodních vztazích (1987), Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, s. 282.

⁵ Tamtéž.

2. NATO – Severoatlantická aliance

2.1. NATO ve studené válce

2.1.1. Cesta k NATO

Po skončení druhé světové války se velmi rychle ukázalo, že konfrontace mezi Sovětským svazem a západní Evropou je nevyhnutelná. Už při podpisu tzv. jaltských dohod⁶ v únoru 1945 bylo zřejmé, že SSSR není ochoten dodržovat na jím dobytých územích na Balkáně a ve střední Evropě žádné předem uzavřené dohody a v rozporu se svými závazky postupně pohlcovoval státy východní Evropy do sféry vlivu a nastoloval v nich komunistické režimy. Ozbrojené síly těchto zemí byly reorganizovány podle sovětského vzoru a jejich velení bylo zcela podřízeno Moskvě.

Expanzionistická politika i praxe Sovětského svazu začala nabývat postupně hrozivých rozměrů. Dohodnutou poválečnou demobilizaci a redukci výzbroje provedly důkladně pouze západní spojenci, i když částečně pod vlivem optimismu vyvolaného americkým monopolem na výrobu atomové bomby. V samotné Evropě se snížil počet amerických vojáků z 3,1 milionu mužů v roce 1945 na 391 000 o rok později. SSSR naproti tomu dával jasně najevo, že hodlá značný počet vojáků ponechat v činné službě. V roce 1948 se jejich počet odhadoval při nejmenším na trojnásobek početních stavů americké armády.

V poválečném období se pod přímou hrozbou komunistického převratu ocitly i země, které neměly mít nic společného se sovětskou sférou vlivu. Řecko čelilo od roku 1946 od roku 1949 komunistickému povstání. Velmi silné postavení měli komunisté ve Francii a v Itálii, kde sílily extremistické nálady také vzhledem k hospodářské devastaci a s tím spojenému špatnému životnímu standardu obyvatel. Značnému tlaku Sovětského svazu bylo vystaveno Norsko a Turecko, ve druhém případě s cílem získat jeho vojenské základny ve strategicky významných úžinách. Byl proveden pokus o násilné připojení území severní provincie Íránu. SSSR dával zřetelně najevo, že se s tím, co získal za druhé světové války, nehodlá spokojit.

Rok 1947 byl v poválečném vývoji Evropy přelomový. Sovětský svaz tehdy přistoupil ke konečnému prosazení své moci v jím již okupované východní a střední Evropě.

⁶ Na Jaltské konferenci v únoru 1945 se spojenecké mocnosti Velká Británie, USA a SSSR, tzv. Velká trojka, zastoupené W. Churchillem, F. D. Rooseveltem a J. V. Stalinem, dohodli na poválečném rozdělení světa (mi. rozhodly rozdělit Německo po válce na čtyři okupační zóny).

V Bulharsku a v Rumunsku byly nemilosrdně zlikvidovány zbytky opozice a nastolena diktatura sovětského typu. V Polsku byly téhož roku zcela zfalšovány výsledky voleb a k moci přivedena vláda poslušná sovětskému vedení. Za dramatických okolností byly také v listopadu 1947 zrušeny i opoziční strany v Maďarsku.

Situace v Evropě se dále vyostřovala. Únorový komunistický puč v Československu v roce 1948 zrušil poslední demokracii v části Evropy, na jejíž půdu vstoupila Rudá armáda. „*Tragická smrt Československé republiky vyvolala šok po celém civilizovaném světě,*“⁷ prohlásil 17. března 1948 H. Truman v Kongresu. To byla definitivní pobídka k tomu, aby se západní demokracie začaly starat o vlastní sebeobranu.

2.1.2. Trumanova doktrína a Marshallův plán

Sled událostí v letech 1947 a 1948 vznik Severoatlantické aliance velmi uspišil. „*Spojené státy americké obdržely od řecké vlády naléhavou výzvu týkající se finanční a hospodářské pomoci.*“⁸ Situace si vyžádala okamžité jednání ze strany prezidenta USA Harryho S. Trumana, který vyzval Spojené státy, aby „*podporovaly svobodné národy odolávající pokusům o jejich podmanění ze strany ozbrojených menšin nebo prostřednictvím nátlaku zvenčí*“⁹ ve své řeči při zasedání Kongresu, jenž se vžila pod názvem Trumanova doktrína. Spojené státy původně neplánovaly uzavřít po válce obranné spojení s demokratickými státy Evropy, ani zde nehodlaly ponechat své vojáky. Hlavním nástrojem, který Američané zvolili na podporu a stabilizaci válkou rozvrácené Evropy, byla soustava plánů hospodářské obnovy Evropy, běžně známá jako Marshallův plán (1947-1952). Účelem Marshallova plánu „*by mělo být oživení hospodářství ve světě tak, aby to umožnilo vznik politických a sociálních podmínek, v nichž mohou existovat svobodné instituce.*“¹⁰ Nicméně bylo zřejmé, že před tím, než vláda Spojených států mohla dále pokračovat ve svém úsilí ulehčit situaci a začít pomáhat evropskému světu na cestě jeho obnovy, musela „*zde být nějaká dohoda mezi zeměmi Evropy, pokud jde o požadavky na řešení situace.*“¹¹ V zájmu USA nebylo poskytovat do nekonečna dolarové injekce jen tak nazdařbůh bez nějaké širší, konkrétnější koncepce. Na druhé straně by nebylo působivé, aby se snažila vypracovat sama jednotný program, který by měl hospodářsky zotavit Evropu. „*To je záležitostí Evropanů.*“

⁷ Petr LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997, s. 91 z Trumanova projevu ze 17.3. 1948, Public Papers of the presidents of the United States: Harry S. Truman, 1948, s. 183.

⁸ Trumanův projev (12.3. 1947) Kongres USA, Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, s. 173.

⁹ Trumanův projev (12.3. 1947) Kongres USA, *Příručka NATO*, s. 423.

¹⁰ Marshallův plán (5.6. 1947) Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, s. 176.

¹¹ Tamtéž.

*Myslím, že iniciativa musí přijít z Evropy,*¹² jasně shrnul iniciátor celého plánu, ministr zahraničních věcí Spojených států amerických, George C. Marshall ve svém projevu na Harvardské univerzitě 5. června 1947. Marshallova řeč představovala skutečný předěl v americké zahraniční politice. Na rozdíl od pomoci Řecku a Turecku měla být americká pomoc od nynějška přesně cílená a dlouhodobá.¹³

2.1.3. Západní unie a Vandenbergova rezoluce – oficiální kroky k NATO

Britové společně s Francouzi věděli, že ochrana Západu před případnou novou německou agresí či aktuálnější sovětskou spočívá v angažovanosti USA v evropských obranných strukturách. A právě v březnu 1948 Francie a Velká Británie oficiálně požádaly Spojené státy, které tehdy měly monopol na jaderné zbraně, aby s nimi uzavřely v době, kdy tu nebyla otevřená válka, smlouvu o vojenské alianci, zahrnující prostor mimo americký kontinent.

Spojené státy a západoevropské mocnosti dokázaly spolupracovat během obou světových válek. Ovšem po skončení té druhé měly Spojené státy opět tendenci směřovat zpět k izolacionismu. I Američané však začínaly pod vlivem poválečných událostí postupně svá tradiční stanoviska přehodnocovat. S postupem Moskvy ve východní Evropě a zejména porušováním dohod o spojenecké správě Německa, které vyvrcholilo čtrnáctiměsíční vojenskou blokadou západní části Berlína Sověty (1948-1949), si USA uvědomovaly realnost této hrozby a odpověděly na požadavek Západní Evropy kladně.

Pod vidinou americké vojenské pomoci v březnu 1948 vznikla v Bruselu z britské iniciativy Západní unie podpisem smlouvy mezi Velkou Británií, Francií, Nizozemskem, Belgií a Lucemburskem o ekonomické, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně.¹⁴ Bruselská smlouva byla prvním faktickým krokem v procesu, který vedl v roce 1949 k vytvoření Severoatlantické smlouvy posílené zejména o americký hospodářský a vojenský potenciál i účast Kanady. Bez americké ochrany by nebyly totiž možnosti členů Západní unie, vesměs zničené válkou, zajistit si vlastní bezpečnost efektivní. Zapojení USA do nového obranného paktu stále ještě nebylo samozřejmé, neboť naráželo na americkou ústavu, zakazující spojeným státům vstupovat do aliancí s cizími zeměmi v době míru. Americké pochyby se nakonec podařilo překonat přijetím tzv. Vandenbergovy rezoluce dne 11. června 1948. Schválená drtivou většinou amerického Senátu, ukončila platnost

¹² Tamtéž.

¹³ P. LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 80.

¹⁴ Západní unie byla v roce 1954 přejmenována na Západoevropskou unii. viz. kap. 4.2.

Monroeovy doktríny, v níž se americký prezident Monroe vyslovil, že USA se nikdy „neúčastnily válek evropských mocností, které se týkaly pouze jich samých a neodpovídalo by naší politice, kdybychom hodlali činit tak na příště.“¹⁵ Naproti tomu Vandenbergova rezoluce, nesoucí jméno amerického republikánského senátora Arthura Vandenbergga, otevřela přímou cestu k vytvoření NATO. Oficiální rozhovory o severoatlantické obraně probíhaly mezi Spojenými státy americkými, Kanadou a signatáři Bruselské smlouvy od července 1948. Od března 1949 byly k procesu formování Severoatlantické aliance postupně vyzývány Norsko, Itálie, Portugalsko, Dánsko i Island, přestože tato ostrovní země nemá žádnou armádu. Portugalsko, které se vzhledem k vojenské diktatuře A. Salazara vymykalo z požadovaného demokratického standardu, bylo přizváno hlavně z vojenských důvodů, neboť Aliance tehdy neměla potřebného vojenského potenciálu nazbyt. V případě Portugalska jistou roli sehrálo také to, že vlastnilo strategicky nesmírně významné Azorské ostrovy. Počáteční jednání provázely drobné neshody. Američané chtěli alianci, jejímiž členy by se staly téměř všechny nekomunistické země, a zároveň větší napojení na OSN. Tuto myšlenku západní mocnosti nesdílely. Chtěly spíše menší, zato však pevnější svazek, který by zajišťoval automatickou vzájemnou pomoc v případě konfliktu. Američané nutnost automatické pomoci v případě konfliktu odmítaly, protože nebyla v souladu s jejich ústavou.¹⁶ Dalším sporným bodem byla otázka, zda by se součástí ochranné zóny měla stát i některá území kolonií. Tradiční americký odpor vůči kolonialismu jako takovému nalezení řešení komplikoval. Nakonec skončil spor americkým ústupkem.¹⁷

2.1.4. Washingtonská smlouva

Severoatlantická smlouva, základní dokument o vytvoření NATO, byla podepsána 4. dubna 1949 v hlavním městě Spojených států Washingtonu. Zakládajícími státy byly Belgie, Lucembursko, Nizozemsko, Francie a Velká Británie jako členské země Západní unie spolu s USA a Kanadou, a dále Norsko, Itálie, Portugalsko, Dánsko a Island jako země, které byly postupně k účasti na formování aliance z různých důvodů vyzývány. Finsko, Švýcarsko, Švédsko a Irsko vyjádřily ve snaze o zaručení svého postavení neutrálních států přání zůstat mimo Atlantický pakt. Celý akt shrnul H. Truman, který se podpisu smlouvy také zúčastnil:

¹⁵ Monroeova doktrína (2.12. 1823) Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, s. 65.

¹⁶ V klíčovém článku 5 Severoatlantické smlouvy tak musela být přijata formulace, že „dojde-li k ozbrojenému útoku, každá ze stran uplatní právo na individuální nebo kolektivní obranu, uznané článkem 51 Charty Spojených národů“ a pomůže ostatním napadeným zemím tím, „že neprodleně podnikne sama a v souladu s ostatními takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly.“

¹⁷ Článek 6 Severoatlantické smlouvy. viz. příloha č. III.

„Je to prostý dokument, avšak kdyby byl existoval v letech 1914 a 1939 a podpořily ho země, které tu jsou dnes zastoupeny, pak věřím, že by byl zabránil agresivním akcím, jež vedly ke dvěma světovým válkám.“¹⁸

Severoatlantická smlouva je výhradně tradiční spojeneckou smlouvou. Není onou smlouvou, která vytvořila NATO. Rozpoutání korejské války v červnu 1950, považované za důsledek studené války, přivedlo Alianci k tomu, aby se vybavila permanentní politickou a vojenskou strukturou – Organizací Severoatlantické smlouvy (angl. North Atlantic Treaty Organization, NATO). Tato mezinárodní organizace kolektivní obrany, jíž NATO je, byla zřízena Ottawskou konvencí z 20. září 1951. Severoatlantická smlouva je tedy doplněna Organizací zahrnující současně civilní orgány, jako Radu a generální sekretariát, ale též integrované vojenské orgány. Vojenská organizace – ono „O“ ve zkratce NATO – byla podřízena politickým zájmům členských států.

Celý text smlouvy je nad očekávání stručný. Smluvní strany už v preambuli *„potvrzují svoji víru v cíle a zásady Charty spojených národů“¹⁹* a prohlašují, že *„jsou odhodlány hájit svobodu, společné dědictví a kulturu svých národů v severoatlantickém prostoru. Jsou rozhodnuty spojit své úsilí o kolektivní obranu a zachování míru a bezpečnosti.“²⁰* Klíčovým ustanovením smlouvy je článek 5, v němž je formulována, podle článku 51 Charty OSN,²¹ zásada kolektivní obrany, která má zabránit agresí nebo jí čelit, pokud by k ní došlo. Zajímavé je, že za celou dobu studené války nemusel být článek 5 nikdy aktivován. Došlo k tomu až v roce 2001, v době, kdy už konflikt mezi Západem a Východem dávno odezněl a nové transformované NATO vstoupilo do boje proti světovému terorismu. Za zmínku však stojí přinejmenším ještě další tři články. Je to článek 3, který podtrhuje odpovědnost každého členského státu za svou individuální připravenost. Dále pak článek 9, jímž se zřizuje nejvyšší orgán NATO – Severoatlantická rada – nazývaná také Rada NATO, a to jako jediný oficiální a nejvyšší orgán, vymezený přímo smlouvou. Stanovuje se v něm, jaký má být obsah jednání tohoto orgánu, jak má být organizován i jaké jsou jeho úkoly. Konečně článek 10 pamatuje na možnost dalšího rozšiřování a dává tak najevo otevřenost této organizace dalším zemím.

Podpisem Washingtonské smlouvy vzniklo NATO jako politická organizace, jejíž jedinou ochranou před případným napadením byl americký jaderný arzenál. Bezprostředním úkolem Aliance bylo vytvořit vzhledem k hroživé převaze konvenčních ozbrojených sil

¹⁸ Prezident Harry Truman na slavnostním aktu při podpisu Severoatlantické smlouvy 4. dubna 1949 ve Washingtonu, český překlad V. KAŠÍK, *NATO Bezpečnost pro Evropu*, s. 3.

¹⁹ Severoatlantická smlouva, viz. příloha č. III.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Viz. příloha č. I.

Sovětského svazu v Evropě věrohodný systém kolektivní obrany. Prvním krokem k budování vojenské struktury NATO bylo v roce 1949 vytvoření Obranného výboru složeného z ministrů obrany členských zemí a následně i Vojenského výboru složeného z náčelníků štábů ozbrojených sil členských států. Po komunistické agresi v Koreji směřovala Aliance k rozšíření americké vojenské přítomnosti v Evropě a k vyšší integraci vojenských sil spojenců. To se odrazilo i v dovršení organizační struktury NATO. Vznikla funkce nejvyššího velitele spojeneckých vojsk v Evropě (angl. Supreme Allied Commander Europe, SACEUR), který byl zodpovědný za plánování a přípravu obrany Evropy. Vedle toho byla vytvořena funkce nejvyššího spojeneckého velitele pro oblast Atlantického oceánu (angl. Supreme Allied Commander Atlantic, SACLANT), který nesl zodpovědnost za námořní spojení mezi Evropou a Severní Amerikou. Nejvyšší vojenské velení aliance v Evropě (angl. Supreme Headquarters Allied Powers Europe, SHAPE) bylo podle regionů rozděleno na velitelství pro severní, střední, jižní a středomořskou Evropu. O výstavbu integrované vojenské struktury a prosazení zásad atlantismu v mnohonárodních vojenských institucích NATO se zasloužil Dwight Eisenhower, od roku 1950 první vrchní velitel spojeneckých sil v Evropě (SACEUR)²² Transformace NATO byla dovršena na lisabonském summitu v únoru 1952. Tam byla zřízena funkce generálního tajemníka NATO, kterým byl jmenován britský generál lord Lionel Ismay. NATO tak získalo charakter stálé organizace se sídlem v Paříži.

V létě 1949 byl úspěšně proveden první sovětský jaderný pokus, čímž padl americký jaderný monopol. V té době už SSSR také plně ovládal polské a československé ozbrojené síly. Vojenský potenciál NATO v Evropě značně zaostával za možnostmi SSSR. Posilování sovětského vojenského potenciálu nabíralo stále větší tempo.

Evropské země NATO potřebovaly už nejen teoretickou ochranu, ale přímou rychlou americkou pomoc. Americký Kongres proto ještě téhož roku urychleně schválil Zákon o vzájemné pomoci v oblasti obrany, aby mohly být v Evropě rozmístěny americké pozemní jednotky, evropským armádám dodávány americké zbraně a zahájen intenzivní rozvoj evropského zbrojního průmyslu. Strategický potenciál NATO se významněji zvýšil, když k němu v roce 1952 přistoupilo Řecko a Turecko. Obě země byly po válce vystaveny pokusům o komunistický převrat a ani jedna z nich nepatřila k tradičním demokraciím. NATO je přijímalo s vědomím jejich potenciálu nestability a vzájemného nepřátelství. Podobně jako dříve v případě Portugalska však šlo o zajištění věrohodné možnosti obrany severoatlantického prostoru. Zdá se, že severoatlantický demokratický duch a víra stability

přispěly k tomu, že diktátorský režim byl v Portugalsku nekrvavě svržen v roce 1974 za pomoci armády. Pluralitní demokracie a snaha řešit vzájemné spory mírovou cestou se nakonec prosadily i v Řecku a Turecku.

Rok 1952 byl významný i z hlediska vývoje vojenské techniky. Svoji první jadernou zbraň vyzkoušela v říjnu 1952 jedna ze dvou evropských jaderných mocností – Velká Británie. V listopadu téhož roku úspěšně odpálily na atolu Bikiny Spojené státy vodíkovou pumu, doposud nejničivější zbraň. Za necelý rok po nich si tutéž zbraň opatřil SSSR. Pod vlivem těchto skutečností se měnila i vojenská strategie. V době, kdy měly Spojené státy monopol na jaderné zbraně, kdy Sovětský svaz byl teprve na počátku budování jaderného arzenálu, mohly USA svého dominantního postavení využít. Protože Sovětský svaz a jeho satelitě měly obrovskou početní převahu v konvenčních zbraních, bylo nutné se na případný komunistický útok připravit. O zastavení přímého útoku se měly postarat konvenční jednotky evropských členů NATO. Na Spojených státech pak bylo v případě potřeby provést mohutný jaderný úder (tzv. koncepce „štitu a meče“). To v praxi znamenalo, že NATO preferuje „předsunutou obranu“, čili bránit se útoku ještě na území západního Německa. Strategie „štitu a meče“ z roku 1950, předpokládající ve své podstatě sílu jaderného odstrašení, byla pak o dva roky později doplněna koncepcí „hromadné odvety“ definované v novém programu americké vlády „nový pohled“ (angl. New Look) a podporované zejména ministrem zahraničí J. F. Dullem. Termín „hromadná odvěta“, tedy dostatečná síla jaderných zbraní, kterou by USA disponovaly a zastrašily pak jakéhokoli protivníka, protože nebezpečí masivní jaderné odpovědi mělo být dostatečně varující a zabránit tak válečnému konfliktu, ovlivňoval od poloviny 50. let 20. století strategické plánování po celé desetiletí.

2.1.5. RVHP a Varšavská smlouva jako sovětská reakce na Marshallův plán a NATO

Sovětská vláda reagovala na Marshallův plán odmítavým postojem a obvinila západní země, zejména Francii a Velkou Británii, že přijmutím americké pomoci a tudíž odtrhnutím se od ostatních evropských států, „rozdělí Evropu na dvě skupiny států“, což „vyvolá nové těžkosti ve vzájemných stycích mezi nimi.“²³ A zdůraznila také, že v tom případě „nebudou americké úvěry sloužit hospodářské obnově Evropy, nýbrž využití jedněch evropských zemí proti druhým tak, jak to některé silné mocnosti, usilující o nadvládu, budou považovat pro

²³ Stanovisko Sovětského svazu k připravavám Marshallova plánu (2.7. 1947), Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III.* s. 178.

sebe za výhodné.“²⁴ Roku 1947 bylo založeno Informbyro, organizace pro ideologické sjednocení sovětského bloku jako protipól Marshallova plánu. V tomto směru byl význam Marshallova plánu obrovský. O dva roky později, tedy 1949, reagoval komunistický blok znovu, a to založením své vlastní hospodářské organizace – Rady vzájemné hospodářské činnosti (RVHP). Navíc také pomohl nastartovat hospodářský růst a přiměl Evropu k rozvíjení hospodářských styků. Stal se pilířem evropské integrace. Jak poznamenal tehdejší americký prezident Harry S. Truman, NATO a Marshallův plán byly „dvě půlky jednoho ořechu“²⁵ Nové hospodářské organizace na sebe nenechaly dlouho čekat (viz. kap. 3.1.).

Po Stalinově smrti v březnu 1953 sovětská politika dále pokračovala na započaté cestě při pokusu ovládnout co největší část Evropy. V květnu 1954 odmítla Francie, Spojené státy a Velká Británie oficiální žádost SSSR z března téhož roku o vstup do NATO. Touto politikou „trojského koně“ sledoval SSSR záměr rozvrátit Alianci zevnitř, když už se nepodařilo zabránit jejímu vytvoření.

Přelomem ve vývoji NATO byl rok 1955, kdy se členem Aliance stalo Německo, respektive Spolková republika Německo, která vznikla v roce 1949 ze západních okupačních zón, nejprve s omezenou suverenitou danou okupačním statutem, který byl zrušen až v roce 1955. Zapojením jejího hospodářského potenciálu do severoatlantického obranného svazku se vyřešila omezená schopnost zbývajících evropských členů zvýšit vlastní obranné schopnosti tak, aby mohly účinně vzdorovat hrozící agresi. Vstupem Německa do NATO zároveň došlo k jeho remilitarizaci, o kterou američtí vojáci usilovali už od roku 1950. Její schválení však po prožitých hrůzách nacismu a poválečné demilitarizaci nebylo pro evropské spojence jednoduché. O přistoupení Německa k NATO se tak mezi USA a spojenci v Evropě vedla dlouhá a složitá jednání už od roku 1950. Francie jako největší odpůrce remilitarizace německých sousedů však zároveň uznávala, že bez jejich účasti je obrana západní Evropy nemožná.

Rozšíření Aliance bylo tak významné, že vyvolalo okamžitou reakci Sovětského svazu, který vypověděl své staré smlouvy s Francií a Velkou Británií. Krátce poté se faktické rozdělení Evropy změnilo i ve formální. SSSR 14. května 1955 vytvořil podpisem Varšavské smlouvy s tzv. lidovými demokraciemi (Albánií, Bulharskem, Československem, Maďarskem, Německou demokratickou republikou, Polskem a Rumunskem) vlastní vojenský pakt. Varšavská smlouva byla tedy především vojenským nástrojem sovětské nadvlády ve

²⁴ Tamtéž.

²⁵ P. LUŇÁK. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 81.

východní Evropě, což potvrzuje násilné potlačení povstání v Maďarsku v roce 1956 i vpád jejich vojsk do Československa v roce 1968 a následná sovětská okupace naší země.

Oproti tomu NATO zůstávalo především politickou aliancí rovnoprávných států, které se dobrovolně sdružily za účelem společné obrany. Společného jmenovatele těchto zájmů zformuloval první generální tajemník NATO, tedy nejvyšší úředník Aliance (1952-1957), Lord Ismay, když prohlásil, že účelem NATO je „*udržovat Rusy mimo Evropu, Američany v Evropě a Němce při zemi.*“ (přeložila J.H.)²⁶ Jinak řečeno, vojenská přítomnost USA v Evropě měla být základní zárukou, že jakýkoliv pokus o politický nátlak či vojenskou agresi proti západní Evropě skončí neúspěchem. Zároveň mělo NATO sloužit jako prevence při znovuoživení militantních tendencí uvnitř Aliance, a to nejen v případě Německa, ale později též v souvislosti s napětím mezi Řeckem a Tureckem. Toto poslání, čili odstrašit útok zvnějšku a udržet stabilitu uvnitř, plnila Organizace Severoatlantické smlouvy až do roku 1989.

2.1.6. Zpráva výboru tří a vědecká dimenze NATO

V květnu 1956 Severoatlantická rada konstatovala, že postup ke konečnému urovnání v Evropě může být zajištěn na základě jednoty, solidarity a spolupráce států, které sdílejí společné ideály. V souladu s tím, byl ustanoven výbor tří ministrů zahraničních věcí pověřených hledáním prostředků pro rozvoj spolupráce mezi členskými zeměmi NATO v nevojenských oblastech. Tento výbor tvořili tři členové Atlantické rady, Ital Gaetano Martino, Kanadčan Lester Pearsen a Nor Halvard Lange, a předložili svá doporučení ve formě dokumentu známého pod názvem Zpráva výboru tří dne 13. prosince 1956. Rada tato doporučení, která měla přispět k dosažení pevnější spolupráce uvnitř atlantického společenství, téhož dne schválila jako referenční dokument systému politických konzultací. Zpráva potvrdila, že existence těsných vztahů na politické a hospodářské úrovni mezi členy Aliance je podmínkou, bez které nemůže být realizace odstrašovacího poslání NATO efektivní. Ve zprávě se rovněž uvádí, že civilní a vojenský aspekt bezpečnosti nemůže být chápán odděleně, protože bezpečnost není zdaleka jen vojenskou záležitostí. Proto je posílení politické a ekonomické stránky NATO nutným doplňkem, nikoli náhradou stálé spolupráce v oblasti obrany. Tři ministři členskými zeměmi NATO dále doporučili, aby se vliv jejich zájmů neomezoval pouze na oblast, jíž se týká Severoatlantická smlouva, jelikož události vně této oblasti mohou vážně ovlivnit kolektivní zájmy atlantického společenství. Proto vedle

²⁶ „*Keep Russians out, Americans in, Germans down*“. J.-C. ZARCA, NATO, s. 7.

snahy o zlepšení vzájemných vztahů by členské země NATO měly také harmonizovat svou politiku ve vztahu k jiným oblastem - zejména působit prostřednictvím OSN v zájmu udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a přispívat řešení problémů rozdělujících svět i jinde, čímž by NATO ukázalo, že je více než obrannou organizací schopnou spolupráce s dalšími členy.

Schválením Zprávy výboru tří začala druhá fáze vývoje Aliance. Znamenala i vznik její nové dimenze. Vedle dosavadní - politické a vojenské - se zrodila i třetí dimenze vědecká. Zdůraznila důležitost vědy a technologie pro západní civilizaci a uvedla, že „*vědecký a technický pokrok může být pro bezpečnost národů a pro jejich postavení ve světě rozhodující*“ a „*že by členské země měly zajistit, aby byla prozkoumána každá možnost vzájemné spolupráce.*“²⁷

Na základě vědomí, že národní a mezinárodní bezpečnost je v přímém vztahu k vědecko-technickému pokroku, byl v roce 1957 ustanoven jako orgán Severoatlantické rady Vědecký výbor NATO. Hlavním podnětem k řízení tohoto výboru se stalo vypuštění první sovětské umělé družice Sputnik 1 v říjnu 1957.

Na přelomu 50. a 60. let Spojené státy a jejich spojenci začali diskutovat také o revizi strategie Aliance, jelikož nebylo více možné SSSR zastrašovat způsobem jako v době amerického jaderného monopolu. V okamžiku, kdy SSSR disponoval ineterkontinentálními raketami schopnými zasáhnout území USA, přestávala dosavadní strategie „hromadné odvety“ (angl. Mass Retaliation) fungovat. S nástupem Kennedyho, v lednu 1961, se začal zdůrazňovat význam konvenčních zbraní a nahradila ji strategie „pružné reakce“ (angl. Flexible Response), která vycházela z předpokladu, že při oboustranné schopnosti „druhého úderu“ přestává být pravděpodobný jaderný „první úder“ ze strany protivníka. Oproti „hromadné odvetě“ měla tu výhodu, že umožňovala pružně reagovat na vývoj událostí a zároveň poskytnout prostor pro diplomatické vyjednávání. Pro NATO, která přijala strategii „pružné reakce“ v roce 1967, to znamenalo posílit konvenční síly Aliance a klást důraz na pohotovost a mobilitu ozbrojených sil.

2.1.7. Francie

Po vzniku NATO byla Francie jedním z jeho nejaktivnějších členů a Paříž se stala sídlem Severoatlantické rady i vrchního velitelství spojeneckých sil Aliance v Evropě. Poté, co byl v prosinci 1958 zvolen francouzským prezidentem Charles de Gaulles, začal se vztah Francie k NATO měnit. Nová hlava francouzského státu špatně snášela dominantní postavení

²⁷ Kap. III. čl. 67 Zpráv výboru tří, J.-C. ZARKA, NATO, s. 20.

Spojených států v Evropě. Ještě jako premiér v září 1958 navrhl v memorandu britskému premiérovi Haroldu MacMillanovi a americkému prezidentovi Dwightu Eisenhowerovi uzavřít pakt o vytvoření jakéhosi třístranného direktoria – USA, Velká Británie, Francie – které by byly rovnoprávnými partnery při řešení nejdůležitějších politických a strategických otázek. Francie tím chtěla dosáhnout toho, že by v budoucnu žádné strategické rozhodnutí nemohlo být přijato bez její účasti, což ovšem bylo v rozporu s tradičním rozhodováním na základě konsenzu. USA i Velká Británie tento návrh kategoricky zamítly. USA pak ani neprojevily ochotu poskytnout Francii požadované veto na použití jaderných zbraní umístěných na jejím území. V roce 1959, bezprostředně poté, co obě anglofonní země vystoupily proti francouzskému návrhu, byly francouzské středomořské námořní jednotky staženy z kontingentu přiděleného NATO.

Nespokojenost Francie však byla dána hlavně problémy jaderné výzbroje, v níž se cítila diskriminována nejen vůči USA, ale také vůči Velké Británii, která už díky své válečné spolupráci na příslušném projektu vlastními jadernými zbraněmi disponovala. Když v květnu 1962 rozhodla Rada NATO o výstavbě jaderných sil Aliance, vyhlásil francouzský ministr obrany, že si jeho země vybuduje vlastní jadernou sílu, *force de frappe*, zcela nezávislou na rozhodování NATO a vyzval USA, aby stáhli své jaderné zbraně z francouzského území.

Francie se podle představ svého prezidenta měla prostřednictvím vlastní jaderné síly opět postavit na úroveň velmoci. Proto do jaderného výzkumu tajně investovala už od roku 1954. V roce 1960 úspěšně provedla svůj první jaderný výbuch na Sahaře. V roce 1962 už bylo jasné, že má vybudování vlastní jaderné síly na dosah. Naopak realizace projektu spojeneckých jaderných sil bylo prakticky znemožněno.

O vystoupení Francie nikoli z Aliance, ale z integrovaného velení NATO, jednostranně rozhodl v roce 1966 prezident de Gaulle, který se domníval, že integrace zbavuje Francii autonomie. Přál si zabránit situaci, v níž by Francie byla zatažena do války, s největší pravděpodobností jaderné, kterou by neměla pod přímou kontrolou. Generál de Gaulle se obával, aby Francie nebyla v důsledku intervencionistické politiky Spojených států zatažena do zahraničních válek.

Na tiskové konferenci z 21. února 1966 uvedl, že Atlantická aliance má nadále platnost, upřesnil však, že Francii jde o „*opětné nastolení normální situace suverenity, a že to, co je francouzské, to je fakticky území, vzdušný prostor, ozbrojené síly a veškeré zahraniční prvky nacházející se ve Francii, bude nadále podřízeno jen francouzským úřadům.*“²⁸

Nicméně, hlava francouzského státu potvrdila svou solidaritu se spojenci a účast na společné obraně ve smyslu článku 5 Washingtonské smlouvy v případě, že by se stali obětí agrese. Spojenecké jednotky včetně spojeneckých vojenských orgánů a institucí, které byly do té doby ve Francii rozmístěny, měly opustit francouzské území do 1. dubna 1967. Toto rozhodnutí vyvolalo řadu emocí, zejména na straně USA.

Byly staženy všechny orgány včetně těch politických, o nichž francouzský prezident předpokládal, že zůstanou v Paříži. Týkalo se to především nejvyššího orgánu - sídla Severoatlantické rady (angl. North Atlantic Council, NAC). Pro Vrchní velitelství spojeneckých sil v Evropě (SHAPE), které do té doby sídlilo v Rocquencourtu u Paříže, bylo vybudováno nové sídlo v Casteau, nedaleko belgického Monsu. Vojenská akademie NATO se přestěhovala do Říma. Sídlem generálního tajemníka a dalších ústředních orgánů NATO včetně Severoatlantické rady se stal Brusel. Tento stav trvá dodnes.

Proti principu atlantické jednoty začal francouzský prezident prosazovat myšlenku evropské jednoty, v níž by Francie opět nabyla vůdčí postavení. To se odrazilo ve snaze o sblížení Francie se Spolkovou republikou Německo, kterou chtěl de Gaulle získat na svou stranu. Součástí nezávislé politiky Francie se stalo totiž i zlepšování vztahů se Sovětským svazem (obchodní dohoda 1964) a se státy východní Evropy, jež vyvrcholilo de Gaullovou návštěvou v Moskvě (1966) a v Polsku (1967). Francouzská politika poloviny 60. let byla charakterizována sloganem „Evropa od Atlantiku po Ural“, jež měla vyjadřovat snahu o vyloučení druhého břehu Atlantiku z evropských záležitostí a vytvoření výhodnějšího prostoru pro posílení Francie v evropské politice.²⁹

V konfrontacích studené války však Francie stála jednoznačně na straně Západu, jak prokázala během vyostřené situace v Berlíně v letech 1959 a 1961 i za karibské krize v roce 1962. Vybudováním berlínské zdi 13. srpna 1961 bylo dovršeno oddělení východní Evropy od západní. Politika sovětského vůdce Nikity S. Chruščova pak přivedla rozmístění sovětských jaderných raket na Kubě v říjnu 1962 svět na samý pokraj jaderné války. SSSR v tomto střetu s USA, které disponovaly mnohem větším jaderným potenciálem, ustoupil a jaderné rakety z Kuby stáhl.

Odchod Francie z vojenských struktur NATO Severoatlantickou alianci proti očekávání Sovětského svazu nijak významněji neotrásl a ochotu vystoupit už neprojevila žádná další země. Naopak, v roce 1982 k NATO přistoupil v období studené války poslední člen – Španělsko. Referendum, které k této otázce v zemi proběhlo, však rozhodlo, že půjde

²⁹ R. PLECHANOVÁ I FIDLER *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 79-81.

podobně jako v případě Francie pouze o členství v politické, nikoliv ve vojenské struktuře. Integrace Španělska do vojenské struktury velení byla stvrzena na washingtonském summitu v roce 1999.

2.1.8. Politika détente

V období roztržky s Francií v rámci NATO vstupoval svět v souvislosti s vyhlášením německé nové východní politiky, tzv. Ostpolitik, do období uvolňování mezinárodního napětí, tzv. politiky détente.³⁰

Již v roce 1969 zahájil kancléř SRN Willy Brant tzv. východní politiku, jež měla vést k pozitivnějším vztahům se zeměmi Varšavské smlouvy. Hlavní pozornost se obrátila na vztahy k Polsku a k NDR. Jednat však bylo potřeba nejprve se Sovětským svazem. V srpnu 1970 byla v Moskvě podepsána dohoda o neútočení mezi SRN a SSSR. Tato dohoda otevřela cestu smlouvě o normalizaci vztahů mezi Polskem a SRN podepsaná téhož roku ve Varšavě. V září 1971 pak následovala čtyřstranná dohoda o statutu Berlína, kterou podepsaly všechny okupační mocnosti – Francie, SSSR, USA a Velká Británie. V prosinci 1972 ve východním Berlíně pak SRN a NDR podepsaly tzv. základní smlouvu o normalizaci vzájemných vztahů. Uzavřené dohody oběma německým státům otevřely cestu ke členství v OSN (1974). Byly rovněž normalizovány vztahy mezi SRN a Bulharskem, Maďarskem a Československem, čímž byla uznána neplatnost Mnichovské dohody.

Vyřešení německé otázky, která se stala zdrojem napětí na kontinentu, směřovalo ke stabilizaci vztahů v Evropě. Ta se stala v různých měřítkách výhodnou jak pro USA, tak SSSR, které získaly prostor na řešení jiných otázek.

Obě velmoci pokračovaly ve výstavbě svých jaderných arzenálů a ač měly USA zpočátku ještě převahu, v 60. letech už byl Sovětský svaz schopen svým jaderným potenciálem zničit protivníka. Obě velmoci tedy disponovaly prostředky schopnými zasadit „druhý úder“, čímž dosáhly stavu schopnosti „vzájemného zaručeného zničení“ (angl. Mutual Armed Destruction, MAD). V praxi to znamenalo, že žádná z velmocí nebude riskovat jadernou válku, protože by to přineslo i její zkázu. Jejich relativní rovnováha zaručovala patovou situaci a napomohla tak stabilizaci vzájemného vztahu. USA i SSSR začaly být motivovány, aby dospěly k dohodě o určité úrovni jaderné výzbroje, neboť dosavadní závody ve zbrojení již přestaly oběma stranám poskytovat větší bezpečnost, vyznačovaly se malou pružností a představovaly finanční zátěž pro oba bloky. Největšího významu dosáhla

³⁰ B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 79-81; P. LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 208-252.

dvoustranná jednání Spojených států a Sovětského svazu o omezení strategických jaderných zbraní, známá nejprve pod zkratkou SALT (angl. Strategic Arms Limitation Talks) a poté START (angl. Strategic Arms Reduction Talks). Tato jednání a jejich výsledky lze chápat jako součást politiky détente.³¹

Politika uvolňování vrcholila v polovině 70. let, kdy se však již jasně začaly rýsovat i její meze. Zatímco USA využily zmírnění napětí ve vztazích se SSSR k víceméně úspěšným politickým krokům zejména v Asii (ukončení války ve Vietnamu, normalizace vztahů s Čínou, účast na řešení konfliktu na Středním východě), SSSR pojímal období détente především jako důkaz rovnocenného postavení i možnost pro jeho posílení. Režimy sovětského typu byly postupně nastoleny po celém třetím světě, zvláště pak v Africe.

Definitivní konec politiky détente znamenala sovětská invaze do Afganistánu v prosinci 1979.

Po smrti J.V. Stalina v roce 1953 začal SSSR ustupovat od otevřené konfrontace. Od roku 1955, přestože SSSR stále představoval nebezpečného soupeře, dostávala Severoatlantická aliance čím dál větší slovo ve sledu politických událostí. Začátek konce sovětské hrozby začal až přijetím Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) v Helsinkách v srpnu 1975, který stvrzoval poválečné uspořádání Evropy. Při jeho podpisu sovětské představitelé však těžce podcenili tzv. třetí koš, věnovaný otázkám spolupráce v humanitní oblasti a zavazoval všechny evropské státy k dodržování základních lidských práv, včetně usnadnění kontaktu obyvatel evropských zemí, přístupu k informacím, atd. Na jeho základě vznikla ve východním bloku i v samotném SSSR hnutí obhájců lidských práv, jejichž požadavky, opřené o mezinárodní závazek, který země východního bloku nebyly ochotny plnit, komunistické režimy stále více destabilizovaly.

Osud SSSR byl zpečetěn americkým prezidentem R. Reaganem. „*Věřím, že komunismus je jen další, smutná, bizarní kapitola v dějinách, jejíž poslední stránky právě píšeme...*“³² V březnu 1983 vyhlásil svůj plán Strategické obranné iniciativy (angl. Strategic Defense Initiative, SDI), protiraketového systému nové generace, na které Moskva nebyla schopna reagovat. Odpůrci považovali tento plán za nereálný a posměšně jej označili, podle slavné sci-fi, „hvězdné války“. Při svých setkáních s Gorbačovem se tohoto projektu odmítal vzdát. Není nadsazené, že projekt SDI společně s odhodláním Reagana „uzbrojit“ SSSR, se staly jedním z hlavních činitelů porážky komunismu.

³¹ Kapitoly z www.studena.valka.cz

³² Projev prezidenta USA R.Reagana o sovětské politice (8.3. 1983), Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III.* s. 282.

První kroky nové sovětské politiky v čele s Michaiilem Gorbačovem vedly v roce 1988 k podpisu smlouvy o likvidaci jaderných zbraní středního dosahu (na základě tzv. nulové varianty prosazované USA od počátku 80. let a SSSR původně odmítané), podle níž musel SSSR zlikvidovat více než dvakrát více zbraňových systémů než USA. V březnu 1989 bylo ve Vídni zahájeno jednání 23 členských států NATO a Varšavské smlouvy o redukci konvenčních sil v Evropě.

Rok 1989 vstoupil do historie Evropy jako historický předěl ve vztazích mezi Východem a Západem a znamenal stěžejní mezník ve vývoji Severoatlantické aliance. Vítězství revolucí v zemích střední a východní Evropy a stržení berlínské zdi symbolizovalo konec rozdělení Evropy. Počátkem června 1991 podepsali ministři zahraničí Sovětského svazu a Spojených států v Lisabonu závěrečnou dohodu o omezení konvenčních sil v Evropě, téhož měsíce opustily poslední sovětské jednotky Maďarsko a Československo, kde byly rozmístěny po agresích v letech 1956 a 1968. Vedoucí činitelé zemí NATO a Varšavské smlouvy podepsali 19. listopadu Společnou deklaraci, v níž „*signatáři slavnostně prohlašují, že v nové éře evropských vztahů, která nyní začíná, se již nepovažují za protivníky, budou vytvářet nové partnerské svazky a podají jeden druhému ruku přátelství...*“³³

V hlavním městě Francie byla 21. listopadu podepsána 34 účastníky summitu KBSE Pařížská charta pro novou Evropu, která jako mezník v evropské historii poskytuje nový podnět k šíření demokracie, svobody a jednoty na kontinentě.

25. prosince 1991 vyhlásil první a zároveň poslední prezident SSSR M. Gorbačov oficiální rozpuštění Svazu sovětských socialistických republik. „*Studená válka patří historii. Naše Aliance přechází od konfrontace ke spolupráci,*“³⁴ prohlásil v zahajovacím projevu Londýnského summitu v roce 1990 generální tajemník NATO, M. Wörner.

NATO své základní poslání splnilo. Tím posláním však nebyla vojenská porážka SSSR a jeho spojenců, nýbrž odvrácení ozbrojeného konfliktu mezi Východem a Západem v době studené války.

2.2. NATO po studené válce

V roce 1991 byla v Praze za přispění československé diplomacie rozpuštěna Varšavská smlouva. Stejného roku se rozpadl Sovětský svaz. Před Severoatlantickou aliancí vyvstaly kromě tradičního zajišťování bezpečnosti vlastních členů nové úkoly, z nichž

³³ Deklarace 22 států NATO a Varšavské smlouvy (19.11. 1990), Z. VESELÝ, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III*, s. 285.

³⁴ V. KAŠÍK, *NATO Reznečnost pro Evropu*, s. 16.

nejdůležitější bylo navazování vztahů se zeměmi střední a východní Evropy. Mnozí se domnívali, že nastala nová éra světového míru a všeobecné stability, ve které NATO ztratí smysl své existence. Po více než padesáti letech se válka na starý kontinent vrátila, a to v brutální podobě etnických a náboženských konfliktů na Balkáně a v některých částech bývalého SSSR. Vojenská síla se ukázala být nezbytnou i po studené válce. A úkoly Aliance se dále rozšířily o zajišťování míru a stability v Evropě. Přímá hrozba útoku proti státům NATO ze strany Sovětského svazu a jeho spojenců zmizela. Vzrostla však nestabilita v řadě míst Evropy a světa. Objevila se řada nových druhů rizik a hrozeb, ať už jde o potenciální nestabilitu v Evropě v důsledku etnických konfliktů na území bývalé Jugoslávie, či nejnověji o teroristické útoky na celou civilizaci, ve kterých jsou užívána náboženská radikální hnutí.

K plnění nových úkolů však nebylo možné přistoupit bez hlubší transformace organizace a jejích institucí. Podoba a průběh tohoto procesu jsou zaznamenána v jednání summitů NATO.

Základy nové podoby NATO byly položeny v roce 1991, jeho nová orientace však byla vyhlášena už v červenci 1990 na historickém summitu v Londýně. Na nejvýznamnější deklaraci přijaté od založení organizace vyhlásili nejvyšší představitelé spojeneckých států, že Severoatlantickou alianci, která vznikla na obranu proti společnému nepříteli, je nezbytné v nových bezpečnostních podmínkách transformovat. *„Evropa vstoupila do nové nadějně éry. Střední a východní Evropa se osvobozuje. Sovětský svaz nastoupil dlouhou cestu ke svobodné společnosti. Zdi, které kdysi uzavírali lidi a myšlenky, se hroutí. Evropané rozhodují o svém vlastním osudu. Volí svobodu. Volí hospodářskou svobodu. Volí mír. Volí jednotu a svobodnou Evropu. V důsledku toho se tato Aliance musí přizpůsobit a učinit tak.“*³⁵

Skončilo odstrašování společného nepřítel, potencionálního agresora, a důraz byl položen na aktivní podporu, posilování a nakonec i utváření nové evropské bezpečnostní architektury. Vládám Sovětského svazu a zemím střední a východní Evropy bylo nabídnuto navázání řádných diplomatických styků s NATO a budování nových vztahů založených na spolupráci.

Setkání nejvyšších představitelů v Římě v listopadu 1991 potvrdilo nové poslání NATO. Nově zpracovaná strategická koncepce konstatovala, že hrozba útoku proti Alianci, na který se dosud NATO připravovalo, zanikla. Hlavním nebezpečím se stala nestabilita vyrůstající z ekonomických sociálních a politických problémů. Nové situaci měly odpovídat také prostředky, jimiž bude Aliance dosahovat svých cílů podle preambule Washingtonské

³⁵ V úvodu londýnské deklarace (1990), V. KAŠÍK, *NATO Bezpečnost pro Evropu*, s. 16.

smlouvy. Základní podmínkou dosažení těchto cílů zůstává nadále vojenská dimenze Aliance s několika hlavními zásadami, jimiž jsou zejména: obranný účel Aliance, nedělitelnost bezpečnosti a zachování angažovanosti amerických sil v Evropě, kolektivní obrana jako základ bezpečnostní politiky, zachování vhodné kombinace jaderných a konvenčních sil v Evropě. Tyto principy ovlivnily transformaci vojenské struktury NATO v Evropě, kdy byly síly podléhající přímo vrchnímu veliteli spojeneckých sil v Evropě rozčleněny do tří skupin, a to na obranné, rychlého nasazení a záložní.

Na pozadí historických událostí se rok 1991 vyznačoval zintenzívněnými návštěvami a diplomatickými kontakty mezi NATO a státy střední a východní Evropy v souladu s rozhodnutími, která byla přijata již na londýnském summitu. Římský summit pak položil základ pro vytvoření institucionálního rámce těchto rozvíjejících se vztahů a zřídil Severoatlantickou radu pro spolupráci (angl. North Atlantic Cooperation Council, NACC). Zahajovací zasedání se konalo 20. prosince 1991, právě když zanikal Sovětský svaz. NACC sdružila členské státy NATO a prvních devět států střední a východní Evropy³⁶ a původně i SSSR. V roce 1992 se jejími členy dále stalo všech jedenáct zemí postsovětského Společenství nezávislých států.³⁷ Jako poslední přijala NACC v roce 1996 Slovinsko a Makedonii.³⁸

Z NACC se zakrátko vyvinula funkční organizace. Spolupráce nebyla zaměřena pouze na politické a bezpečnostní otázky, ale i na vojenské problémy jako je obranné plánování, klíčové aspekty strategie, struktura ozbrojených sil a velení a na další otázky. Zemím, které projeví zájem byla umožněna větší účast na ekologických a vědeckých projektech NATO a programech šíření informací o Alianci. V roce 1993 byla uvnitř NACC vytvořena Skupina pro spolupráci při mírových operacích, tedy pro oblast, která se po roce 1991 stala v činnosti Aliance jednou z klíčových.

Některé členské země NACC, zejména Československo, Maďarsko a Polsko začaly už v roce 1991 žádat o řádné členství v NATO. Pouze jako plnoprávní členové podle nich mohly spolehlivě zajišťovat svou bezpečnost. Rozšíření NATO na východ by v té době znamenalo situaci, na kterou nebyla ještě zcela připravena ani Aliance, tím méně ochota Ruska něco podobného akceptovat. V neposlední řadě nebyly na vstup do Aliance připraveny z vojensko-technického hlediska ani samotné žadatelské státy. Východisko z této situace našly Spojené státy, když předložily v roce 1993 Severoatlantické radě návrh programu Partnerství pro mír

³⁶ Bulharsko, Československo, Estonsko, Litvu, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko.

³⁷ Arménie, Azerbajdžán, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgystán, Moldavsko, Rusko, Tádžigistán, Turkmenistán, Ukrajina, Uzbekistán a o něco později také Albánie a Gruzie.

³⁸ Turecko uznává Makedonii jedině pod jejím ústavním názvem: Bývalá jugoslávská republika Makedonie.

(angl. Partnership for Peace, PfP), který partnerům zajišťoval pevnější vazby na Alianci a NATO zase možnost rozvíjet vztahy s nimi podle jejich individuálních potřeb a situace. Jeho prosazení však nebylo zcela bezproblémové. Žadatelské země ho zprvu odmítaly jako náhražku za plnoprávné členství. Oficiálně vyhlásili Partnerství pro mír představitelé Aliance při příležitosti bruselského summitu v roce 1994. „Rozhodli jsme se vyhlásit praktický a okamžitě uskutečnitelný program, který má za cíl přeměnit vztahy mezi NATO a státy, které se ho budou účastnit. Tento program chce, kromě dialogu a spolupráce, vytvořit skutečné partnerství, partnerství pro mír...Bude rozšiřovat a zintenzivňovat politickou a vojenskou spolupráci po celé Evropě a zmenšovat ohrožení míru.“³⁹ Prvním účastníkem se stalo už začátkem února 1994 podpisem tzv. Rámcového dokumentu Polsko, Česká republika k programu přistoupila o měsíc později.

Partnerství pro mír je přizpůsobeno individuálním potřebám jednotlivých zemí a nabízí možnosti praktické spolupráce v četných oblastech, a rovněž umožňuje účastníkům si svobodně zvolit, do jaké míry program využijí pro otázky bezpečnosti v zájmu své vlastní země. Náplň programu zahrnuje celou škálu aktivit, od vojenských cvičení až po odbornou přípravu. Zvláštní důraz je přitom kladen na zprůhlednění struktur vojenských sil a na vlastní demokratický dohled a kontrolu. PfP vzniklo v rámci NACC, staví na základech, které tato rada vytvořila a je koordinováno s jinými aktivitami NACC.

Na bruselském summitu NATO 1994 došlo ještě k dalším důležitým rozhodnutím, která však vesměs zůstala ve stínu Partnerství pro mír. Za zmínku ještě stojí, že jeho účastníci přivítali iniciativu evropských států k budování tzv. Evropské bezpečnostní a obranné identity (angl. European Security and Defense Identity – ESDI) uvnitř NATO, která měla podle svých evropských autorů vést k růstu podílu evropských států na zajišťování vlastní bezpečnosti. Záměr byl bruselským summitem NATO stvrzen schválením koncepce Mnohonárodních vícevojskových seskupení sil (angl. Combined Joint Task Forces, CJTF), jako čistě evropské obranné struktury v rámci NATO, která by měla autonomnější postavení (viz. též kap. 4.5.).

Myšlenka ESDI zaznamenala později další vývoj. Dnes nabyla konkrétní podoby budování evropských sil rychlého nasazení pro urovnání krizí na kontinentu. V případě, že by se v takovém nasazení USA neměly zájem angažovat, měly by mít tyto evropské síly možnost využívat pro operace pod evropským velením vojenského potenciálu NATO.

Madridský summit Aliance, konaný v červenci 1997, byl z hlediska její další podoby průlomový. Vešel do dějin jako summit rozšiřovací. První tři země bývalého východního

³⁹ J.-C. ZARKA, NATO, s. 65.

bloku – Česká republika, Maďarsko a Polsko – byly na summitu vyznány, aby zahájily jednání o přijetí do NATO i přesto, že panovaly velké obavy z ruské reakce. Samotná přijímací procedura trvala další dva roky zejména proto, že přistoupení nových členů k NATO musely ratifikovat parlamenty všech členských zemí. V roce 1997 byla v předvečer madridského summitu založena Rada euroatlantického partnerství (angl. Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC) jako následník NACC s cílem dále prohloubit vzájemnou spolupráci. V rámci příprav madridského summitu NATO a Ruská federace, a NATO a Ukrajina založily bilaterální dohody, které položily základy k budoucím vztahům mezi NATO a jmenovanými státy. Naproti úspěchům při posilování vzájemné důvěry a bezpečnosti v regionu, méně úspěšné bylo řešení vnitřních otázek Aliance. Francie dávala už dlouho před madridským summitem zřetelně najevo, že je ochotna se vrátit do integrované vojenské struktury, z níž vystoupila v roce 1966. Žádala však, aby do jistých nejvyšších funkcí ve struktuře velení mohl být jmenován jiný než americký generál. K dohodě nedošlo a Francie nadále zůstává mimo vojenské struktury Aliance.

Česká republika, Maďarsko a Polsko se dne 12. března 1999 staly plnoprávními členy NATO. Slavnostní atmosféra měla dále pokračovat o měsíc později na summitu ve Washingtonu, který byl naplánován k 50. výročí vzniku Organizace Severoatlantické smlouvy v rozšířené sestavě s nově přijatými členy. Ten se sešel však nakonec v atmosféře ovlivněné probíhající operací na Balkáně, která měla zastavit bezohledné porušování lidských práv v Kosovu, kde vstoupilo NATO vůbec poprvé ve své historii fakticky do války. Stalo se tak navíc mimo prostor Aliance, tedy mimo klíčový článek 5.

Washingtonský summit přehodnotil Strategickou koncepci platnou od roku 1991 a zohlednil vnější i vnitřní vývoj, k němuž od římského summitu došlo. Nová Strategická koncepce také potvrzuje, že otevření Aliance je trvalý proces a její rozšiřování bude pokračovat. V této souvislosti vyhlásila Severoatlantická aliance Akční členský plán (angl. Membership Action Plan, MAP) s cílem pomoci partnerským zemím s jejich přípravou na členství. Akční členský plán kandidátským zemím napomáhá v přípravách na dosažení standardů členských zemí. Nenahrazuje přitom program Partnerství pro mír. Účast na tomto programu není sice ještě zárukou budoucího členství v Alianci, ale pomáhá kandidátským zemím přizpůsobit jejich ozbrojené síly a připravit se na povinnosti a odpovědnosti, které z případného členství vyplývají.

Teroristické útoky proti Spojeným státům americkým dne 11. září 2001, kdy civilní letadla byla použita jako zbraně hromadného ničení, podaly důkaz o charakteru změny bezpečnostního prostředí od konce studené války a o zranitelnosti moderní společnosti

novými druhy nebezpečí. V reakci na tyto činy spojenecké státy poprvé v historii Aliance uplatnily ustanovení článku 5 Washingtonské smlouvy týkající se kolektivní obrany NATO. V důsledku teroristických akcí 11. září 2001 provedlo NATO komplexní přezkoumání všech svých aktivit a pracovních postupů a podnikly zdokonalení schopnosti NATO čelit hrozbám mezinárodního terorismu. Tato revize vyvrcholila souborem reforem, iniciativ a programů, které byly schváleny nejvyššími představiteli Aliance během summitu v Praze, v listopadu 2002.⁴⁰ „NATO zůstává ztělesněním transatlantické bezpečnosti. Jsme odhodláni udělat dobrou organizaci ještě lepší! A právě to se nám na pražském summitu podařilo,⁴¹“ charakterizuje nové výchozí postavení Severoatlantické aliance její generální tajemník George Robertson.

Posední přelomové události provázely NATO roku 2004. Byly jimi jarní rozšíření Aliance o sedm nových členů a červnový summit v Istanbulu. Od března 2004 tvoří NATO celkem 26 členských států a jejich vlády daly jasně najevo, že rozšíření Aliance není samotným cílem, nýbrž že se jedná o způsob jak rozšířit zónu bezpečnosti a zajistit větší stabilitu v Evropě. „Severoatlantická aliance se do budoucna nemůže a ani nechce držet v geografických mantinelech určených jejím názvem. Ani nové hrozby - globální terorismus a zbraně hromadného ničení - neznají hranice.“⁴² Ani podle bývalého českého prezidenta Václava Havla „historicky čtvrté rozšíření NATO zdaleka neznamená jen schování Bulharska, Estonska, Litvy, Lotyšska, Rumunska, Slovenska a Slovinska pod bezpečnostní deštník Aliance.“⁴³

Po studené válce zvolilo NATO cestu transformace, díky níž si vydobylo nadále postavení spolehlivě fungující obranné organizace. Severoatlantická aliance se každý den podílí na mnoha projektech, které napomáhají zdokonalit evropské bezpečnostní prostředí, avšak s příchodem nových druhů nebezpečí, jež pocházejí z oblasti mimo euroatlantický prostor, jim fakticky není možné čelit pod záštitou jediné organizace. Proto v rámci dosažení svých vytyčených cílů směřuje NATO k prohlubování a upevňování vztahů s důležitými mezinárodními organizacemi, zejména s Evropskou unií, Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Organizací spojených národů, Světovou zdravotnickou organizací, a s nečlenskými státy, zvláště s Ruskou federací, Ukrajinou a partnerskými státy euroatlantického prostoru a rozsáhlé oblasti Středozemního moře.

⁴⁰ Tzv. Pražský závazek.

⁴¹ J. HOŠEK, M. FRIDRICH, *Jakou má NATO budoucnost a kam směřuje* (22.11.2002), www.natoaktual.cz

⁴² Generální tajemník NATO George Robertson na pražském summitu (2002). Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

3. EU - Evropská unie

3.1. Cesta k EU

Válkou zničená Evropa měla všechny důvody pro to, aby hledala nové uspořádání vztahů mezi státy, které by bylo schopné zabránit opakování agresí, jež během života jedné generace vyústilo do dvou světových válek. Myšlenka evropské jednoty jako nástroje umožňujícího mírové soužití národů obývajících evropský kontinent nebyla nikterak nová, periodicky se objevovala v pracích politických myslitelů a řidčeji v úsilí politických činitelů již od nejstarších dob existence státních útvarů v Evropě.

Po druhé světové válce se však poprvé zdálo, že tradiční struktura mezinárodních vztahů je do té míry zdiskreditována, že realizace myšlenky evropské jednoty by měla mít šanci.⁴⁴ V západní Evropě byly po druhé světové válce stimulem k rozvoji integrace také pohnutí politické, snaha odstranit ekonomický základ a příčiny konfliktů mezi velkými zeměmi, které v minulém století přerostly do dvou světových válek. Šlo především o nalezení cest a prostředků, které by nahradily dřívější soupeření dvou významných zemí, Francie a Německa, mírovou spoluprací. Objevil se však i další podnět, který souvisel s důsledky druhé světové války. Pozice západní Evropy byly oslabeny vzhledem k tomu, že ve světě začaly dominovat dvě supervelmoci – Spojené státy a Sovětský svaz. Proces integrace měl semknout a posílit postavení západoevropských zemí v Evropě (vůči SSSR) a přispět také k upevnění jejich ekonomické váhy ve světě (vůči USA a později vůči Japonsku).

3.1.1. ESUO – Evropské společenství uhlí a oceli

Prvním krokem na cestě k integraci západní Evropy bylo vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO). Podnět k němu dala Francie. „*Francouzská vláda navrhuje, aby francouzská a německá výroba oceli byly dány pod správu společného vysokého úřadu v rámci organizace, která bude otevřena i dalším zemím Evropy.*“⁴⁵ Francouzský ministr zahraničí Robert Schuman⁴⁶ v květnu 1950 vyzval ke spojení západoevropského uhelného a

⁴⁴ B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 99.

⁴⁵ B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 107 z *Le Monde* (11.5. 1950).

⁴⁶ Francouzský ministr zahraničí Robert Schuman na sebe vzal politickou odpovědnost za předložení projektu o ESUO, pokud by však měl být tento projekt spojen se jménem svého autora a iniciátora, pak by se musel nazývat Monnetův plán. Jean Monnet byl koncem 40. let vysoký úředník francouzského komisariátu pro plánování a vypracoval plán na ustavení organizace, která by spravovala francouzské a německé zdroje uhlí a oceli. vytvořila společný trh těchto produktů a prostřednictvím nadnárodních orgánů upravovala podmínky

ocelářského průmyslu s cílem urychlit a modernizovat jeho obnovu. Francie tímto návrhem sledovala též důležitý politický cíl. Mělo se vytvořit prostředí, v němž by soupeření mezi zeměmi nemohlo znovu přerůst ve válečný konflikt. Podle Schumanových slov „*solidarita ve výrobě zajistí, že válka mezi Francií a Německem bude nejen nemyslitelná, ale také materiálně nemožná.*“⁴⁷ K projednání předloženého návrhu svolala francouzská vláda mezinárodní konferenci a pozvala Velkou Británii, SRN, Itálii a země Beneluxu. Všechny země přijaly Schumanův plán příznivě s výjimkou Velké Británie. Labouristická vláda Velké Británie odmítla účast, protože pro ni nebyla politicky akceptovatelná navrhovaná nadstátní podoba organizace. Navíc, nemínila dávat pod společnou kontrolu svůj uhelný průmysl, jehož produkce byla významnou položkou britského vývozu.

Smlouva o vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli byla uzavřena 18. dubna 1951 v Paříži na padesát let. Podle místa podpisu bývá nazývána také Pařížskou smlouvou. Po ratifikaci vstoupila v platnost v červenci 1952. Šest států západní Evropy (Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko a SRN) se rozhodlo společně postupovat v rozvoji dvou klíčových odvětví – těžby uhlí a výroby oceli. K tomuto účelu byly zřízeny společné orgány. Do té doby suverénní práva jednotlivých zemí rozhodovat o těchto odvětvích byla přenesena na nadstátní orgán – Vysoký úřad. Očekávalo se, že integrace v těchto odvětvích umožní racionálnější dělbu práce, zajistí modernizaci obou odvětví a ulehčí poválečnou obnovu zúčastněných zemí. Vytvoření ESUO vneslo do evropské politiky zcela nový prvek. Šest zemí přešlo od dlouhodobého soupeření k vzájemné spolupráci ve dvou klíčových hospodářských odvětvích, souhlasily s významným omezením státní suverenity, pokud jde o jejich kontrolu, vytvořily nadstátní instituce k provádění společné politiky a vyzvaly všechny evropské země k jejich následování. „*Evropa nebude vytvořena v jediném momentu nebo podle jednoho všeobecného plánu. Bude vystavěna na základě konkrétních kroků, které nejprve vytvoří skutečnou solidaritu. Setkání národů Evropy si žádá odstranění letitého nepřátelství mezi Francií a Německem.*“⁴⁸

výroby a prodeje v těchto klíčových odvětvích, B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 106.

⁴⁷ M. HAD, B. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 10.

⁴⁸ B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 107 z *Le Monde* (11.5. 1950).

3.1.2. Evropské obranné společenství a návrh na vytvoření evropského politického společenství

Jednání o vytvoření ESUO probíhalo v podmínkách studené války a zostřeného mezinárodního napětí. Ačkoli vývoj v západní části Evropy opravňoval k určité míře optimismu, ve světovém měřítku byl Západ konfrontován s celou řadou problémů. V září 1949 vyzkoušel SSSR svou první atomovou bombu, vzápětí na to v Číně převzali moc komunisté, některé evropské státy byly zaangažovány do složitých, často ozbrojených konfliktů ve svých koloniích. Po vypuknutí vojenského konfliktu v Koreji v červnu 1950 zesílily Spojené státy politický tlak na evropské partnery, aby posílili svou obranu a mohli účinněji čelit rostoucí sovětské hrozbě. V rámci toho měla být vyzbrojena i SRN, protože Francie a Velká Británie nemohly poskytnout dodatečné jednotky, neboť byly vojensky angažovány v zámoří. Avšak perspektiva obnovení německé armády pět let po skončení druhé světové války nebyla pro velkou část evropského veřejného mínění přijatelná. Iniciativa se opět ujala Francie. Vycházející z politických okolností vznikl v říjnu 1950 Plevelův plán na vytvoření Evropského obranného společenství (EOS). Tento plán nese jméno tehdejšího francouzského ministerského předsedy René Plevela, který jej předložil Národnímu shromáždění. Projekt o EOS předpokládal, že nové společenství bude odpovědné za obranu svých členů, přičemž bude fungovat na základě společné evropské armády, s jedním ministerstvem obrany, jednotným rozpočtem i zbrojním programem a proběhne i vyzbrojení západního Německa.

V květnu 1952 podepsali zástupci šesti západoevropských států (Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska a SRN), které již byly členskými státy ESUO, smlouvu o vytvoření Evropského obranného společenství (EOS). Smlouva byla kompromisem mezi různými přístupy a organizačně byla srovnatelná s ESUO. Smlouva o EOS byla od počátku politicky velmi kontroverzním projektem, který se dotýkal velmi citlivých otázek národní suverenity, jimiž byla oblast obrany. Velká Británie jej sice politicky podpořila, ale nehodlala se ho – stejně jako ESUO – zúčastnit. Čtyři ze signatářských zemí (Belgie, Nizozemsko, Lucembursko, SRN) smlouvu o EOS ratifikovaly, Itálie vyčkávala, jak se vyvine situace ve Francii, kde byl odpor proti smlouvě nejsilnější, a to zejména po skončení války v Koreji a úmrtí Stalina v roce 1953. V srpnu 1954 francouzské Národní shromáždění rozhodlo smlouvu neprojednávat, což znamenalo její odmítnutí. Plán na vytvoření EOS tak skončil neúspěšně.

Projekt na vytvoření Evropského politického společenství (EPS) byl těsně spojen s plánem na vytvoření Evropského obranného společenství. Vycházel z představy, že

společná obranná struktura vyžaduje odpovídající jednotnou zahraniční politiku. Vypracování projektu EPS bylo svěřeno Ad hoc shromáždění.⁴⁹ Toto shromáždění začalo pracovat v září 1952 a o šest měsíců později se vyslovilo pro vytvoření Evropského politického společenství, jemuž mělo být podřízeno jak ESUO, tak EOS. Do působnosti EPS měly spadat otázky politické a ekonomické spolupráce, včetně činnosti členských států v jiných mezinárodních organizacích. Základnou měla být federální struktura orgánů s dvoukomorovým parlamentem, evropskou výkonnou radou a Radou národních ministrů, se silně nadnárodním charakterem vyplývajícím z rozdělení kompetencí. Na jaře 1954 byly práce zcela zastaveny z důvodů rozpoutání debaty o ratifikaci smlouvy o EOS ve Francii. Negativní výsledek ve francouzském Národním shromáždění znamenal automaticky i konec projektu EPS.

Neúspěch plánu na vytvoření EOS a s ním spojeného EPS významně poznamenal vývoj evropské integrace v dalších letech a přístupy jednotlivých států. Ukázalo se, že plány na integraci a vytvoření nadstátních orgánů v oblasti zahraniční politiky a obrany nejsou reálné. Představovaly příliš radikální změny v oblastech, které byly tradičně považovány za výsadní sféru činnosti suverénního státu. Proto byly pro většinu zúčastněných států nepřijatelné. To byl jeden z hlavních důvodů, proč se integrační úsilí v dalším období soustředilo na ekonomickou oblast, kde přínosy sjednocování byly pro všechny zúčastněné státy zcela viditelné. Otázky zahraniční politiky a obrany nadále zůstaly v suverénní pravomoci členských států.

3.1.3. Římské smlouvy: EHS – Evropské hospodářské společenství a Euratom – Evropské společenství pro atomovou energii

Po neúspěchu plánu na vytvoření EOS se aktivizovaly síly hledající další možné cesty integračního procesu. Iniciativu v dalším kroku evropské integrace převzali zástupci zemí Beneluxu. Proti Monnetově přístupu malých postupných kroků prosazovaly země Beneluxu vytvoření celoevropského společného trhu, neboť již měly značnou zkušenost s integrací svých trhů. Ukázalo se také v polovině 50. let, kdy částečné oteplení ve vztazích mezi Východem a Západem snížilo tlak na politickou jednotu západoevropských zemí, že se výrazněji začaly projevat rozdíly v motivech, pro které byly jednotlivé země ochotné do

⁴⁹ Ministři zahraničí členských států ESUO vyzvali Shromáždění ESUO, aby připravilo návrh smlouvy o Evropském politickém společenství, který by vycházel z čl. 38 smlouvy o EOS. Zároveň doporučili, aby k práci byli přizváni pozorovatelé ze členských států Rady Evropy a návrh byl předložen k posouzení Poradnímu shromáždění RE. Rozšířenému shromáždění, které vešlo do historie jako Ad hoc shromáždění, předsedal Paul Henri Spaak, belgický stoupenec federalizace Evropy, B. PLECHANOVÁ, J. FIDLER, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, s. 112.

případných nových společenství vstupovat. Zvláště výrazně vystupoval do popředí rozdíl mezi zájmy Francie a SRN. Zatímco Francie sledovala účastí v evropských organizacích především možnost kontroly Německa, SRN naopak viděla ve stejných organizacích jedinou schůdnou cestu, jak se vymanit ze svého neplnoprávného postavení. Státy Beneluxu měly tradičně zájem na kontrole francouzsko-německých vztahů. To byl také jeden z důvodů, proč v dubnu 1955 vystoupil nizozemský ministr zahraničí Johan Willem Beyen na zasedání Rady ministrů Montánní unie⁵⁰ s návrhem společného trhu, který by šel napříč ekonomikami evropských zemí. V červnu 1955 se sešla konference členských zemí ESUO v italské Messině, na níž měly být projednány zásady dalšího společného postupu. Vlády zemí Beneluxu vypracovaly k tomuto jednání memorandum, které obsahovalo návrh na vytvoření společného trhu a na další kroky k integraci určitých odvětví (doprava, energetika – zejména atomová energie). „*Delegáti messinské konference se shodli na nutnosti pracovat na ustavení jednotné Evropy založením společných institucí, progresivním srůstáním národních ekonomik, vytvořením společného trhu a progresivní harmonizací sociální politiky.*“⁵¹ V tomto smyslu konference hovořila o vytvoření evropské organizace pro mírové využití atomové energie, o vytvoření společného trhu, o ustavení evropského investičního fondu pro pomoc méně rozvinutým oblastem členských zemí a o snaze sladit sociální politiku členských států. Zemědělství bylo zahrnuto do společného trhu a bylo rozhodnuto o vypracování společné zemědělské politiky. Konference zároveň rozhodla vytvořit výbor vládních zástupců pod předsednictvím belgického ministra zahraničí Paula-Henriho Spaaka s úkolem vypracovat zprávu s konkrétními návrhy na další postup. K jednání výboru byla přizvána i Velká Británie, která však o jednání neprojevovala zvláštní zájem a na jednání vyslala pouze úředníka ministerstva obchodu, kterého pro rozdílné názory na projednávané otázky zase odvolala.

Zpráva Spaakova výboru byla schválena jako základ pro mezinárodní konferenci, jejímž úkolem bylo vypracovat zakladatelské smlouvy obou organizací. Mezivládní konference začala v červnu 1956 v Bruselu a skončila vypracováním smluv o vytvoření Evropského hospodářského společenství (EHS) a Evropského společenství pro atomovou energii (Euratom). Obě smlouvy byly podepsány 25. března 1957 v Římě představiteli šesti států – Belgie, Francie, Itálie, Lucemburska, Nizozemska a SRN. V platnost vstoupily v roce 1958 po ratifikaci všemi členskými zeměmi.

Zatímco Euratom upravil podmínky spolupráce na poli mírového využívání jaderné energie a jaderné bezpečnosti, EHS mělo cíle komplexní. Hlavním cílem Smlouvy o EHS

⁵⁰ Evropské společenství uhlí a oceli (ESUO) z roku 1951 (v platnost 1952) se též nazývá Montánní unie.

⁵¹ P. LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 139.

bylo vytvoření společného trhu šesti zemí se společnými soutěžními pravidly, na němž se měly volně pohybovat zboží, služby, osoby i kapitál. Na výhodách velkého trhu se měly podílet všechny zúčastněné země, velké i malé. Smlouva o EHS počítala s vytvořením celní unie ve čtyřech etapách, nejpozději do roku 1970.⁵²

Římské smlouvy, jak se smlouvy o EHS a Euratomu nazývají, spolu s Pařížskou smlouvou o ESUO jsou základními právními a programovými dokumenty evropské integrace. S vývojem integračního procesu byly postupně doplňovány a rozšiřovány o další oblasti.

3.1.4. ESVO – Evropské sdružení volného obchodu

Velká Británie odmítla do EHS vstoupit ze stejných důvodů, z jakých se nepodílela na Montánní unii o několik let dříve, a usilovala o zformování alternativního seskupení. Výsledkem bylo založení Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) v roce 1959. Jeho členy se staly Dánsko, Finsko, Lichtenštejnsko, Island, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Švédsko, Švýcarsko a Velká Británie. Tato smlouva, jež vešla v platnost počátkem roku 1960, ztělesňovala britské představy o podobě evropské hospodářské spolupráce. Šlo totiž čistě o zónu volného obchodu s průmyslovými výrobky (zemědělských a potravinářských produktů se netýkala), která nijak nezavazovala své členy ke společné celní a obchodní politice vůči třetím zemím, tu si členské státy určovaly podle vlastní potřeby v rámci svých závazků pramenících z Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT).⁵³ ESVO se však nikdy nestalo skutečnou alternativou EHS a od data svého vzniku prakticky stagnovalo. V roce 1961 rozhodla britská vláda o změně dosavadní politiky vůči EHS a požádala o přijetí. Jelikož Francie její přihlášku dvakrát vetovala, stala se Velká Británie členem EHS až v roce 1973, společně s Dánskem a Irskem. Řecko bylo přijato v roce 1981, Španělsko a Portugalsko v roce 1986. Přes problémy, především v zemědělské politice, se EHS stalo významnou hospodářskou silou, která přispěla k posílení stability západní Evropy.

⁵² Ve skutečnosti byl tento program splněn už v polovině roku 1968, tedy zhruba 18 měsíců před stanoveným termínem.

⁵³ GATT je mnohostranná dohoda upravující pravidla pro obchodní vztahy v oblasti zboží a služeb, jejímž úkolem bylo snižování cel a jiných překážek vzájemného obchodu. V roce 1947 byla svolána konference v Ženevě. 23 států zde podepsalo Všeobecnou dohodu o clech a obchodu (*General Agreement on Tariffs and Trade, GATT*), která vstoupila v platnost 1. 1. 1948. Od 1. 1. 1995 bylo rozhodnuto, že Všeobecná dohoda o clech a obchodu bude nahrazena Světovou obchodní organizací (*World Trade Organization, WTO*).

3.1.5. Evropská společenství a Jednotný evropský akt

Do roku 1965 existovala vedle sebe tři společenství – ESUO, EHS a Euratom – přičemž každé z nich mělo (s výjimkou Shromáždění a Evropského soudního dvora) vlastní instituce. V roce 1965 byla uzavřena smlouva o vytvoření společných institucí tří Společenství, která po ratifikaci členskými zeměmi vstoupila v červenci 1967 v platnost a dala tak vznik Evropským společenstvím (ES). Šedesátá léta přinesla Evropským společenstvím značnou dynamiku ekonomického růstu, růstu životní úrovně, rozvinutí společné zemědělské politiky.

Evropská společenství se stala rozhodující dynamickou a ekonomickou strukturou na kontinentě. Projevily se ale i první silné zájmové střety uvnitř ES, zejména v rozhodovacích procesech, při aplikování většinového hlasování. Střetly se v tom i různé koncepce rozvoje integračního procesu: jedna s důrazem na federalizovanou Evropu a na růst role nadstátních orgánů (k té se přikláněla SRN, Nizozemí, Belgie, Itálie), a druhá, zdůrazňující rozvoj mezivládní spolupráce bez posilování role nadstátních orgánů. Tuto linii představovala zejména Francie. Lze říci, že tento směr nakonec v ES převážil a v roce 1966 tzv. *lucemburský kompromis*⁵⁴ umožnil trvalé uplatňování práva veta v otázkách, které dotyčná země považovala pro sebe za životně důležité.

Zájem o členství v ES začaly projevovat další země, zejména Velká Británie, která se k původním integračním projektům stavěla skepticky a odmítla se na nich podílet. Po odchodu prezidenta de Gaulla, který se stavěl proti posílení nadnárodních prvků Evropských společenství i proti rozšíření EHS o Velkou Británii, z francouzské politické scény (1969) došlo k postupnému prohlubování a rozšiřování evropské integrace. V roce 1973 byla Společenství rozšířena o Velkou Británii, Irsko a Dánsko. Přes problémy, které první rozšíření přineslo a přes složitý hospodářský vývoj, kterým evropské země procházely po ropné krizi v první polovině 70. let, bylo dosaženo dohody o posílení institucí Společenství. Po zavedení společné obchodní politiky začátkem 70. let začala Společenství jednat jménem členských zemí jako nejvýznamnější subjekt v mezinárodních ekonomických vztazích. ES se zapojila do jednání o snižování cel v rámci GATT. Společenství se podařilo vytvořit hustou síť smluvních vztahů s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi v globálním měřítku. V této etapě

⁵⁴ Lucemburský kompromis dosažený v lednu 1966 ukončil tzv. krizi prázdné židle, při které se Francie od července 1965 demonstrativně neúčastnila práce v Radě. Kompromis byl uznáním existujícího sporu mezi Francií, která nechtěla podpořit princip většinového hlasování a přenést tak větší pravomoce na nadstátní orgány, a ostatními členy společenství, kteří vystupovali proti zdoluhavému jednání na základě jednomyslnosti. I když v dalším vývoji aplikace hlasování kvalifikovanou většinou zesílila, princip jednomyslnosti v otázkách, které členská země považují za životně důležité, nenarušila ani Maastrichtská smlouva.

také byly navázány institucionalizované vztahy s řadou rozvojových zemí v Africe, Karibské a Tichomořské oblasti, které dříve většinou patřily do koloniálních impérií Francie, Belgie, Holandska. Tyto vztahy byly komplexně upraveny po roce 1975, sérií tzv. Lomských dohod, umožňujících jejich signatářům vzájemný přístup na trhy a poskytující zejména rozvojovým zemím řadu odbytových a cenových garancí. Tím byla zahájena evropská politická spolupráce v oblasti zahraniční politiky.⁵⁵ Zdokonalil se systém politického rozhodování. Od roku 1974 se začala pravidelně scházet porada nejvyšších představitelů členských států, která začala fungovat jako nejvyšší politický orgán Společenství. Jednotný evropský akt (1987) její roli institucionalizoval pod názvem Evropská rada. Od roku 1969 se EHS začalo zabývat měnovými otázkami. V roce 1979 byl vytvořen Evropský měnový systém, který tvořil základ pro přechod k evropské měnové unii. Spolupráce však neprobíhala bez problémů. Překážkou byly nedostatečně propracované procedurální postupy a nedostatek právního rámce, což bránilo Evropským společenstvím reagovat na rychle se měnící mezinárodní vývoj. Sovětská invaze do Afganistánu a islámská revoluce v Íránu ukázaly, že ES měla na mezinárodní scéně malý vliv.

Po období tzv. eurosklerózy, kdy výzkumy veřejného mínění prokazovaly, že ve všech státech ES společenská podpora integračního procesu poklesla pod padesátiprocentní hranici, dostala integrace začátkem 80. let nové významné impulzy.

V podmínkách nastolených změnou francouzské ekonomické filozofie na přelomu let 1982 – 1983 se Mitterrand snažil využít řešení francouzských hospodářských problémů možnostmi, jež nabízely evropské integrační struktury. Evropský parlament vypracoval v roce 1984 návrh smlouvy o Evropské unii, v roce 1985 připravila Komise na základě rozhodnutí Evropské rady program na dokončení jednotného vnitřního trhu, založeného na volném pohybu osob, zboží, služeb a kapitálu do konce roku 1992. Tomto balíku reforem se dostalo souhrnného označení Jednotný evropský akt (JEA). Akt, který byl podepsán v únoru 1986 a vešel v platnost 1. července 1987, stanovil přesný časový rozvrh pro odstranění všech necelních omezení obchodu uvnitř Evropských společenství, „*kdy se osoby, zboží a kapitál budou volně pohybovat za podmínek obdobných těm, jaké existují uvnitř každého členského státu*“⁵⁶ Jednotný evropský akt tak dal smluvně zakotvený právní rámec na realizaci jednotného vnitřního trhu. Z právního hlediska je JEA první smlouvou, která měnila a doplňovala zakládající integrační smlouvy o třech Evropských společenstvích. Největší změny vnesl do zakládající smlouvy o EHS.

⁵⁵ J. JAKŠ, *Quo vadis Evropská unie*, s. 15.

⁵⁶ P. LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 325-327.

Společenství byly rozšířeny o nové oblasti, zejména oblast sociální, regionální a životního prostředí. Nejdůležitějším výsledkem v politickém směru bylo rozšíření oblasti, kde mělo platit hlasování na základě kvalifikované většiny. Jednomyslné hlasování zůstalo v podstatě omezeno na přistoupení nových členů do Společenství. V okamžiku, kdy určitá politická koncepce byla v zásadě přijata jednomyslným rozhodnutím Rady, závisel její další osud na kvalifikované většině. Byla posílena role Evropského parlamentu voleného od roku 1979 v přímých volbách. Jednotný evropský akt zavazoval rovněž hlavy členských států ke koordinaci rozhodnutí v oblasti zahraniční a obranné politiky. JEA obsahoval samostatnou hlavu III. nazvanou „Ustanovení o evropské spolupráci v oblasti zahraniční politiky“. Z hlediska dalšího vývoje byla hlava III. JEA zárodkem budoucího druhého pilíře EU.

3.1.6. Maastricht - Smlouva o Evropské unii

V 80. letech byla ES rozšířena o další tři státy: Řecko (1981), Španělsko a Portugalsko (1986). Budování vnitřního trhu se stalo významným impulzem pro další rozvoj integračního procesu, a to nejen v oblasti ekonomické. Napovídaly tomu i události na poli světové politiky. Jednoznačně nejvýznamnějším motivem zrychlení tempa další integrace států ES bylo sjednocení Německa z podzimu 1990. Konec studené války v Evropě vyvolal jednak obavy z možného rozkladu Severoatlantické aliance jako účelového spolenectví motivovaného existencí komunistické hrozby, jednak obavy z dalšího mocenského vzestupu sjednoceného německého státu. Prezident Komise ES, přesvědčený evropský federalista, Jacques Delors v březnu 1991 prohlašoval, že válka v Perském zálivu „*nás poučila ...o omezeních Evropského společenství, ...měli bychom to interpretovat jako další argument pro postup formování Evropské unie zahrnující společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.*“⁵⁷ Ve snaze zabránění možné destabilizaci byly urychleny práce na přípravě smlouvy.

Mezivládní konference členských států ES svolaná v roce 1989 se shodla v prosinci 1991 na uzavření Smlouvy o Evropské unii. Tato Smlouva byla podepsána v nizozemském Maastrichtu dne 7. února 1992 a vstoupila v platnost po ratifikaci všemi členskými státy dne 1. listopadu 1993. Smlouva o Evropské unii představuje nejrozsáhlejší reformu Římských smluv, jimiž byly vytvořeny v roce 1957 EHS a Euratom. Významně prohlubuje integrační proces v oblasti ekonomické. Na vytvoření jednotného vnitřního trhu mělo navázat vytvoření hospodářské a měnové unie, jež měla být ustavena nejpozději 1. ledna 1999.

⁵⁷ D. TITLÁK: *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 348.

Smlouva o EU také tvoří určitý předěl ve vývoji integračního procesu. Představuje významný pokrok k politickému sjednocování členských států. Vytvořila EU jako strukturu navazující na již existující ES, která byla doplněna o politickou spolupráci v oblasti zahraniční a vnitřní politiky. Byla tak vytvořena jedinečná struktura v mezinárodních vztazích spojující v jedné organizaci dvě oblasti: těsnou integrační spolupráci Evropských společenství s nadstátními orgány, rozvíjený na bázi sdílené suverenity, a tradiční spolupráci na mezivládní úrovni, která je založena na respektování státní suverenity členských zemí.

Smlouvy o EU tvoří právní základ a rámec pro strukturu založenou na třech pilířích. První pilíř vychází ze smluv o Evropských společenstvích – ESUO,⁵⁸ EHS⁵⁹ a Euratomu – a zahrnuje převážně oblast ekonomickou, která zahrnuje hospodářskou a měnovou unii. Pracuje na základě zaběhnutého poměru mezi nadnárodním a mezivládním principem. Nejdůležitějším orgánem se stala Komise a Evropský parlament. Druhý pilíř zahrnuje společnou zahraniční a bezpečnostní politiku s podstatně vyšší mírou mezivládní spolupráce, v níž hlavní roli hraje Rada Evropské unie. Třetí pilíř představuje spolupráci v oblastech justice a vnitřních věcí, kde jde vlastně pouze o koordinaci spolupráce mezi členskými státy.

Stručně řečeno Maastrichtská smlouva má z větší části formu dodatků a změn smluv o EHS, v nichž zavádí nové oblasti spolupráce, které se budou řídit společnou politikou EU (občanství Unie, hospodářská a měnová politika, sociální politika, vzdělávání a odborná příprava mládeže, kultura, ochrana zdraví, ochrana spotřebitele, transevropské sítě, výzkum a technologický rozvoj, životní prostředí, hospodářský rozvoj) a nově definuje pravomoci orgánů Unie (mírné posílení pravomocí evropského parlamentu). Nově zavádí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a spolupráci v oblasti justice a vnitřních věcí.

3.2. EU po studené válce

Skončení studené války významně ovlivnilo evropský integrační proces. V Evropě vznikla zcela nová situace, což významně poznamenalo samotnou EU. V roce 1990 došlo ke sjednocení Německa. EU se de facto rozšířila bez jakékoliv přípravy a zvláštní smlouvy o další stát – bývalou NDR. Postavení Německa se změnilo, v důsledku sjednocení se jeho váha v Unii zvýšila. Ale německou pozici to i paradoxně zkomplikovalo. „Řečeno slovy německého odborníka Gerda Langgutha: „Německo je příliš slabé na to, aby mohlo v důležitých otázkách mezinárodní politiky operovat samostatně, ale zase příliš silné na to,

⁵⁸ Platnost ESUO vypršela již v roce 2002

⁵⁹ Po vstupu Maastrichtské dohody v platnost nazývaném Evropským společenstvím

aby hrálo na pohnuté světové scéně podřadnou roli.⁶⁰ V roce 1995 se Unie rozšířila o Rakousko, Švédsko a Finsko. EU se stala rozhodující evropskou organizací. Zároveň byla postavena před úkol čelit novým výzvám evropského i světového vývoje a vypracovat tomu odpovídající strategii. Bylo nutno odpovědět na otázku, jakou roli bude EU po studené válce v Evropě plnit, a to za podmínek, kdy přestaly působit faktory, které za studené války přispívaly k stmelování evropských zemí: komunistická hrozba na východě a výrazná politická podpora ze strany USA na západě.

Zhodnocení zkušeností s postupným naplňováním Maastrichtské smlouvy se stalo předmětem mezinárodní konference, která vyústila v Amsterodamskou smlouvu (v platnost 1999). Vedoucí představitelé členských států se museli vyjádřit nejen k samotné implementaci smlouvy, ale i zásadnějším otázkám o úloze EU. K těm nejdůležitějším bezesporu patřila podoba orgánů Unie a jejich fungování. Neméně aktuální problém se stal vztah EU ke státům střední a východní Evropy, které bez výjimky projevíly o členství zájem. Vůči Rusku, Ukrajině a ostatním zemím Společenství nezávislých států zvolila Unie politiku partnerství a spolupráce. Rozšiřování směrem na východ byla pro EU největší výzva.

S koncem studené války přišla úleva, ale také rozčarování. Zesílily rozdíly v názorech uvnitř členských zemí i mezi členskými zeměmi EU na další rozvíjení integračního procesu. V politice jednotlivých členských zemí zesílily tendence k zdůrazňování národních přístupů a dílčích zájmů. K jejich aktivizaci přispíval též pokles ekonomického růstu v Unii a složité sociální problémy, jež musely jednotlivé vlády členských zemí řešit. Změny ve složení vlád, k nimž docházelo po parlamentních volbách v důležitých zemích Unie, se promítaly také v jejich evropské politice. Za takové situace se obtížněji dospívalo k dohodě o složitých problémech, které Unie musela řešit. A přišel rok 2004, zlomový bod jak pro Evropskou unii, tak pro deset států střední a východní Evropy.⁶¹ Znamenal největší rozšíření v dějinách EU, která problémy bude řešit dál. S rozšířením na 25 členů se rozhodování o složitých otázkách 25násobně zkomplikovalo, 25krát víc se budou změny ve vládách členských zemí odrážet na evropské politice a 25krát víc bude teď rozdílnějších názorů na budoucnost EU. Na pořadu dne jsou tak složitá jednání o podobě, pravomocích evropských institucí, o Ústavě – zkusit to znovu: ano či ne?, o dalším rozšiřování, když Evropský parlament tlačí, že Unie se rozšiřuje příliš rychle, a také o bezpečnosti, což po teroristických útocích na spojené státy z 11. září 2001 vyvstalo jako aktuální problém. Evropská unie ušla od svého vzniku již dlouhou cestu složitého vývoje a nemenší část této cesty ji ještě čeká. O jejím osudu se neustále vedou živé

⁶⁰ M. HAD, L. URBAN, *Evropská společnost První pilíř Evropské unie*, s. 20.

⁶¹ Česká republika, Estonsko, Kvpr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko .

diskuse, ovšem odpověď na spoustu otázek zná jenom budoucnost. A bude-li Evropská unie chtít, cestu si najde.

EU má přes vysoký stupeň integrace v oblasti ekonomické stále znaky tradiční mezinárodní organizace. Sdružuje nezávislé státy, které jsou členy různých mezinárodních organizací. Každý členský stát Unie má svou diplomatickou službu, armádu, policii, soudnictví, daňový systém, školství. Nadstátním orgánům svěřuje pouze ty oblasti státní suverenity, k jejichž převedení se zavázal mezinárodní smlouvou.

Na druhé straně jsou vazby mezi členskými státy EU těsnější než v jakékoli mezinárodní organizaci nebo alianci, a to je určitá výzva.

4. ZEU – Západoevropská unie

4.1. Bruselská smlouva

Se spuštěním železné opony začínaly sílit snahy Sovětského svazu na jeho expanzi. „Na jedné straně naděje na mezinárodní uspořádání světa zaručované Spojenými národy začínaly slábnout a začaly se objevovat náznaky toho, co přešlo ve studenou válku... Na straně druhé budování sjednocenější a prosperující Evropy pomocí velkorysého Marshallova plánu hospodářské obnovy bylo teprve v začátcích.“ (přeložila J. H.)⁶² V této situaci potřebovali Evropané cítit jistotu, že při případném sovětském tlaku nezůstanou osamoceni. Sovětský nástup a americká pasivita by tak mohly vést přesně k tomu, čemu se USA dosud snažily zabránit. „Bylo třeba konkrétních důkazů americké rozhodnosti zabránit komunistickým akcím a zamezit poklesu morálky Evropanů, kteří by se domácím komunistům nebo Sovětům mohli podvolit.“⁶³ Americkou administrativu však zároveň svazovala Monroeova doktrína (viz. kap.2.1.3) a proto naléhala na evropské země, aby si nejdříve vytvořily „základy regionálního bezpečnostního systému, který bude sloužit jako předpoklad jakékoli širší dohody, jíž by se další země včetně Spojených států mohly účastnit.“⁶⁴ V tomto kontextu došlo koncem roku 1946 k prvním jednáním mezi Francií a Velkou Británií, které 4. března 1947 podepsaly dvoustrannou Smlouvu v Dunkirk o spojení a vzájemné pomoci. Dunkirská smlouva měla odvrátit jakoukoli další případnou agresi ze strany Německa a zavazovala obě strany radit se o otázkách, které se dotýkaly jejich vzájemných hospodářských vztahů a podporovat prosperitu a hospodářskou bezpečnost.

Aktuálnější, než znovuzrození německé agrese, bylo nebezpečí na východě. S pádem Československa v roce 1948 dal americký prezident jasně najevo, že dokud si Evropa nevytvoří pevnou regionální obrannou strukturu, nemůže s americkou angažovaností počítat. To vedlo evropské státy k podepsání Smlouvy o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a o kolektivní obraně. Tzv. Bruselská smlouva, označovaná též jako Západní unie, byla uzavřena 17. března 1948 pěti státy západní Evropy – Francií, Velkou Británií, Belgií,

⁶² „On the one hand, hopes of an international world order provided by the United Nations were beginning to fade and the elements of what was to become the ‘Cold War’ were starting to emerge... On the other hand, the building of a more united and prosperous Europe was just beginning, with the economic reconstruction stimulated by the generous and vital support of the ‘Marshall Plan’.“ A. CAHEN, *Western European Union and NATO*, s. 1.

⁶³ Zástupce ministra zahraničí pro evropské záležitosti Hickerson, P. LUŇÁK, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 92.

⁶⁴ P I I I Ň Á K *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, s. 93.

Nizozemskem a Lucemburskem – na dobu padesáti let. Bruselská smlouva v podstatě znamenala rozšíření Smlouvy z Dunkirk a zahrnovala také její základní principy.

Vytvoření Bruselské smlouvy bylo důležitým krokem ke sjednocení západní Evropy a hrálo důležitou roli pro založení Severoatlantické aliance. Členské státy Bruselského paktu vytvořily strukturu institucí pro všechny otázky, jichž se smlouva týkala. Šlo o Konzultativní radu ministrů zahraničních věcí, která byla nejvyšším orgánem, Stálou komisí (výbor velvyslanců členských států akreditovaných v Londýně), jež jednala jménem Konzultativní rady v době, kdy Rada nezasedala, tzv. obrannou organizaci a výbory složené z expertů na hospodářské, sociální a kulturní otázky. V prvním roce existence vypracovala Organizace bruselské smlouvy plán společné obrany.

Po vytvoření Severoatlantické aliance přešla na NATO většina vojenských funkcí Organizace bruselské smlouvy. Obdobně došlo po roce 1948 k přesunu ekonomických funkcí Organizace bruselské smlouvy na nově vytvořenou Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC)⁶⁵ Nadále fungovaly v plném rozsahu pouze čtyři sociální výbory a jeden výbor kulturní. Organizovaly pravidelné konzultace až do roku 1960, kdy otázky sociální a kulturní byly převedeny na Radu Evropy.⁶⁶

4.2. Vznik Západoevropské unie, Pařížské dohody

Na začátku padesátých let význam Západní unie začínal záhy upadat. Těžiště obranných činností členských zemí Západní unie se přesunulo na NATO.

Mezinárodní scénu zatím ovlivňovaly dva faktory. Byl to vznik Evropského společenství uhlí a oceli, který přispíval ke sjednocování západní Evropy. Berlínská blokáda a korejská válka naopak vedly k zhoršení studené války. Konfrontace mezi Východem a Západem se dále vyhrcovala, což vedlo Západ k myšlence na znovuvyzbrojení Německa a jeho začlenění do Severoatlantické aliance. To však naráželo na silný odpor ze strany Francie, která sama přišla s kompromisním návrhem na vytvoření Evropského obranného společenství, jenž ztroskotal opět díky vetu francouzského Národního shromáždění (viz. kap. 3.1.2.).

⁶⁵ Za účelem realizace Marshallova plánu byla 17. dubna 1948 ustavena Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (*Organisation for European Economic Cooperation, OEEC*). Jejím hlavním úkolem bylo zajistit vypracování plánů na rozdělení finanční pomoci a zahájit evropskou hospodářskou a měnovou spolupráci. Také se měla postarat o postupné odstraňování obchodních překážek mezi jednotlivými zeměmi a prostudovat možnost zřízení zóny volného obchodu či celní unie. V září 1961 byla OEEC nahrazena Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*).

⁶⁶ Rada Evropy vznikla v roce 1949 a jejím cílem byla ochrana lidských práv a kulturního dědictví jejích členských států. Šlo o první společný orgán pěti států, které podepsaly Bruselský pakt. Byla to Francie, Velké Británie a země Beneluxu a dále se rozšiřovala o další státy.

Spojené státy varovaly, že pokud nebude SRN přijata do obranných struktur Západu, přehodnotí svou zahraniční politiku, zejména ve vztahu k Evropě.

Iniciativy se chopila Velká Británie, která předložila návrh na rozšíření Organizace bruselské smlouvy. Dne 23. října 1954 byly v Paříži podepsány tzv. Pařížské dohody, které daly řešení současně několika otázkám. Organizace bruselské smlouvy byla přejmenována na Západoevropskou unii (ZEU) a jejími novými členskými státy se staly Spolková republika Německo a Itálie. Pařížské dohody vytvořily právní rámec pro ukončení okupačního režimu v SRN, která se měla stát řádným členem NATO. Další dohodou se Velká Británie zavázala, nadále udržovat na evropském kontinentu čtyři divize a taktickou leteckou sílu. Britský závazek pomohl přesvědčit francouzské veřejné mínění, aby souhlasilo s vyzbrojením SRN a jeho začleněním do ZEU a NATO. Poslední důležitou součástí Pařížských dohod byla francouzsko-německá dohoda o Sársku, podle níž mělo být pod dohledem ZEU uspořádáno referendum o budoucím evropském statutu Sárska.

Pařížské dohody se skládaly ze čtyř protokolů,⁶⁷ které v podstatě zrevidovaly Bruselskou smlouvu z roku 1948.

V preambuli pozměněné Bruselské smlouvy byla vypuštěna formulace o rozhodnutí členských států „*podniknout taková opatření, která mohou být považována za nutná pro případ obnovení německé politiky agrese*“⁶⁸ a byla nahrazena formulací o rozhodnutí členských států „*podpořit jednotu a postupnou integraci Evropy*“⁶⁹ Do Bruselské smlouvy byl doplněn nový článek IV, který stanovil, že „*při provádění této smlouvy budou Vysoké smluvní strany a veškeré orgány z řízené podle této smlouvy úzce spolupracovat s Organizací Severoatlantické smlouvy.*“ Tento článek zdůraznil, že je „*nežádoucí překrývat se s činností vojenských štábů NATO.*“⁷⁰ Ke změnám došlo též ve struktuře institucí. Byla vytvořena Rada ZEU s většími rozhodovacími pravomocemi namísto původní Konzultativní rady. Shromáždění mělo poradní roli a jeho pravomoci spočívaly v předávání doporučení Radě ZEU.

Základní ustanovení Bruselské smlouvy o kolektivní obraně členských zemí byla ponechána beze změny. Podle článku V Smlouvy o ZEU se smluvní strany zavazují poskytnout smluvní straně, která se stane předmětem ozbrojeného útoku v Evropě „*veškerou*

⁶⁷ Protokol č. I – O změně a doplnění Bruselské smlouvy, Protokol č. II – O vojenských silách Západoevropské unie, Protokol č. III – O kontrole zbrojení a přílohy, Protokol č. IV – O Úřadu Západoevropské unie pro kontrolu zbrojení.

⁶⁸ Bruselská smlouva, viz. příloha č. II.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

*vojenskou a jinou pomoc a podporu, která je v jejich moci.*⁷¹ Jde o závazek automatického poskytnutí vojenské pomoci spojenecké zemi v případě jejího vojenského napadení. V tomto ohledu jdou závazky členských zemí ZEU dále než závazky členských zemí Severoatlantické aliance.

4.3. Vývoj ZEU v letech 1955-1984

Po svém vytvoření se ZEU soustředila na plnění úkolů, které vyplývaly z pozměněné Bruselské smlouvy a z jejích jednotlivých Protokolů. Začaly pracovat nové instituce, které byly zřízeny pozměněnou Bruselskou smlouvou.

V letech 1954 – 1973 sehrála důležitou roli ve třech hlavních otázkách. Zaprvé, jak již bylo řečeno, dovolilo rozšíření ZEU začlenění Spolkové republiky Německo do NATO a tedy do evropských obranných struktur. V roce 1955 v rámci ZEU byl také řešen spor ohledně Sárska.⁷² Sársko bylo průmyslovou oblastí, která byla po druhé světové válce zahrnuta do francouzské okupační zóny. Francie Sársko okupovala a postupně z něj vytvořila autonomní území oddělené od Německa a hospodářsky integrované do francouzské ekonomiky. Navíc Francie, díky tomu, že držela Sársko, v podstatě znemožňovala zbrojení. Takováto situace vytvářela značné napětí mezi těmito dvěma státy. Na základě Pařížských dohod nemělo Sársko připadnout ani jedné zemi, ale mělo získat statut evropského území s možností referenda o svém dalším osudu. Obyvatelé Sárska v referendu tzv. evropský statut odmítli a vyslovili se pro začlenění Sárska do SRN. Vyřešení tohoto sporu patří k jednomu z nejvýznamnějších politických úspěchů Západoevropské unie v první fázi její existence. A konečně od roku 1957, kdy byly podepsány Římské smlouvy o EHS a Euratomu, do roku 1973, kdy Velká Británie přistoupila k Evropským společenstvím, byla ZEU jediným politickým fórem, kde se setkávaly státy ES s Velkou Británií. Jakmile však Francie změnila svůj postoj k rozšíření a umožnila přistoupení Velké Británie, Irska a Dánska přestala ZEU plnit tuto mimořádnou roli a její úloha v evropské politice poklesla.

Během této první fáze, která následovala po neúspěchu na vytvoření Evropského obranného společenství, nebyla ZEU schopna dosáhnout svých hlavních cílů, jakožto rozvíjet evropskou obrannou dimenzi. V oblasti evropské obrany ZEU samostatnou činnost

⁷¹ Tamtéž.

⁷² R. PLECHANOVÁ, J. FIDLER. Kniha z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995, s. 72-73.

nevyvíjela. V souladu s revidovanou Bruselskou smlouvou přenechávala tuto oblast Organizaci severoatlantické smlouvy a zůstávala tak v jejím stínu.⁷³

4.4. Znovuoživení

Začátkem 80. let zesílil tlak na opětovné oživení činnosti ZEU. Jedním z důvodů byla snaha západoevropských zemí, aniž by to ohrozilo atlantickou solidaritu, posílit svoje postavení v rámci NATO a mít tak větší vliv na rozhodování ve vztazích mezi Východem a Západem. Zároveň v té době ES procházela obdobím krizí, proto se úsilí integrovat Evropu obracelo na jiné oblasti. V neposlední řadě sílila potřeba těsněji spolupracovat v evropském zbrojním průmyslu. V roce 1981 přišli německý a italský ministr zahraničí s plánem výraznější koordinace zahraniční a obranné politiky v rámci Evropských společenství (tzv. Genscher-Colombova iniciativa). Ten sice byl zamítnut, myšlenka však nezanikla. Koncem října 1984 se uskutečnila schůzka ministrů obrany ZEU v Římě. Výsledkem setkání byla tzv. Římská deklarace, která potvrdila oživení ZEU a vyslovila se „využít rámce ZEU k posílení spolupráce mezi členskými státy v oblasti bezpečnostní politiky.“⁷⁴ V Západoevropské unii pokračovaly diskuse o otázkách evropské bezpečnosti. Výsledkem byl závěrečný dokument, který schválila Rada ZEU na zasedání v Haagu v říjnu 1987, pod názvem Platforma o evropských bezpečnostních zájmech (angl. Platform European Security Interests). Dokument zavazoval členské státy ZEU k vytváření pevnější evropské identity a zároveň k posilování Atlantické aliance.

Znovuoživení činnosti ZEU vedlo k tomu, že o vstup do této organizace projevíly zájem Portugalsko a Španělsko, které přistoupily v roce 1990.

Zájem Západoevropské unie se neomezoval na bezpečnostní otázky evropského kontinentu. V srpnu 1987, v době iránsko-irácké války se sešli v Haagu experti ZEU, aby zvážili společnou akci v Perském zálivu k zajištění svobodné plavby. Operace v Zálivu patřila mezi první významné akce ZEU za hranicemi Evropy.

4.5. ZEU po roce 1990

Po roce 1990, kdy došlo k rozpadu sovětského mocenského systému v Evropě, začal proces významného přehodnocování role Západoevropské unie v systému evropských bezpečnostních organizací. Aktuální se v této době staly také otázky vztahu ZEU a

⁷³ A. CAHEN, *The Western European Union and NATO*, s. 1-7.

⁷⁴ M. HADYB. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 49

Evropských společenství. Návrhy, aby se tyto organizace propojily, narazily na odpor neutrálního Irska, ale též Velké Británie a Nizozemska. Postupně však myšlenka, aby ZEU byla začleněna do oblasti působnosti ES získávala stále větší podporu (Vyslovily se pro ni např. tehdejší generální tajemník ZEU van Eekelen, a též generální tajemník NATO Manfred Wörner.) Úprava vztahů mezi těmito dvěma organizacemi vyústila v kompromisní řešení, které bylo zahrnuto do nově formulované Smlouvy o Evropské unii do hlavy V o společné zahraniční a bezpečnostní politice. Maastrichtská smlouva stanovila, že společná zahraniční a bezpečnostní politika EU „*bude zahrnovat všechny otázky, které mají vztah k bezpečnosti Unie, včetně eventuálního koncipování společné obranné politiky, což by mohlo časem vést ke společné obraně.*“⁷⁵ Smlouva o EU poprvé v historii evropské integrace jasně definovala vztah Evropské unie a Západoevropské unie. Západoevropskou unii označila „*za integrální součást vývoje unie.*“⁷⁶ To umožňovalo Evropské unii požádat ZEU o vypracování a provádění rozhodnutí a akcí EU, jež mají dopad na obranu.

Západoevropská unie vyslovila souhlas s takto definovaným vztahem mezi EU a ZEU, což vyjádřila ve dvou zvláštních deklaracích, které se staly součástí Smlouvy o EU. Tento krok byl nezbytný proto, že členství v EU nebylo totožné s členstvím v ZEU.⁷⁷ První deklaraci vydaly státy, které byly členy Západoevropské unie a též členy Evropské unie. Deklarace se týkala úlohy ZEU a jejích vztahů s EU a NATO. Členské státy ZEU deklarovaly potřebu rozvíjet skutečnou evropskou bezpečnostní a obrannou identitu a uskutečňovat rozhodnutí a kroky Evropské unie v oblasti obrany. ZEU bude tvořit nedílnou součást procesu rozvoje EU a bude zvyšovat svůj příspěvek k solidaritě Atlantické aliance. Členské státy ZEU se dohodly na posilování úlohy ZEU, na dlouhodobější perspektivě společné obranné politiky v rámci EU, která by mohla vést ke společné obraně. Podle přijaté deklarace bude ZEU rozvíjena jako obranná složka Evropské unie a jako prostředek pro posilování evropského pilíře Atlantické aliance. Členské státy ZEU vzaly na vědomí ustanovení Smlouvy o EU, které se týkaly společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Druhou deklaraci vydaly všechny členské státy ZEU s cílem definovat roli této organizace v nových podmínkách. Vyzvaly státy, které jsou členy EU, „*aby přistoupily k ZEU na základě podmínek, které budou dohodnuty v souladu s článkem XI pozměněné Bruselské smlouvy, nebo aby se staly*

⁷⁵ M. HAD, B. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 51.

⁷⁶ M. HAD, B. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 21.

⁷⁷ Při uzavírání Maastrichtské smlouvy bylo členy ZEU devět států-Belgie, Německo, Španělsko, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Portugalskou a Velká Británie- z dvanácti členských států ES. Řecko, Irsko a Dánsko nebyly v roce 1992 do ZEU zanořeny.

pozorovateli,⁷⁸ budou-li si to přát.“ Zároveň vyzvaly „ostatní evropské členské státy NATO, aby se staly přidruženými členy ZEU způsobem, který jim poskytne možnost plně se účastnit ZEU.“⁷⁹

Brzy po uzavření Maastrichtské smlouvy se v červnu 1992 sešli v Petersbergu poblíž Bonnu ministři zahraničí a obrany členských států ZEU, aby jednali o realizaci Maastrichtských deklarácí. Dne 19. června 1992 přijali rozhodnutí, které znamenalo významnou změnu při definování operační role ZEU. Členské státy ZEU prohlásily, že jsou připraveny dát k dispozici vojenské jednotky z celého spektra jejich konvenčních ozbrojených sil pro vojenské úkoly uskutečňované pod vedením ZEU. Takovéto vojenské jednotky mohou být využity pro humanitární a záchranné operace, úkoly spojené s udržováním míru nebo pro úkoly bojových jednotek v krizových situacích včetně vynucování míru. Mise s tímto posláním se vžily pod označením Petersbergské úkoly. V Petersbergu byly také definovány práva a povinnosti budoucích členů, pozorovatelů nebo přidružených členů ZEU, kteří jsou členy EU a NATO. Členské státy tak reagovaly na existenci vážných místních konfliktů (zvláště v regionu bývalé Jugoslávie), které vedly k ohrožení evropské bezpečnosti, a potřebu mít v rámci Evropské unie k dispozici nástroje umožňující přispět k jejich řešení. Zahrnutí Petersbergských úkolů do Smlouvy o EU mělo pro další vývoj Evropské unie zásadní význam. Byl vytvořen právní rámec pro rozvíjení obranné dimenze EU a začlenění ZEU do Unie.

V roce 1992 udělila ZEU Islandu, Norsku a Turecku jako členským zemím NATO statut přidruženého členství. Dánsko a Irsko se jako členské státy EU staly pozorovateli ZEU. V roce 1995 se Řecko stalo desátým členským státem ZEU. Pozorovateli ZEU se po přistoupení k EU staly také Rakousku, Finsko a Švédsko. Po vstupu do NATO bylo v roce 1999 přidružené členství ZEU též uděleno České republice, Maďarsku a Polsku. Součinnost s nečlenskými zeměmi byla stanovena tzv. Kirchbergskou deklarácí z roku 1994. Ta dala možnost angažovanosti nečlenům ZEU jako přidružených partnerů, což se týkalo hlavně zemí střední a východní Evropy. Podobně jako NATO se snažila ZEU rozvíjet dialog s Ruskem, Ukrajinou a Středomořskými zeměmi.

Po roce 1992 ZEU rozvinula a ověřovala postupy a mechanismy potřebné k přípravě, plánování a vedení operací Petersbergských úkolů. Vliv ZEU v evropské politice však byl omezený, což bylo dáno skutečností, že ZEU neměla vlastní stálé vojenské síly ani stálé

⁷⁸ Systém členství v ZEU má tři úrovně: členové (členské státy NATO a EU), přidružení členové (členské státy NATO, ale ne EU), přidružení partneri (nečlenské státy ani NATO, ani EU), pozorovatelé (členské státy EU, ale ne NATO, př. Dánsko), *Příručka NATO*, s. 363.

⁷⁹ M. UAB, D. BIKINA, *Dvuké a třetí pilíř Evropské unie*, s. 22

velitelské struktury. Při svém plánování vycházela z toho, že k plnění jejích úkolů jí poskytnou vojenské jednotky a velitelské struktury členské a přidružené státy ZEU. Jednalo se jak o národní jednotky vyčleněné pro ZEU, tak o několik mezinárodních jednotek.⁸⁰

Na základě rozhodnutí NATO přijatých v lednu 1994 v Bruselu a v červnu 1996 v Berlíně mohla ZEU požádat o využití zdrojů a kapacit NATO. Došlo k prohloubení spolupráce ZEU a NATO. Severoatlantická aliance podpořila rozvoj Evropské bezpečnostní a obranné identity. Vyjádřila podporu posílení evropského pilíře NATO prostřednictvím ZEU, která byla budována jako obranná složka EU. Aby nedocházelo ke zdvojování potenciálu, souhlasila Aliance s poskytnutím svých kolektivních prostředků po předchozím schválení v orgánech NATO „*pro operace ZEU podniknuté evropskými spojenci při uskutečňování jejich společné zahraniční a bezpečnostní politiky.*“⁸¹ To poskytuje Evropanům možnost podnikat operace mimo území Aliance, bez účasti amerických vojáků, ale s prostředky NATO. Spojené státy budou mít právo dohledu nad volbou akcí podnikaných Evropany, jakož i na používání zdrojů NATO v každé fázi operací. Ve svém důsledku to tedy znamená, že ZEU je Atlantickou aliancí dosti omezena. Avšak i když bude k podniknutí nějaké operace nutné zásadní rozhodnutí Rady NATO, politická a strategická kontrola bude příslušet ZEU.

Pro tento účel nejvyšší představitelé států a vlád schválili koncepci Mnohonárodního vícevojskového seskupení sil (angl. Combined Joint Tasks Forces, CJTF)⁸² jako prostředku umožňujícího mimořádné operace. Koncepce má být realizována způsobem, který vytvoří „*oddělitelné, ne však oddělené*“ (přeložila J.H.)⁸³ vojenské kapacity použitelné pro NATO i pro ZEU, odpovídající evropským potřebám a přispívající k bezpečnosti Aliance.

4.6. Amsterodamská smlouva (1999) a ukončení činnosti ZEU

Výsledkem mezivládní konference z června 1997 v Amsterdamu byla smlouva nejvyšších představitelů členských států a vlád EU o revizi Maastrichtské smlouvy s důsledky pro budoucí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Unie, a pro vztahy mezi EU a ZEU. Nejvýznamnější změnou bylo zahrnutí Petersbergských úkolů do EU, jak je definovala ZEU

⁸⁰ Např. Evropský sbor (Eurocorps), tvořený vojenskými jednotkami Belgie, Francie, Lucemburska, Německa, Španělska, Eurofor (Síly rychlého nasazení), složené z jednotek Francie, Itálie, Portugalska a Španělska, a další.

⁸¹ M. HAD, B. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 54.

⁸² Mnohonárodní vícevojskové seskupení sil (*Combined Joint Tasks Forces, CJTF*) je mnohonárodní (kombinované) a meziarmádní (smíšené) operační seskupení ozbrojených sil, organizovaných a sestavených pro plnění celé řady vojenských posláních Aliance, která vyžadují mnohonárodní a meziarmádní velení a řízení vlastním velitelstvím. Tento útvar může zahrnovat vojenské jednotky nečlenských států NATO. Projekt byl schválen na summitu Severoatlantické rady v Bruselu v lednu 1994, dohoda uzavřena 1996 v Berlíně.

⁸³ „*separable from but not separate from*“ (the Alliance), R. E. HUNTER, *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion-or Competitor?* s. 18

na svém ministerském zasedání v červnu 1992. Toto rozhodnutí v podstatě znamenalo, že Západoevropská unie ztrácela jako samostatná organizace svůj důvod existence a že její roli přebírala Evropská unie. Vztahy mezi EU a ZEU byly zpřesněny s jasným cílem určit za rozhodující organizaci Evropskou unii. Amsterodamská smlouva označila ZEU za nedílnou součást rozvoje Evropské unie. Ta měla budovat užší institucionální vztahy se ZEU s výhledem na možnost integrace ZEU do EU, rozhodne-li tak Evropská rada. Podle Amsterodamské smlouvy bylo dále stanoveno, že EU společně s ZEU připraví opatření pro zvýšení úrovně vzájemné spolupráce. ZEU ve svém Prohlášení o úloze Západoevropské unie a jejích vztazích s Evropskou unií a Atlantickou aliancí, přijatém ministry ZEU 22. července 1997, vzala na vědomí části Amsterodamské smlouvy, jež se týkají ZEU. Prohlášení vysvětluje chápání své role ze strany ZEU, a rovněž svých vztahů s EU a NATO, kde je ZEU popsána jako integrální součást vývoje EU zajišťující přístup k operačním schopnostem, zejména v souvislosti s Petersbergskými misemi, a jako součást rozvoje programu Evropské bezpečnostní a obranné identity (angl. European Security and Defense Identity, ESDI) uvnitř Aliance.

Na zasedání v Kolíně nad Rýnem v červnu 1999 přijala EU rozhodnutí budovat Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku, v rámci SZBP. Zároveň oznámila, že počítá s ukončením činnosti ZEU. Západoevropská unie toto rozhodnutí akceptovala. Byla podniknuta opatření, aby EU mohla politicky kontrolovat a strategicky řídit Petersbergské operace a vytvořit potřebnou institucionální strukturu.

Další závažná rozhodnutí o Evropské bezpečnostní a obranné politice byla přijata na zasedání Evropské rady v Helsinkách v prosinci 1999. Podle nich se členské státy EU zavázaly na bázi dobrovolné spolupráce nasadit k roku 2003 během 60 dní a udržovat alespoň po dobu jednoho roku vojenské síly o počtu 50 až 60 tisíc osob schopných plnit v plném rozsahu pod vedením Evropské unie Petersbergské úkoly. A k tomu mělo být vytvořeny potřebné struktury, které by zajistily nezbytné politické a strategické řízení operací vedených EU.

Tato rozhodnutí znamenala, že role ZEU jako samostatné obranné organizace skončila. Členské státy ZEU oznámily v tzv. Marseilleské deklaraci z listopadu 2000 utlumení činnosti ZEU jako samostatné organizace a přenesení odpovědnosti za plnění Petersbergských úkolů na Evropskou unii. Marseilleské zasedání mělo bilanční charakter a jeho hlavním úkolem bylo ukončit hlavní aktivity ZEU. Západoevropská unie právně jako mezinárodní organizace však nezanikla. Jejím smluvním základem je nadále modifikovaná Bruselská smlouva z roku 1954. Snahu o přesunutí modifikované Bruselské do EU neutrální státy Unie odmítly, a proto bylo rozhodnuto, že ZEU bude zachována ve své zbytkové podobě

jako strážce modifikované Bruselské smlouvy. V roce 2001 byl dokončen přesun operačních aktivit ZEU do EU a postupně byly tlumeny aktivity, které se paralelně rozvíjely v EU.

5. Spolupráce NATO – EU

Vztah Evropské unie a NATO jako součást budování Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP) je důležitým problémem současnosti, protože v několika ohledech bude určovat podobu evropské bezpečnostní architektury i schopnost Evropanů efektivně předcházet konfliktům a zvládat krize v nejbližším okolí Evropy a postupně i dále s vysokou mírou samostatnosti. Evropská unie je v mnoha směrech naprosto nový aktér na poli zvládání krizí a v institucionální i neformální rovině je to velká neznámá pro NATO jako celek a pro jeho vojenskou část zvláště. Potenciál EU je vzhledem k širší stávajících nástrojů (od politických, přes ekonomické až po diplomatické) i těch postupně nově budovaných (bezpečnostní, vojenské a policejní) nepochybně pozitivní při zvládání krizí a v mnohém přesahuje nástroje a poslání NATO. Výhody EU jsou patrné především při předcházení konfliktům, ve finanční oblasti, na pomezí vojensko-policejních oblastí apod. Spolupráce EU a NATO je tedy nutná z politických i praktických důvodů a většina členských států obou organizací ji vnímá jako klíčovou. Nutnost ustavení strategického partnerství EU a NATO skrze stálý a efektivní vztah konzultace a spolupráce se objevuje v klíčových dokumentech jak EU, tak NATO.

Rozvoj programu Evropské bezpečnostní a obranné identity (ESDI) v rámci NATO se stal integrální součástí adaptace politických a vojenských struktur Aliance. Tento program je zároveň důležitým elementem dalšího rozvoje Evropské unie. Oba tyto procesy probíhají na základě Maastrichtské smlouvy z roku 1991⁸⁴ a Amsterodamské smlouvy z roku 1997⁸⁵ v rámci Evropské unie, příslušných prohlášení Západoevropské unie a Evropské unie, a rovněž usnesení Aliance ze zasedání na nejvyšší úrovni v Bruselu v roce 1994, v Madridu v roce 1997 a ve Washingtonu v roce 1999, stejně jako usnesení ze zasedání NATO na ministerských úrovních.

5.1. Počátky spolupráce

Vztahy mezi NATO a EU se začínají formovat od roku 1996, kdy NATO na zasedání ministrů zahraničních věcí v Berlíně rozhodlo o tom, že prostředky a kapacity NATO mohou být využívány v krizových operacích pod vedením Západoevropské unie.⁸⁶ V té době ještě

⁸⁴ V platnost 1993.

⁸⁵ V platnost 1999.

⁸⁶ Termín „Berlín Plus“ se odvolává na tuto původní dohodu mezi NATO a ZEU, viz. též kap. 5.4.

EU nerozvíjela svou Evropskou bezpečnostní a obrannou politiku (EBOP)⁸⁷ a ZEU byla považována jak za „evropský pilíř NATO“, tak byla budována jako obranná složka EU. ZEU mohla požádat o využití zdrojů a kapacit NATO s cílem realizovat Petersbergské úkoly, tj. humanitární a záchranné mise, mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krize, včetně nastolování míru (viz kap. 4.5.). Po roce 1998 začínala role ZEU upadat ku prospěchu Evropské unie. Členské státy EU se rozhodly výrazně pokročit v oblasti Evropské bezpečnostní a obranné politiky pod vlivem mezinárodních událostí a zejména s ohledem na zkušenosti, které získaly v souvislosti s tzv. kosovskou krizí v letech 1998 a 1999, kdy se ukázaly vážné slabiny a nedostatky bezpečnostní a obranné politiky jak EU, tak i ZEU.

Významný podnět k vytváření Evropské bezpečnostní a obranné politiky dali prezident Francouzské republiky Jacques Chirac a ministerský předseda Velké Británie Tony Blair na svém setkání v Saint-Malo ve Francii v prosinci 1998, který v podstatě odstartoval proces vedoucí k EBOP. Ve společném prohlášení o evropské obraně se vyslovili pro to, aby EU hrála plnohodnotnou roli na mezinárodní scéně. Ve své deklaraci oba státy také zdůraznily, že k tomuto cíli *„musí mít EU schopnost pro samostatné akce, podporované věrohodnými vojenskými silami, prostředky k rozhodování o jejich použití a připravenost tak učinit s cílem reagovat na mezinárodní krize...kde se Aliance jako celek nebude angažovat.“* (přeložila J. H.)⁸⁸

Washingtonský summit NATO v dubnu 1999 uvítal francouzsko-britskou iniciativu a prohlásil, že je NATO připraveno definovat a přijmout nezbytná opatření k tomu, aby byly EU zpřístupněny prostředky a kapacity Aliance. Společná britsko-francouzská iniciativa významně urychlila jednání o společné Evropské bezpečnostní a obranné politice také v rámci EU. Podpořily ji i ostatní členské státy Unie. Proto mohla být v červnu 1999 na konferenci v Kolíně nad Rýnem vydána zvláštní deklarace o dalším rozvíjení společné EBOP. Během summitu EU v Kolíně nad Rýnem, v červnu 1999, byla přijata usnesení poskytující EU

⁸⁷ Ačkoliv se myšlenky na spolupráci v oblasti mezinárodní politiky už začaly objevovat, po podepsání Římských smluv se rekonstrukce Evropy soustředila na ekonomické aspekty, zejména vytváření společného trhu, a proto téměř po čtyřicet let výraz „společná zahraniční politika“ nenašel ve Smlouvách svoje místo. Od října 1970 členské státy Evropských společenství usilovaly o spolupráci v nejdůležitějších otázkách mezinárodní politiky. Nicméně, tyto konzultace probíhaly na mezivládní úrovni v rámci tzv. Evropské politické spolupráce. Aniž by se změnila její povaha nebo způsoby činnosti, byla tato mezivládní spolupráce zakotvena v Jednotném evropském aktu z roku 1986. Změnu přinesla Maastrichtská smlouva, ve které byla společná zahraniční politika vytyčena jako jeden z cílů EU. Od 1. listopadu, kdy Maastrichtská smlouva vstoupila v platnost může EU vystupovat na mezinárodní scéně jedním hlasem, může vyjádřit svůj postoj k ozbrojeným konfliktům, lidským právům a dalším otázkám, jež se vztahují k základním principům a společným hodnotám, které tvoří základy EU a které je nutno hájit, www.europa.eu.int (Společná zahraniční a bezpečnostní politika).

⁸⁸ (The EU) *„must have the capacity for autonomous actions, backed up by credible military forces, the means to decide to use them, and a readiness to do so, in order to respond to international crises... where the Alliance as a*

prostředky a kapacity potřebné k realizaci programu Evropské bezpečnostní a obranné politiky. V souladu s těmito usneseními převzala EU postupně úlohu ZEU v oblasti rozvoje uplatňování programu EBOP. Pokud jde o vztah Evropské unie a NATO, Kolínská deklarace také zdůraznila, že Atlantická aliance zůstává základem pro kolektivní obranu jejích členů. Závazky podle článku 5 Washingtonské smlouvy a podle článku V Bruselské smlouvy budou v každém případě zachovány pro členské státy těchto smluv. Kolínská deklarace se též zabývala rozhodovacím procesem v oblasti bezpečnostní a obranné politiky. Ohlásila, že budou podniknuta opatření, aby Evropská unie mohla politicky kontrolovat a strategicky řídit Petersbergské operace. Připomenula, že EU bude potřebovat kapacity pro analýzu situace, zpravodajské zdroje a schopnost zajistit nezbytné strategické plánování.

To si vyžádá odpovídající institucionální uspořádání, a to pravidelné nebo příležitostné (ad hoc) schůze Rady pro všeobecné záležitosti za účasti ministrů obrany, stálý orgán v Bruselu (Politický a bezpečnostní výbor) složený z politických a vojenských odborníků, Vojenský výbor složený z vojenských zástupců, který bude předkládat doporučení Politickému a bezpečnostnímu výboru, vojenský personál EU, jakož i další instituce, např. satelitní středisko a Ústav pro bezpečnostní studia.

Deklarace zároveň připomenula, že „členské státy si za všech okolností ponechají právo rozhodnout, zda a kdy budou nasazeny jejich národní ozbrojené síly.“ Evropská unie rozhodne podle charakteru každého konkrétního případu, zda povede operace s využitím sil NATO nebo operace bez využití sil NATO.

Jednání o otázkách EBOP pokračovalo na zasedání Evropské rady v prosinci 1999 v Helsinkách. Helsinská deklarace Evropské unie z prosince 1999 vyžadovala, aby do roku 2003 vznikla Evropská síla rychlé reakce (angl. European Rapid Response Force, ERRF) čítající 60 000 příslušníků, schopna nasazení během 60 dní a bojové činnosti po dobu jednoho roku. Tato jednotka musí být schopná splňovat všechny Petersbergské úkoly pod vedením EU. Bylo dohodnuto, že budou vypracovány modalities pro konzultace, spolupráci a transparentnost mezi EU a NATO a že budou definovány příslušné způsoby, které umožní členům NATO, již nejsou členy EU a jiným zainteresovaným státům, při zachování samostatného rozhodování Unie, přispívat EU při zvládnutí krizí pod jejím vedením. Dále bylo dohodnuto, že bude vytvořen mechanismus pro zvládnutí krizí nevojenského charakteru, který bude koordinovat a zefektivní různé civilní prostředky a zdroje, kterými disponují členské státy. Evropská rada připomněla své odhodlání rozhodnout samostatně o zahájení vedení vojenských operací EU a čelit tak mezinárodním krizím tam, kde NATO nebude jako celek

angažováno. Zdůraznila přitom, že se vyvaruje zbytečných duplikací a neuvažuje o vytvoření „evropské“ armády.⁸⁹

Ambiciózní plán ustavení stálých struktur, mechanismů a orgánů EBOP, schválený na summitu EU v Nice v prosinci 2000, předpokládal poté jejich hladké pracovní propojení s obdobnými orgány NATO. Dialog mezi Aliancí a EU se soustavně zintenzivňuje v souladu s usneseními ze summitu ve Washingtonu a následně se zřetelem na vývoj situace uvnitř Evropské unie. Zasedání Evropské rady v Nice a Severoatlantické rady v Bruselu v prosinci roku 2000 znamenaly významný pokrok v tomto dialogu. Ministři zahraničních věcí členských zemí Aliance, prohlásili, že sdílejí stejný záměr schválený členskými státy EU týkající se skutečného partnerství na poli řízení krizových situací mezi NATO a EU. Budování vztahů EU-NATO se stalo jedním z prioritních bodů každého předsednictví EU do té doby.

5.2. První oficiální kroky

K prvním oficiálním kontaktům mezi Evropskou unií a Severoatlantickou aliancí na různých úrovních došlo v roce 2001 (přestože obě organizace sídlí v Bruselu již několik desítek let). Hlavní kontakty proběhly na úrovni Severoatlantická rada (NAC) a Politicko-bezpečnostní výbor EU (angl. Political Security Committee, PSC). Tato oficiální jednání měla proběhnout vždy alespoň třikrát během předsednictví a jedno setkání na ministerské úrovni. Ve vojenské rovině proběhlo společné zasedání Vojenských výborů organizací. V pracovní rovině probíhají od poloviny roku 2000 příležitostná jednání společných pracovních skupin NATO-EU. Tyto tzv. ad hoc skupiny projednávají bezpečnostní problémy (např. postupy při výměně utajovaných informací, včetně zpravodajství),⁹⁰ modality přístupu EU k prostředkům a kapacitám Aliance, cíle vojenských kapacit (zahrnující otázky související se systémem obranného plánování Aliance)⁹¹ a stálá organizace konzultací se zřetelem na důležité faktory včetně těch týkajících se součinnosti.

Realita ukázala, že při konkrétní krizi dokážou obě organizace vcelku účinně spolupracovat. Dobrým příkladem jsou společné aktivity NATO a EU při zvládnutí krize

⁸⁹ M. HAD, B. PIKNA, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, s. 27.

⁹⁰ Podobně jako byla po delším jednání podepsána obdobná dohoda mezi ZEU a NATO v roce 1998.

⁹¹ Především jde tedy o síly a prostředky, které Evropané mají zlepšit pro použití při zvládnutí krizí, popř. i v náročnějších operacích. K tomuto cíli mají vést dvě aktivity, resp. programy Iniciativa na posílení obranných schopností (DCI) v NATO a budování Evropského hlavního cíle (European Headline Goal, EHG) v EU. Provázanost těchto programů a obecně systému obranného plánování, který dlouhodobě existuje v NATO, by měla zabránit zbytečným duplikacím a mrhání finančními prostředky a lidskými zdroji

v Makedonii a v jižním Srbsku (od léta 2001), které ukázaly možnost úspěšné praktické spolupráce. Bohužel tento relativní úspěch byl v evropských médiích překryt teroristickými útoky z 11. září 2001. Ve formální rovině ovšem do roku 2002 od summitu z Nice nenastal přílišný pokrok.

5.3. EU a NATO po 11. září 2001

Prvním paradoxem je nesoulad a protiklad pozic EU a NATO. Severoatlantická aliance, která měla lepší vyhlídky na rozšíření, po 11. září částečně ztratila svou pozici vzhledem k samostatné kampani Spojených států. Naproti tomu EU, která čelila rozsáhlým problémům souvisejícím s vnitřní reformací a komplikovaným rozšířením, vyšla z následného vývoje po 11. září zevnitř i zvenjšku posílena.

Bezprostředně po teroristických útocích na USA se ukázalo, že v boji proti terorismu je NATO neúčinnou organizací. „*Bin Ladin není Sovětský svaz*“⁹² V této kampani, alespoň co se týče otázek vojenských, hrají Spojené státy sólovou hru. Pokud chtějí USA zapojit do své kampaně jiné státy, učiní tak ve prospěch států, které mají co nabídnout, což je případ Velké Británie, Ruska či Pákistánu. Ostatní mohou přihlížet nebo vyjadřovat solidaritu. Tato situace si vyžádala značnou reformu Aliance. Pokud by se totiž její přístup nezměnil a neukázala by, že je v boji proti terorismu prospěšná, odsoudila by se k zániku.

V Evropské unii po 11. září bylo možné vypořádat dva zcela protichůdné trendy. Jedním z nich byl dočasný útlum usilování o společnou evropskou obranu, jelikož na významu získávaly pouze velké státy. Druhým trendem bylo zrychlení evropské integrace v oblasti bezpečnosti, policie, justice, kontroly hranic atd.

Teroristické útoky na Spojené státy americké znamenaly zcela jistě mírné zbrždění rozšiřovacího procesu obou organizací. Obavy na úspěšné dokončení tohoto aktu vyvstaly také v následné diskusi o odvetné vojenské operaci USA při zásahu na Irák. Do složitého rámce rozkolu, který se vytvořil mezi zastánci a odpůrci vojenského zásahu v Iráku, byly zataženy i kandidátské státy EU. Francouzský prezident Jacques Chirac, jehož země společně s Belgií a Německem byla největším odpůrcem americké intervence, prohlásil, že *proamerické kandidátské státy prokázaly nedostatek vychovanosti*⁹³ a naznačil, že jejich žádosti o vstup do EU bude zapotřebí přehodnotit. Diplomatické machinace okolo Iráku rovněž pohmoždily NATO, i když Aliance nebyla v irácké invazi přímo angažována.

⁹² J. RUPNIK, *EU-NATO po 11. září*, www.evropska-unie.cz

⁹³ Sir T. CADDEN *Obnovení vztahů*, www.nato.int

Teroristické útoky se ale ukázaly být i silnou motivací na podporu myšlenky rozšíření evropského bezpečnostního prostoru, jež se v roce 2004 stala pro obě organizace skutečností.

5.4. Intenzivní vzestup, prohloubení spolupráce

EU a NATO založily oficiální vztahy v lednu 2001, ale intenzivní vzestup nastal až 16. prosince 2002, kdy bylo přijato Prohlášení EU-NATO o Evropské bezpečnostní a obranné politice,⁹⁴ které položilo základy mezi těmito dvěma organizacemi v oblasti spolupráce v řízení krizových situací, terorismu, šíření zbraní hromadného ničení, rozvoji plánování k zajištění přístupu EU k plánovacím kapacitám NATO ve vojenských operacích pod jejím vedením.

Ucelený rámec stálého partnerství mezi EU a NATO uzavřeli generální tajemník Rady Evropské unie a Vysoký zmocněnec pro zahraniční a bezpečnostní politiku a generální tajemník NATO 17. března 2003, což je považováno za důležitý mezník ve vývoji vztahů mezi těmito dvěma organizacemi. Tento rámec vychází z Washingtonského summitu NATO z roku 1999, ze závěrů zasedání Evropské rady v Nice v prosinci 2000, stejně tak jako ze společného Prohlášení EU-NATO o Evropské bezpečnostní a obranné politice. Evropská unie vypracovala odpovídající rámec k tomu, aby se do operací vedených EU mohly zapojovat také evropsští členové NATO stojící mimo Unii.⁹⁵ Aby tato spolupráce mohla dobře fungovat, zavázaly se obě organizace k tomu, že vzájemné konzultace a spolupráce se budou rozvíjet v oblastech společného zájmu týkající se bezpečnosti, obrany a řízení krizových situací v tom směru, aby mohly být aplikovány nejprůměrnější vojenské reakce a zajištěna účinná řízení krizových situací. Tyto konzultace budou zahrnovat Politicko-bezpečnostní výbor EU a Severoatlantickou radu, Vojenské výbory obou organizací, stejně tak jako generálního tajemníka Rady EU a Vysokého zmocněnce pro zahraniční a bezpečnostní politiku a generálního tajemníka NATO.

Dále byla podepsána Dohoda o bezpečnosti informací, která umožnila výměnu a oběh tajných informací a materiálů podle vzájemných zásad ochrany bezpečnosti.

Protože řada nezbytných prostředků a schopností, které Evropané postrádají, již existuje v NATO, dohodly se obě organizace na řadě klíčových dokumentů, které umožní přístup EU k nim pro použití v evropských operacích. Tento balíček komplexních dokumentů

⁹⁴ Prohlášení EU-NATO o Evropské bezpečnostní a obranné politice, viz. příloha č. VII.

⁹⁵ Do této skupiny patří v současnosti 5 zemí: Bulharsko, Rumunsko, Island, Norsko a Turecko (Bulharsko a Rumunsko jsou kandidáti na vstup do EU).

nese název „Berlín Plus“.⁹⁶ Všechny části jsou vázány na tzv. Rámcovou dohodu, která je v podstatě založena na výměně dopisů mezi generálním tajemníkem rady EU a Vysokým zmocněncem pro zahraniční a bezpečnostní politiku⁹⁷ a generálním tajemníkem NATO ze 17. března 2003. Tímto dnem vstoupil balíček „Berlín Plus“ v platnost a slouží jako základ pro faktickou práci mezi EU a NATO.⁹⁸ Dohoda „Berlín Plus“ se snaží vyvarovat zbytečné duplikaci zdrojů a obsahuje čtyři body: zajištění přístupu k operačnímu plánování NATO pro EU, poskytnutí schopností a společných prostředků NATO pro EU, zajištění alternativy evropského velení NATO pro operace vedené EU včetně nominace evropského zástupce do funkce Zástupce vrchního velitele spojeneckých sil NATO v Evropě (angl. Deputy Supreme Allied Commander Europe, DSACEUR), přizpůsobit systém plánování obrany NATO na vyčlenění ozbrojených sil Aliance pro operace EU. Rovněž byly vypracovány modalitty za účelem uvolnění, kontroly, návratu a anulace prostředků a schopností NATO v rámci operací vedených EU. Zástupce SACEUR (kterým je vždy Evropan) může být také operačním velitelem mise vedené EU. Evropská unie a NATO se shodly na konzultačních postupech v kontextu mise vedené EU, ve kterých bude využito kolektivních prostředků a schopností Aliance. Další důležitý článek ve vztahu EU-NATO se vztahuje k vojenským schopnostem. Dále byla uzavřena dohoda o vytvoření „souvislých a vzájemně se upevňujících požadavků na schopnosti.“⁹⁹

V listopadu 2003 se uskutečnilo společné cvičení NATO a EU v řízení krizových situací a podrobilo testu celou řadu stálých opatření týkajících se konzultací a spolupráce v dobách krize. Dohoda „Berlín Plus“ se zaváděla do praxe prostřednictvím Operace Concordia, což je první vojenská akce Evropské unie v bývalé jugoslávské republice Makedonie,¹⁰⁰ která zároveň byla významným impulzem v této oblasti spolupráce a už byla, a jistě bude, následována dalšími podobnými operacemi.

⁹⁶ Výraz „Berlín Plus“ odkazuje na zasedání v Berlíně v roce 1996, na kterém se ministři zahraničních věcí členských států NATO dohodli na programu Evropské bezpečnostní a obranné identity a na uvolnění prostředků Aliance pro evropské operace ZEU.

⁹⁷ Generální tajemník Rady EU se stal zároveň Vysokým zmocněncem pro zahraniční a bezpečnostní politiku podle článku 26 Amsterodamské smlouvy (v platnost 1999).

⁹⁸ 7. prosince 2000 EU převzala úkoly týkající se řízení krizových situací od ZEU na základě závěrů zasedání Evropské rady v Nice. Nicméně opatření „Berlín Plus“ pro spolupráci NATO-EU mohly být dokončeny až 17. března 2003 poté, co byly střídavě blokovány Řeckem a Tureckem kvůli stupni kontroly, jenž by měli mít evropští členové NATO, kteří stojí mimo EU (*Non-EU European Allies, NEEA*) (tj. včetně Turecka), nad rozhodovacím procesem týkající se operací vedených EU.

⁹⁹ www.nato.int (Pokrok ve vztazích EU-NATO).

¹⁰⁰ Operace Concordia v Makedonii skončila s rokem 2003; Turecko uznává Makedonii jedině pod jejím ústavním názvem: Bývalá jugoslávská republika Makedonie.

Zatímco rok 2003 byl ve znamení uspokojení a optimismu z průlomu ve vztazích NATO-EU (který představovala zejména dohoda na mechanismech Berlína Plus), rok 2004 přinesl stagnaci. Hlavními událostmi roku 2004 byla rozšíření obou organizací, což rozvíjení dialogu a spolupráce NATO-EU značně zmrazilo, zejména ze strany rozšíření Evropské unie. Turecko totiž nesouhlasí s tím, aby se spolupráce NATO-EU účastnil Kypr. Jelikož Kypr není členem Rady euroatlantického partnerství, NATO s ním nemá bezpečnostní dohodu – a uzavření takové dohody podléhá konsensuálnímu rozhodnutí, které Turecko bude blokovat. EU přitom argumentuje tím, že Kypr a Malta jsou vyloučeny pouze z otázek týkajících se „Berlína Plus“ a rozvoje kapacit (ESDP), avšak nikoliv z ostatních aspektů Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Za své tak na rovině NATO-EU vzaly například diskuse o situaci v Afghánistánu, Iráku, Súdánu, spolupráci v boji proti terorismu, nešíření zbraní hromadného ničení nebo o civilním nouzovém plánování.

Díky dosaženým dohodám si obě organizace dokázaly předat odpovědnost za bezpečnost v Bosně a Hercegovině.¹⁰¹

Ani uplynulý rok nepřinesl ve vzájemných vztazích žádný průlom. Obě organizace se podvědomě stále potýkají s rozšířením o další členy, přičemž evidentní je to zejména na straně Evropské unie. Dále není možné opomíjet dění na mezinárodní scéně, které tlačí na tyto vztahy zvenčí, ani problémy jednotlivých zemí, které formují spolupráci EU-NATO zevnitř. Svou pozornost také vyžadují Spojené státy, které hrají hlavní roli v transatlantických vztazích, což má značný dopad jak na NATO, tak na EU. Zároveň probíhá vyhodnocování doposud dosažených úspěchů v rovině institucionální i v té praktické, v níž se nejvíce projeví pozitivní i negativní aspekty odsouhlasených dohod.

5.5. Náhled do budoucnosti

Jedním problémem, se kterým se obě organizace potýkají a který není jednoduché překonat, je fakt, že Evropská unie a NATO jsou stále dvě dost rozdílné organizace, jejichž členství a institucionální kultura nejsou identické a asi ani v budoucnosti nebudou. Zatímco EU je stále primárně politicko-ekonomická organizace se silným nadnárodním principem

¹⁰¹ K 1.12. 2004 skončila v Bosně a Hercegovině (BIH) operace vedená v rámci NATO jednotkami SFOR. Navázala na ni operace jednotek EUFOR, kterou s využitím kapacit NATO vede Evropská unie. Aliance si však v BIH určitou přítomnost ponechává (při centrále v Sarajevu). Misi Společný postup (Joint Forge) po NATO převzala Evropská unie, jejíž jednotky EUFOR v ní pokračují pod názvem Operace Althea. V praxi jsou jednotky EUFOR tvořeny stejnými jednotkami jako SFOR. Rozdíl je nicméně v tom, že v operaci Althea nejsou zapojeni američtí vojáci.

fungování, který se v oblasti vnějších aktivit mísí s mezistátním, NATO je politicko-vojenská organizace fungující striktně na mezivládním principu především v oblasti kolektivní obrany a posilování bezpečnosti svých členů. Nestejné množiny členských států obou organizací (o zvláštním postavení Francie v NATO nemluvě) se také promítají do konkrétního způsobu prosazování politických a bezpečnostních zájmů různých členských států. Kromě toho rozhodovací mechanismy vyžadují nutnost dosažení konsenzu v obou organizacích, což při tak velkém počtu zúčastněných států snižuje flexibilitu v rozhodování.

V souvislosti s událostmi z 11. září 2001 a následnou intervencí USA v Iráku bude třeba, aby si NATO i EU vyjasnily svoje vztahy k USA. Existují totiž obavy z dělby práce mezi oběma stranami Atlantiku, přirovnávající Evropu k úklidové čtetě po amerických intervencích.¹⁰² Bez seriózních strategických koncepcí Evropské unie a NATO by k takové situaci mohlo jednou dojít. Spojené státy, s několika málo spojenci, představují – je-li třeba – neobyčejně silnou bojovou kapacitu. NATO by poskytovalo ozbrojené síly vynucování míru v rámci zamezování okamžitých postkonfliktních problémů, Evropské unii by byly svěřeny policejní sbory a obnova zničených sociálních struktur. Mělo by být rovněž dosaženo více vyrovnaného způsobu sdílení globálních bezpečnostních povinností. Bude-li Evropská unie aplikovat novou strategickou koncepci zahrnující použití tvrdé síly, může ve spolupráci s NATO znemožnit Spojeným státům jeho samozvanou úlohu světového strážníka.¹⁰³ Budoucí spolupráce EU-NATO musí být, z nutnosti a okolních příčin, prohloubena na základě nového transatlantického bezpečnostního kompromisu, podle kterého se „Američané naučí udržovat mír a Evropané opět válčit.“¹⁰⁴

Operační plánování a vedení a investice do obrany jsou dvě klíčové oblasti, které musejí tvořit jakousi osu budoucí spolupráce EU-NATO a které by měly rovněž oživit Prohlášení EU-NATO o Evropské bezpečnosti a obranné politice z prosince 2002.

Dále je nutné udržovat dynamismus v oblasti spolupráce a pravidelných konzultací v celé struktuře vztahů, jež si EU a NATO doposud vybudovaly, neboť poskytuje oběma organizacím ústřední platformu pro plánování a vedení, aniž by byla ohrožena politická autonomie. Členové obou organizací by si měly uvědomit, že vůle řešit spory objektivně, efektivně a rychle by se měla stát jejich prioritou. To se týká zejména Turecka a Řecka jejichž stálé spory blokují rozvoj vztahů EU-NATO a neprospívají dlouhodobé budoucnosti ani jedné z nich.

¹⁰² A. MORAVCSIK, *For and Against Debating Euro-Atlantic Security Options*, Informační materiály NATO.

¹⁰³ Sir T. GARDEN, *Obnovení vztahů*, www.nato.int

¹⁰⁴ I. LINDI EV-FRENCH, *Vztahy které zovozují*, www.nato.int

Spolupracuje-li EU s NATO, má zajištěn mnohem rozsáhlejší a rychlejší přístup k daleko přesvědčivější síle. V budoucnosti bude důraz kladen na potřebu harmonizovat vývoj útvarů Evropské síly rychlé reakce (ERRF) a Síly odvety NATO (NRF) především z toho důvodu, že tyto dvě formace budou využívat stejné síly, i když NRF vládne schopností mnohem okamžitější reakce než silnější ERRF, která je podstatně objemnější, ale zasahuje až na druhém místě. Překotná snaha demonstrovat bez opory zdrojů NATO evropské schopnosti ve vzdálených a nebezpečných místech by mohla selhat. Události posledních několika let ukázaly, že transatlantické bezpečnostní vztahy budou mnohem neformálnější než vztahy během studené války, v důsledku čehož je nutno klást zvláštní důraz na vnitřní schopnost operace a spolupráce. Za tímto účelem je nutné postupně sladit Evropský akční plán schopností EU (ECAP) a Pražský závazek ke schopnostem (PCC) (viz. kap. 2.2.). Evropská unie a NATO musejí s ještě větší soudržností předejít tomu, aby se ECAP a PCC nevyvinuly ve vzájemně soupeřící programy. Standardní schopnosti, které jsou oběma institucím vlastní, musí být propojeny. V tomto ohledu musí budoucí spolupráce EU-NATO spočívat na určitých samozřejmých bezpečnostních principech.

Ambice EU stát se pevným mezinárodním aktérem bude ještě trvat několik let. Rytmus zhoršování globálního bezpečnostního prostředí bude vyžadovat od Evropanů zvýšenou přítomnost v celém světě, za hranicemi Evropy. Za necelé desetiletí učinila EU na bezpečnostním poli velký pokrok. Otázkou stále zůstává, jakým směrem by se měla pustit dál. Existují dva zásadní názory. První je tzv. blairovský, prosazující teorii, že USA jsou v dnešním světě natolik dominantní, že Evropa může doufat v ovlivnění jejich konceptu pouze v roli věrného spojence. Druhý názor je tzv. chiracovský, který vychází ze skutečnosti, že USA nesdílí stejnou představu o světě a že Evropa musí následovat své vlastní cíle a rozvíjet své vlastní schopnosti v celém svém významu.¹⁰⁵ Vzhledem k těmto tendencím vyvstávají živé debaty na téma budování evropské armády a v této souvislosti snižující se role NATO.

Nasadě jsou praktické otázky, které Julian Lindley-French¹⁰⁶ položil zastáncům názoru „NATO skomírá“: Jaká existuje jiná alternativa? Zastáncům názoru „EU nemá hrát v bezpečnosti žádnou roli“: Jakým jiným způsobem může Evropa vyvinout svou vlastní distinktivní a komplementární koncepci? Američanům, kteří si myslí, že mezinárodní instituce jako NATO nemají v bezpečnostní koncepci USA místo: Opravdu se cítíte

¹⁰⁵ F. CAMERON, *For and Against Debating Euro-Atlantic Security Options*, Informační materiály NATO.

¹⁰⁶ Julian Lindley-French je ředitelem oddělení Evropské bezpečnostní politiky ve Středisku pro bezpečnostní

bezpečněji sami? Po dobu již téměř deseti let se pozornost soustřeďuje na vypracování modalit pro NATO v rámci pomoci EU při plánování a vedení vojenských operací. Na poli budování národních struktur má však EU přinejmenším stejně tolik co nabízet NATO, jako NATO má co nabízet Evropské unii. Nastala tedy doba položit si také otázku: Co může udělat EU pro NATO?

Otázek existuje celá řada, ale jednoznačné odpovědi na tyto otázky chybí. Nadešel však čas, aby se ve vztahu EU-NATO Američané i Evropané realisticky a průhledně angažovali, jelikož nelze popřít, že vzhledem k rozsahu a povaze vynořujících se nebezpečí existuje dostatek prostoru pro Evropskou unii a NATO, které zůstávají vitálně důležitými institucemi pro efektivní řízení bezpečnosti.

Závěr:

Za celá desetiletí od dob svého vzniku učinily Severoatlantická aliance i Evropská unie velký pokrok. NATO své poslání splnilo – odvrácení ozbrojeného konfliktu v době studené války se podařilo. Ba co víc, vyrovnalo se se ztrátou svého nepřítele, a tudíž důvodu své existence, a dokázalo se zorientovat v nové situaci a přizpůsobit se jí. V závislosti na pokračujících změnách strategického prostředí však bude muset intenzita vývoje Aliance ještě stoupnout, aby mohla čelit novým hrozbám. Stejně tak Evropská společenství a pozdější Evropská unie prošly dlouhým vývojem. Jejich smyslem bylo integrovat a postavit na nohy válkou zničenou Evropu. Z tohoto boje vyšly vítězně. Vybudované evropské struktury se nerozpadly. Naopak, v souvislosti se novými nebezpečími se stále sblížují a snaží se čelit novým výzvám dneška.

Obě organizace by si měly vyjasnit své vztahy s USA, které mají od konce druhé světové války na evropském kontinentě velké slovo. Spojené státy se po válce rozhodly vyslyšet evropské volání o pomoc v podobě Marshallova plánu, který pomohl nastartovat válkou zničené evropské hospodářství. Bylo by však idealistické domnívat se, že tak učinily ze zcela nezištných důvodů. Evropa představovala pro Ameriku obchodního partnera, odbytiště amerického zboží. Navíc se Spojené státy snažily čelit vzrůstajícímu vlivu Sovětského svazu. Jednotná Evropa se jim zdála jako nejlepší možnost, a proto vždy podporovaly evropské integrační snahy, ať už v rodící se Evropské unii, či v rámci budování „evropského pilíře“ Aliance, myšlenky vyslovené už americkým prezidentem J. F. Kennedym.

Co se týče Západoevropské unie, podle přísloví „silnější vyhrává“ ZEU ze strany NATO a později EU jejich konkurenci podlehla. Nezanikla však a její osud se stal motivací k rychlejšímu budování evropských obranných struktur v rámci partnerství NATO a Evropské unie, jejichž spolupráce je dnes vnímána jako klíčová.

Po teroristických akcích na Spojené státy americké z 11. září 2001 Severoatlantická aliance poprvé ve své historii aktivovala článek 5 Washingtonské smlouvy, v němž je formulována zásada kolektivní obrany. V téže době se vztahy EU a NATO v oblasti obranné politiky vzájemně utužily. I když Evropská unie byla v podstatě ponechána v koutě, jako nezralá vojenská organizace, neschopná účinné akce. To ovšem bylo také podmíněno individualistickou politikou Spojených států. Sled událostí, který přišel v souvislosti

s odvetnými útoky na Irák a Afgánistán v roce 2003, Evropu názorově rozdělil a neprospělo to ani EU, ani NATO, ačkoliv nebyly v irácké invazi přímo angažovány. Přesto to byl důležitý impulz, který inicioval úsilí na zlepšení současného stavu věcí a byly vypracovány klíčové dokumenty týkající se kooperace v řešení krizových situací.

Byly stanoveny podmínky, za kterých Unie může využívat prostředky a potenciál Aliance, který hraje hlavní roli v jejich spolupráci. Jelikož je velmi finančně nákladné takovýto potenciál udržovat, je nežádoucí, aby docházelo k jakémukoli zdvojování. Proto si státy musely vypracovat určitá pravidla, která budou sloužit ke koordinaci a řešení problémů tohoto typu. Tento balíček opatření, nazývaný Berlín Plus, byl zaveden do praxe v rámci první vojenské akce EU v bývalé jugoslávské republice Makedonie,¹⁰⁷ která je od té doby následována dalšími operacemi s podobným cílem.

Úsilí, jež bylo vyvinuto během let 2001-2003, prohloubilo vztahy EU a NATO za velmi krátký čas do úplně nové dimenze. Bohužel tyto snahy zabředly v politickém bahně diplomatického jednání. Ale to je podle mého názoru přirozený cyklus spočívající ve střídání období útlumu a sklerózy s obdobím rozkvětu a dynamismu.

Hovoříme-li o evropské bezpečnostní architektuře, musíme mít na paměti, že to je především soubor mnohostranných mezivládních institucí a organizací, které operují v euroatlantickém prostoru a jejichž primárním úkolem je zajistit svým členům bezpečnost. Proto nesmíme zapomínat, že ač EU a NATO hrají hlavní roli, nejsou jedinými aktéry v této oblasti a je třeba uvažovat o spolupráci také s ostatními organizacemi jako jsou např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Organizace spojených národů (OSN), Západoevropská unie nebo Rada Evropy, s jejichž pomocí mohou efektivně čelit novým hrozbám na prahu druhého tisíciletí.

Severoatlantická aliance i EU mají velmi široký záběr svých kompetencí. Rozšíření obou organizací z roku 2004 se negativně podepsalo na dalším prohlubování spolupráce. Zejména řecko-turecká přetahovaná blokuje tato jednání a není ku prospěchu nikomu. Na druhé straně, je rozšiřovací proces velmi důležitý, protože de facto geograficky zvětšuje pole působnosti jak NATO, tak EU a snižuje tak riziko hrozeb pro mír.

I když se mění události i povaha nebezpečí a způsoby reakce na ně ze strany NATO i EU, zůstávají obě organizace věrné svým základním principům. A to je dobře. Proč? K nalezení odpovědi poslouží parafráze prvního Československého prezidenta T.G. Masaryka

¹⁰⁷ m... Makedonie... Bývalá jugoslávská republika Makedonie

o státech, které se drží idejí, na nichž vznikly: nové ideje rozhodují o trvání nejen států, ale i organizací.

Když jsem hledala podklady k této práci a následně jsem se jimi probírala, uvědomila jsem si, jak je toto téma komplexní a široké, ale zároveň krásné a přínosné. Pro mě alespoň přínosné bylo. Díky této práci jsem si uvědomila spoustu aspektů, jež ovlivňují dnešní svět, který teď snad budu lépe chápat.

Seznam použité literatury a pramenů:

Literatura:

CAHEN, Alfred, *The Western European Union and NATO Building a European Defence Identity within the Context of Atlantic Solidarity*, Brassey's(UK) 1989.

Česká republika a její armáda. The Czech Republic and its Armed Forces, Ministerstvo obrany České republiky, Praha listopad 2001.

Česká republika a NATO, Praha 1996.

ČR vstupuje do NATO, Praha 1998.

HAD, Miloslav, PINKA Bohumil, *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*, Praha 2001.

HAD, Miloslav, URBAN Luděk, *Evropská společenství První pilíř Evropské unie*, Praha 2000.

HOWORTH, Jolyon, KEELER, John T.S., *Defending Europe: the EU, NATO and the quest for European autonomy*, New York 2003.

HOWORTH, Jolyon, MENON, Anand, *The European Union and National Defence Policy*, London 1997.

HUNTER, E. Hunter, *The European Security and Defense Policy NATO's Companion - or Competitor?*, Santa Monica 2002.

JAKŠ, Jaroslav, *Quo Vadis Evropská unie*, Praha 1998.

KAŠÍK, Václav, *NATO Bezpečnost pro Evropu*, Praha 1997.

LUŇÁK, Petr, *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*, Praha 1997.

MATĚJKA, Dobroslav, *Proč NATO*, Praha 1997.

McCORMICK, John, *Understanding the European Union A Concise Introduction*, 1999.

MOENS, Alexander, COHEN, Lenard J., SENS, Allen G., *NATO and European security: alliance politics from the end of the Cold War to the age of terrorism*, Westport: Praeger, 2003.

NÁLEVKA, Vladimír, *Kapitoly z dějin studené války. Díl první*, Praha 1997.

NÁLEVKA, Vladimír, *Světová politika ve 20. století I.*, Praha 2000.

PLECHANOVÁ, Běla, FIDLER, Jiří, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*, Praha 1997.

Příručka NATO, Brusel 2001.

SLOAN, Stanley R., *NATO, the European Union, and the Atlantic community: the transatlantic bargain reconsidered*, Lanham 2003.

SMITH, E. Michael, *Europe's Foreign and Security Policy The Institutionalization of Cooperation*, Cambridge 2004.

VESELÝ, Zdeněk, *Mezinárodní vztahy 20. století v datech*, Praha 2003.

VESELÝ, Zdeněk, *Přehled dějin mezinárodních vztahů III. (Dokumenty.Úkoly ke studiu)*, Praha 2004.

ZARKA, Jean-Claude, *NATO* (přeložil Dr. Filip Jirí z L'OTAN), Praha 1999.

Prameny:

Internet

<http://www.army.cz/mo/>

<http://aei.pitt.edu>

<http://europa.eu.int>

<http://www.evropska-unie.cz>

<http://www.euroskop.cz>

<http://www.gatt.org/>

<http://www.natoaktual.cz>

<http://www.nato.int>

<http://www.nato.int/issues/nato-eu/>

<http://www.nato.int/docu/review>

<http://www.natosummit.cz>

<http://www.oecd.org/>

<http://www.osn.cz/>

<http://studena.valka.cz>

<http://www.weu.int>

<http://www.wikipedia.org/>

Seznam zkratek:

BIH	Bosna a Hercegovina
CJTF	Combined Joint Task Forces – Mnohonárodní vícevojskové seskupení sil
DCI	Iniciativa na posílení obranných schopností
DSACEUR	Deputy Supreme Allied Commander Europe – Zástupce vrchního velitele spojeneckých sil NATO v Evropě
EAPC	Euro-Atlantic Partnership Council – Rada euroatlantického partnerství
EBOP	Evropská bezpečnostní a obranná politika, (European Security and Defence Policy, ESDP)
ECAP	European Capabilities Action Plan – Evropský akční plán schopností EU
EHG	European Headline Goal – Evropský hlavní cíl
EHS	Evropské hospodářské společenství
EOS	Evropské obranné společenství
EPS	Evropské politické společenství
ERRF	European Rapid Response Forces – Evropské síly rychlé reakce
ES	Evropská společenství
ESDI	European Security and Defence Identity – Evropská bezpečnostní a obranná identita
ESUO	Evropské společenství uhlí a oceli
ESVO	Evropské sdružení volného obchodu
EUFOR	EU Force – Síly Evropské unie
Euratom	Evropské společenství pro atomovou energii
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade – Všeobecná dohoda o clech a obchodu
JEA	Jednotný Evropský akt (Single European Act, SEA)
KBSE	Konference o bezpečnosti v Evropě
MAD	Mutual Armed Destruction – Vzájemné zaručené zničení
MAP	Membership Action Plan – Akční členský plán
NACC	North Atlantic Cooperation Council – Severoatlantická rada pro spolupráci
NATO	North Atlantic Treaty Organization – Severoatlantická aliance
NCA	North Atlantic Council – Severoatlantická rada

NDR	Německá demokratická republika
NEEA	Non-EU European Allies – Evropští členové NATO stojící mimo EU
NRF	NATO Response Forces – Síly odezvy NATO
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OEEC	Organisation for European Economic Cooperation – Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci
OSN	Organizace spojených národů
PfP	Partnership for Peace – Partnerství pro mír
PSC	Political Security Committee – Politicko-bezpečnostní výbor
RE	Rada Evropy
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SACEUR	Supreme Allied Commander Europe – Vrchní velitel spojeneckých sil v Evropě
SACLANT	Supreme Allied Commander Atlantic – Vrchní velitel spojeneckých sil v Atlantiku
SALT	Strategic Arms Reduction Talks
SDI	Strategic Defense Identity – Strategická obranná iniciativa
SFOR	Stabilization Force – Stabilizační síly NATO
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe – Hlavní velitelství spojeneckých sil v Evropě
SRN	Spolková republika Německo
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
WTO	World Trade Organization – Světová obchodní organizace
ZEU	Západoevropská unie (Western European Union, WEU)

Seznam příloh:

- I. s. 74, Charta Organizace spojených národů,
úryvek: Kapitola I (Cíle a zásady),
Kapitola VI (Pokojné řešení sporů),
Kapitola VII (Akce při ohrožení míru, porušení míru a činech útočných)
www.osn.cz/
- II. s. 81, Smlouva o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a kolektivní sebeobraně - Bruselský Pakt,
Z. VESELÝ, *Světová politika 20. století v dokumentech*, s. 85-90
- III. s. 85, Severoatlantická smlouva, www.natoaktual.cz
- IV. s. 88, Smlouva o Evropské unii,
úryvek: Hlava V (Ustanovení o společné zahraniční a bezpečnostní politice)
www.evropska-unie.cz
- V. s. 94, Amsterodamská smlouva,
úryvek: Protokol k článku 17 Smlouvy o Evropské unii
www.evropska-unie.cz
- VI. s. 95, Niceská smlouva,
úryvek: modifikace Smlouvy o EU týkající se Společné zahraniční a bezpečnostní politiky
www.evropska-unie.cz
- VII. s. 98, Prohlášení EU-NATO o Evropské bezpečnostní a obranné politice z 16. prosince 2002,
www.europa.eu.int

CHARTA ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

MY, LID SPOJENÝCH NÁRODŮ, JSOUCE ODHODLÁNÍ

- uchránit budoucí pokolení metly války, která dvakrát za našeho života přinesla lidstvu nevýslovné strasti,
- prohlásit znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a národů velkých i malých,
- vytvořit poměry, za nichž mohou být zachovány spravedlnost a úcta k závazkům plynoucím ze smluv a jiných pramenů mezinárodního práva,
- podporovat sociální pokrok a zlepšovat životní úroveň ve větší svobodě,

A K TOMU CÍLI

- pěstovat snášenlivost a navzájem žít v míru jako dobří sousedé,
- sjednotit své síly k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti,
- přijmout zásady a zavést metody zajišťující, aby ozbrojené síly nebylo užíváno jinak než ve společném zájmu, a používat mezinárodního ústrojí k podpoře hospodářského a sociálního povznesení všech národů,

ROZHODLI JSME SE SDRUŽIT SVÉ ÚSILÍ, ABYCHOM TĚCHTO CÍLŮ DOSÁHLI.

Proto se naše vlády prostřednictvím svých zástupců, kteří se shromáždili v městě San Franciscu a předložili své plné moci, jež byly shledány v dobré a náležité formě, dohodly na této Chartě Spojených národů a zřizují tímto mezinárodní organizaci zvanou Spojené národy.

KAPITOLA I

CÍLE A ZÁSADY

Článek 1

Cíle Organizace spojených národů jsou tyto:

1. udržovat mezinárodní mír a bezpečnost a za tím účelem konat účinná kolektivní opatření, aby se předešlo a odstranilo ohrožení míru a byly potlačeny útočné činy nebo jiná porušení míru a aby pokojnými prostředky a ve shodě se zásadami spravedlnosti a mezinárodního práva bylo dosaženo úpravy nebo řešení těch mezinárodních sporů nebo situací, které by mohly vést k porušení míru;

2. rozvíjet mezi národy přátelské vztahy, založené na úctě k zásadě rovnoprávnosti a sebeurčení národů, a činit jiná vhodná opatření k posílení světového míru;

3. uskutečňovat mezinárodní součinnost řešením mezinárodních problémů rázu hospodářského, sociálního, kulturního nebo humanitního a podporováním a posilováním úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství;

4. být střediskem, které by uvádělo v soulad úsilí národů o dosažení těchto společných cílů.

Článek 2

Organizace spojených národů a její členové, jdouce za cíli prohlášenými v článku 1, jsou povinni jednat podle těchto zásad:

1. Organizace je založena na zásadě svrchované rovnosti všech svých členů.
2. Všichni členové plní poctivě závazky, které převzali podle této Charty, aby si tak všichni společně zajistili práva a výhody z členství plynoucí.
3. Všichni členové řeší své mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány.
4. Všichni členové se vystříhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, tak jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.
5. Všichni členové poskytnou Organizaci spojených národů veškerou pomoc při každé akci, kterou podnikne podle této Charty a vystříhají se poskytovat pomoc kterémukoli státu, proti němuž Organizace spojených národů podniká preventivní nebo donucovací akci.
6. Organizace zajistí, aby státy, které nejsou jejími členy, jednaly podle těchto zásad, pokud to bude nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.
7. Žádné ustanovení této Charty nedává Organizaci spojených národů právo, aby zasahovala do věcí, které podstatně patří do vnitřní pravomoci kteréhokoli státu, ani nezavazuje členy, aby takové věci podrobovali řešení podle této Charty; tato zásada však nebrání, aby se použilo donucovacích opatření podle kapitoly VII.

KAPITOLA VI

POKOJNÉ ŘEŠENÍ SPORŮ

Článek 33

1. Strany v každém sporu, jehož trvání by mohlo ohrozit udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, budou nejprve usilovat o jeho řešení vyjednáváním, šetřením, zprostředkováním, řízením smířčím, rozhodčím nebo soudním, použitím oblastních orgánů nebo ujednání nebo jinými pokojnými prostředky podle vlastní volby.

2. Rada bezpečnosti, uzná-li to za nutné požádá strany, aby řešily svůj spor takovými prostředky.

Článek 34

Rada bezpečnosti může konat šetření o každém sporu nebo každé situaci, která by mohla vést k mezinárodním třenicím nebo vyvolat spor, aby určila, zda trvání sporu nebo situace by mohlo ohrozit udržení mezinárodního míru a bezpečnosti.

Článek 35

1. Každý člen Organizace spojených národů může upozornit Radu bezpečnosti nebo Valné shromáždění na každý spor nebo každou situaci povahy zmíněné v článku 34.

2. Stát, který není členem Organizace spojených národů, může upozornit Radu bezpečnosti nebo Valné shromáždění na každý spor, v němž je stranou, přijme-li napřed pro tento spor závazky pokojného řešení stanovené touto Chartou.

3. Jednání Valného shromáždění ve věcech, na které bylo upozorněno podle tohoto článku, řídí se ustanoveními článků 11 a 12.

Článek 36

1. Rada bezpečnosti může v každém období sporu povahy zmíněné v článku 33 nebo situace obdobné povahy doporučit vhodné řízení nebo způsoby postupu při úpravě.

2. Rada bezpečnosti přihlíží ke každému řízení pro řešení sporu, které strany již přijaly.

3. Činic doporučení podle tohoto článku, Rada bezpečnosti přihlíží rovněž k tomu, že spory právní povahy by strany měly zpravidla vznášet na Mezinárodní soudní dvůr podle ustanovení jeho statutu.

Článek 37

1. Nepodaří-li se stranám urovnat spor povahy zmíněné v článku 33 prostředky v něm uvedenými, vnesou jej na Radu bezpečnosti.

2. Má-li Rada bezpečnosti za to, že trvání tohoto sporu by mohlo vskutku ohrozit udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, rozhodne, zda bude jednat podle článku 36, anebo doporučí takové podmínky úpravy, jaké považuje za přiměřené.

Článek 38

Aniž jsou tím dotčena ustanovení článků 33 až 37, Rada bezpečnosti může, žádají-li to všechny strany ve sporu, činit jim doporučení pro pokojné řešení sporu.

KAPITOLA VII

AKCE PŘI OHROŽENÍ MÍRU, PORUŠENÍ MÍRU A ČINECH ÚTOČNÝCH

Článek 39

Rada bezpečnosti určí, zda došlo k ohrožení míru, porušení míru nebo útočnému činu, a doporučí nebo rozhodne, jaká opatření budou učiněna podle článku 41 a 42, aby byl udržen nebo obnoven mezinárodní mír a bezpečnost.

Článek 40

Aby předešla zhoršení situace, Rada bezpečnosti může, dříve než učiní doporučení nebo rozhodne o opatřeních stanovených v článku 39, vyzvat strany, o které jde, aby splnily taková zatímní opatření, jež považuje za nutná nebo žádoucí. Taková zatímní opatření nejsou na újmu práv, nároků nebo postavení stran, o které jde. Jestliže taková zatímní opatření nebudou splněna, Rada bezpečnosti k tomu náležitě přihlédne.

Článek 41

Rada bezpečnosti může rozhodnout, jakých opatření nezahrnujících užití ozbrojené síly má být použito, aby jejím rozhodnutím bylo dodáno účinnosti, a může vyzvat členy Organizace spojených národů, aby taková opatření provedli. Tato opatření mohou zahrnovat úplné nebo částečné přerušování hospodářských styků, spojů železničních, námořních, leteckých, poštovních, telegrafních, rádiových a jiných, jakož i přerušování styků diplomatických.

Článek 42

Má-li Rada bezpečnosti za to, že by opatření podle článku 41 nedostačovala anebo že se ukázala nedostatečnými, může podniknout takové akce leteckými, námořními nebo pozemními silami, jaké považuje za nutné k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti. Takové akce mohou zahrnovat demonstrace, blokádu a jiné operace leteckými, námořními nebo pozemními silami členů Organizace spojených národů.

Článek 43

1. Aby přispěli k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, všichni členové Organizace spojených národů se zavazují, že Radě bezpečnosti na její výzvu a podle zvláštní dohody nebo dohod dají k dispozici ozbrojené síly, pomoc a služby nutné k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti, čítajíc v to právo průchodu.

2. Taková dohoda nebo dohody určí počty a druhy sil, stupeň jejich pohotovosti a všeobecné rozmístění i ráz služeb a pomoci, jež mají být poskytnuty.

3. O této dohodě nebo dohodách bude jednáno co nejdříve na podnět Rady bezpečnosti. Uzavře je Rada bezpečnosti se členy nebo skupinami členů Organizace a budou podléhat ratifikaci signatárních států podle jejich ústavních předpisů.

Článek 44

Rozhodne-li se Rada bezpečnosti použít síly, pak dříve než vyzve člena v Radě nezastoupeného, aby poskytl ozbrojené jednotky k splnění závazků převzatých podle článku 43, pozve ho, jestliže si to člen přeje, aby se účastnil rozhodování Rady bezpečnosti o použití kontingentů ozbrojených sil tohoto člena.

Článek 45

Aby Organizace spojených národů mohla provádět naléhavá vojenská opatření, budou členové udržovat okamžitě použitelné národní letecké kontingenty pro sdruženou mezinárodní akci donucovací. Jejich sílu, stupeň pohotovosti a plány pro jejich sdruženou akci určí Rada bezpečnosti za pomoci Vojenského štábního výboru v mezích stanovených zvláštní dohodou nebo dohodami zmíněnými v článku 43.

Článek 46

Plány na použití ozbrojených sil vypracuje Rada bezpečnosti za pomoci Vojenského štábního výboru.

Článek 47

1. Zřizuje se Vojenský štábní výbor, aby radil a pomáhal Radě bezpečnosti ve všech otázkách týkajících se vojenských potřeb Rady bezpečnosti při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, při použití sil jí poskytnutých a jejich velení, úpravě zbrojení a případném odzbrojení.

2. Vojenský štábní výbor se skládá z náčelníků štábů stálých členů Rady bezpečnosti nebo jejich zástupců. Jestliže účinné provádění úkolů vyžaduje, aby se jeho prací zúčastnil některý člen Organizace spojených národů v něm trvale nezastoupený, vyzve jej výbor k účasti.

3. Vojenský štábní výbor odpovídá pod pravomocí Rady bezpečnosti za strategické řízení všech ozbrojených sil Radě bezpečnosti poskytnutých. Otázky, které se týkají velení těmto silám, budou upraveny později.

4. Vojenský štábní výbor může se zmocněním Rady bezpečnosti a po poradě s příslušnými oblastními orgány zřídit oblastní podvýbory.

Článek 48

1. Akce nutné k provedení rozhodnutí Rady bezpečnosti pro udržení mezinárodního míru a bezpečnosti podnikají všichni nebo někteří členové Organizace spojených národů, jak Rada bezpečnosti určí.

2. Taková rozhodnutí provádějí členové Organizace spojených národů přímo i svou akcí v příslušných mezinárodních organizacích, jichž jsou členy.

Článek 49

Členové Organizace spojených národů se spojí, aby si poskytli vzájemnou pomoc při provádění opatření, o nichž rozhodla Rada bezpečnosti.

Článek 50

Jestliže Rada bezpečnosti podniká preventivní nebo donucovací opatření proti některému státu, pak kterýkoli jiný stát, ať člen či nečlen Organizace spojených národů, jemuž vzejdou z provádění těchto opatření zvláštní hospodářské problémy, má právo poradit se s Radou bezpečnosti o řešení těchto problémů.

Článek 51

Žádné ustanovení této Charty neomezuje, v případě ozbrojeného útoku na některého člena Organizace spojených národů, přirozené právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu, dokud Rada bezpečnosti neučiní opatření k udržení mezinárodního míru a bezpečnosti. Opatření učiněná členy při výkonu tohoto práva sebeobrany oznámí se ihned Radě bezpečnosti; nedotýkají se nikterak pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti, pokud jde o to, aby kdykoli podle této Charty podnikla takovou akci, jakou považuje za nutnou k udržení nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.

SMLOUVA O HOSPODÁŘSKÉ, SOCIÁLNÍ A KULTURNÍ SPOLUPRÁCI A O KOLEKTIVNÍ SEBEOBRAŇ /BRUSELSKÝ PAKT/ (17. 3. 1948)

Původní znění ze 17. 3. 1948 bylo pozměněno Protokolem o změně a doplnění Bruselské smlouvy v rámci pařížských dohod z 23. 10. 1954.

Smlouva v původním znění nabyla platnosti 25. 8. 1948, v pozměněném znění, v němž je níže publikována, 6. 5. 1955, kdy se členy paktu členy staly Spolková republika Německo a Itálie.

Jeho Královská Výsost belgický princ - regent, president Francouzské republiky a president Francouzské unie, Její Královská Výsost velkovévodkyně Lucemburska, Její Veličenstvo královna Nizozemska a Jeho Veličenstvo král Velké Británie, Irska a Britských zámořských dominií, rozhodnutí

znovu potvrdit svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti a v ostatní ideály prohlášené v Chartě Spojených národů;

posílit a uchovat základy demokracie, občanské a osobní svobody, ústavní tradice a vládu zákona, které jsou jejich společným dědictvím;

utužit v tomto duchu hospodářské, sociální a kulturní svazky, jimiž jsou již spojeni;

spolupracovat loajálně a koordinovat své úsilí, aby v západní Evropě byla vybudována pevná základna pro evropskou hospodářskou obnovu;

poskytovat si v souladu s Chartou Spojených národů vzájemnou pomoc pro zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a bránit jakékoli agresivní politice;

podpořit jednotu a postupnou integraci Evropy;¹⁰⁸

sdužit postupně ve shodě s těmito cíli jiné státy inspirující se týmiž ideály a prodchnuté podobným odhodláním;

přejíce se uzavřít k těmto cílům smlouvu o hospodářské, sociální a kulturní spolupráci a o kolektivní sebeobraně,

jmenovali svými plnomocníky:

(jména plnomocníků),

kteří, prokázavše své plné moci, které byly shledány v dobré a náležité formě, dohodli se na tomto:

Článek I

1. Přesvědčeny o těsném společenství svých zájmů a o nutnosti spojení pro podporu hospodářské obnovy Evropy, vysoké smluvní strany budou organizovat a koordinovat svou hospodářskou činnost tak, aby dosáhly nejlepších možných výsledků vyloučením rozporů ve své hospodářské politice, koordinací výroby a rozvíjením obchodní výměny.

2. Spolupráce předvídaná v předchozím odstavci, která bude prováděna prostřednictvím Rady, o níž jedná článek VIII¹⁰⁹, jakož i prostřednictvím jiných

¹⁰⁸ V původním textu odstavec zněl: "podniknout taková opatření, která mohou být považována za nutná, pro případ obnovení německé politiky agrese."

¹⁰⁹ "Tato rada bude tvořena členskými státy, které budou mít právo volit své zástupce." "Tato rada bude tvořena členskými státy, které budou mít právo volit své zástupce."

organů, nebude se překrývat s činností ani nebude na překážku práci jiných hospodářských organizací v nichž jsou nebo mohou být vysoké smluvní strany zastoupeny, nýbrž bude naopak napomáhat práci těchto organizací.

Článek II

1. Vysoké smluvní strany společně vynaloží veškeré úsilí jak přímými poradami, tak i v organizacích pro zvláštní úkoly, aby podpořily dosažení vyšší životní úrovně svého lidu a rozšířily v tomto směru sociální a jiná podobná zařízení ve svých zemích.

2. Vysoké smluvní strany se budou radit jak dosáhnout toho, aby co nejdříve byla uskutečněna doporučení, která mají přímý praktický smysl a týkají se sociálních otázek a která byla přijata s jejich souhlasem v organizacích pro zvláštní úkoly.

3. Vynasnaží se co nejdříve uzavřít navzájem dohody v oblasti sociálního zabezpečení.

Článek III

Vysoké smluvní strany společně vynaloží veškeré úsilí, aby vedly svůj lid k lepšímu porozumění zásadám, které tvoří základ jejich společné civilizace, a vynasnaží se podporovat výměnu kulturních statků uzavíráním vzájemných dohod nebo jinými prostředky.

Článek IV¹¹⁰

Při provádění této smlouvy budou vysoké smluvní strany a veškeré orgány zřízené podle této smlouvy úzce spolupracovat s Organizací severoatlantické smlouvy.

Uznávajíce, že je nežádoucí překrývat se s činností vojenských štábů NATO, bude se Rada a její úřad opírat o příslušné vojenské orgány NATO, pokud jde o informace a poradu o vojenských věcech.

Článek V¹¹¹

Kdyby se některá z vysokých smluvních stran stala předmětem ozbrojeného útoku v Evropě, ostatní smluvní strany poskytnou ve shodě s článkem 51 Charty Spojených národů straně takto napadené veškerou vojenskou i jinou pomoc a podporu, která je v jejich moci.

Článek VI¹¹²

1. Veškerá opatření učiněná v důsledku předchozího článku budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Budou ukončena jakmile Rada bezpečnosti učiní opatření nutná k zachování nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.

2. Tato smlouva není nijak na újmu závazkům vysokých smluvních stran vyplývajícím z ustanovení Charty Spojených národů. Nebude vykládána tak, jako by se jakýmkoli způsobem dotýkala pravomoci a odpovědnosti Rady bezpečnosti podle

¹¹⁰ Tento článek v původním znění nebyl.

¹¹¹ Dřívější článek IV.

¹¹² Dřívější článek V.

Charty podniknout kdykoli takovou akci, kterou považuje za nutnou k zachování nebo obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti.)

Článek VII ¹¹³

1. Vysoké smluvní strany prohlašují, každá za sebe, že žádný z mezinárodních závazků, které nyní platí mezi ní a kteroukoli z vysokých smluvních stran nebo kterýmkoli třetím státem, není v rozporu s ustanoveními této smlouvy.

2. Žádná z vysokých smluvních stran neuzavře žádné spojení ani se neúčastní žádné koalice namířené proti kterékoli z vysokých smluvních stran.

Článek VIII ¹¹⁴

1. Pro posílení míru a bezpečnosti a pro podporu jednoty a postupné integrace Evropy a užší spolupráce mezi nimi a jinými evropskými organizacemi vysoké smluvní strany Bruselské smlouvy vytvoří Radu, která bude jednat o otázkách týkajících se provedení této smlouvy, jejích protokolů a jejích příloh.

2. Tato Rada se bude nazývat Rada Západoevropské unie; bude organizována tak, aby mohla vykonávat své funkce nepřetržitě; vytvoří si takové pomocné orgány, které bude považovat za potřebné; zejména neprodleně zřídí Úřad pro kontrolu zbrojení, jehož funkce jsou určeny v Protokolu č. IV.

3. Na žádost kterékoli z vysokých smluvních stran bude Rada neprodleně svolána, aby bylo vysokým smluvním stranám umožněno poradit se o každé situaci, která může představovat ohrožení míru, ať tato hrozba vznikne v kterékoli oblasti, nebo která může představovat nebezpečí pro hospodářskou stabilitu.

4. O otázkách, pro které nebyl nebo nebude schválen jiný způsob hlasování, bude Rada rozhodovat jednomyslným hlasováním. V případech předvídaných v protokolech č. II, III, a IV bude uplatňovat různé způsoby hlasování, které jsou tam uvedeny - jednomyslnost, dvoutřetinovou většinu, prostou většinu. Prostou většinou bude rozhodovat o otázkách, které jí předloží Úřad pro kontrolu zbrojení.

Článek IX ¹¹⁵

Rada Západoevropské unie bude vydávat o své činnosti, a zejména kontrole zbrojení výroční zprávu pro Shromáždění, složené ze zástupců mocností Bruselské smlouvy v Poradním shromáždění Evropské rady.

Článek X ¹¹⁶

¹¹³ Dřívější článek VI.

¹¹⁴ Dřívější článek VII. Před úpravou zněl následovně: 1. Pro vzájemné porady o všech otázkách, o nichž jedná tato smlouva, vytvoří Vysoké smluvní strany Poradní radu, která bude organizována tak, aby mohla vykonávat své funkce nepřetržitě. Rada se bude scházet v takových obdobích, jaká bude považovat za vhodná. 2. Na žádost kterékoli z Vysokých smluvních stran bude rada neprodleně svolána, aby bylo Vysokým smluvním stranám umožněno poradit se o každé situaci, která může představovat ohrožení míru, ať tato hrozba vznikne v kterékoli oblasti; nebo o postoji, který by strany měly zaujmout, a o krocích, které by měly být podniknuty v případě obnovení agresivní politiky ze strany Německa; nebo o jakékoli situaci, která představuje nebezpečí pro hospodářskou stabilitu."

¹¹⁵ Tento článek v původním znění nebyl.

¹¹⁶ Dřívější článek VIII.

Ve shodě se svým rozhodnutím řešit spory jen mírovými prostředky budou vysoké smluvní strany aplikovat na vzájemné spory tato ustanovení: Pokud bude tato smlouva v platnosti, budou vysoké smluvní strany řešit všechny spory, které spadají do článku 36 odst. 2 Statutu Mezinárodního soudu tak, že je předloží tomuto Soudu; pro každou stranu budou platit jen ty výhrady, jež si učinila, když přijímala doložku o obligatorní jurisdikci, a v tom rozsahu, v jakém na ní trvá.

Dále budou vysoké smluvní strany předkládat ke smírčímu řízení veškeré spory, na které se článek 36 odst. 2 Statutu Mezinárodního soudu nevztahuje.

V případě sporu smíšené povahy, zahrnujícího jak otázky, pro něž je vhodné smírčí řízení, tak i otázky, pro něž je vhodné řízení soudní, bude mít kterákoli ze sporných stran právo trvat na tom, aby soudní řešení právních otázek předcházelo řízení smírčímu. Předchozí ustanovení tohoto článku nijak nebrání použít platných předpisů nebo dohod předpisujících některý jiný způsob mírového urovnání.

Článek XI ¹¹⁷

Vysoké smluvní strany mohou na základě dohody pozvat kterýkoli jiný stát k přístupu k této smlouvě za podmínek, které budou dohodnuty mezi nimi a státem takto přizvaným. Každý stát takto přizvaný může se stát stranou této smlouvy tím, že uloží u belgické vlády listinu o přístupu.

Belgická vláda bude informovat každou z vysokých smluvních stran o uložení každé listiny o přístupu.

Článek XII ¹¹⁸

Tato smlouva bude ratifikována a ratifikační listiny budou uloženy co možná nejdříve u belgické vlády. Vstoupí v platnost dnem uložení poslední ratifikační listiny a zůstane pak v platnosti padesát let.

Po uplynutí období padesáti let bude mít každá z vysokých smluvních stran právo přestat být smluvní stranou za předpokladu, že v předběžné lhůtě jednoho roku podá belgické vládě oznámení o výpovědi.

Belgická vláda bude informovat vlády ostatních vysokých smluvních stran o uložení každé ratifikační listiny a o každém oznámení výpovědi. Na důkaz toho výše uvedení plnomocníci podepsali tuto smlouvu a připojili své pečeti.

Dáno v Bruselu 17. března 1948 v anglickém a francouzském znění, přičemž obě znění jsou stejně autentická, v jediném vyhotovení, které zůstane uloženo v archívech belgické vlády a jehož ověřené kopie zašle tato vláda všem ostatním signatářům.

¹¹⁷ Dřívější článek IX.

¹¹⁸ Dřívější článek V.

Severoatlantická smlouva

Washington D.C., 4. dubna 1949

Strany této smlouvy znovu potvrzují svoji víru v cíle a zásady Charty OSN a svoji touhu žít v míru se všemi národy a všemi vládami.

Jsou odhodlány hájit svobodu, společné dědictví a kulturu svých národů, založenou na zásadách demokracie, svobody jednotlivce a právního řádu.

Jejich snahou je podporovat stabilitu a blahobyt národů v severoatlantickém prostoru.

Jsou rozhodnuty spojit své úsilí o kolektivní obranu a zachování míru a bezpečnosti.

Proto se dohodly na této Severoatlantické smlouvě.

ČLÁNEK 1

Smluvní strany se zavazují, jak je uvedeno v Chartě OSN, urovnávat veškeré mezinárodní spory, v nichž mohou být účastny, mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožen mezinárodní mír, bezpečnost a spravedlnost, a zdržet se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo použití síly jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli OSN

ČLÁNEK 2

Smluvní strany budou přispívat k dalšímu rozvoji mírových a přátelských mezinárodních vztahů posilováním svých svobodných institucí, usilováním o lepší porozumění zásadám, na nichž jsou tyto instituce založeny, a vytvářením podmínek pro stabilitu a blahobyt. Budou usilovat o vyloučení z konfliktu ze své mezinárodní hospodářské politiky a budou podporovat hospodářskou spolupráci mezi všemi smluvními stranami jednotlivě nebo společně.

ČLÁNEK 3

Aby bylo co nejúčinněji dosaženo cílů této smlouvy, budou smluvní strany jednotlivě i společně stárou a účinnou svépomocí a vzájemnou výpomocí udržovat a rozvíjet svoji individuální i kolektivní schopnost odolat ozbrojenému útoku.

ČLÁNEK 4

Smluvní strany budou společně konzultovat vždy, když podle názoru kterékoli z nich bude ohrožena územní celistvost, politická nezávislost nebo bezpečnost kterékoli smluvní strany.

ČLÁNEK 5

Smluvní strany se dohodly, že ozbrojený útok proti jedné nebo více z nich v Evropě nebo Severní Americe bude považován za útok proti všem, a proto se dohodly, že dojde-li k takovému ozbrojenému útoku, každá z nich, uplatňujíc právo na individuální nebo kolektivní sebeobranu uznané článkem 51 Charty OSN, pomůže smluvní straně nebo stranám takto napadeným tím, že neprodleně podnikne sama a v součinnosti s ostatními stranami takovou akci, jakou bude považovat za nutnou, včetně použití ozbrojené síly, s cílem obnovit a zachovat bezpečnost severoatlantického prostoru. Každý takový útok a veškerá opatření učiněna v jeho důsledku budou neprodleně oznámena Radě bezpečnosti. Tato opatření budou ukončena, jakmile Rada bezpečnosti přijme opatření nutná pro obnovení a zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.

ČLÁNEK 6*

Pro účely článku 5 se za ozbrojený útok na jednu nebo více smluvních stran pokládá ozbrojený útok

- na území kterékoli smluvní strany v Evropě nebo Severní Americe, na Alžírské departamenty Francie**, na území Turecka nebo na ostrovy pod jurisdikcí kterékoli smluvní strany v severoatlantickém prostoru severně od obratníku Raka;
- na ozbrojené síly, lodě či letadla kterékoli smluvní strany, jež se nacházejí na těchto územích nebo nad nimi nebo na kterémkoli jiném území v Evropě, kde byla umístěna okupační vojska kterékoli smluvní strany v den vstupu této smlouvy v platnost, nebo ve Středozezemním moři, nebo v severoatlantickém prostoru jižně od obratníku Raka.

** Po doplnění článkem 2 Protokolu k Severoatlantické smlouvě o přistoupení Řecka a Turecka.*

***Dne 16. ledna 1963 vzala Rada na vědomí, že pokud jde o bývalé alžírské departamenty Francie, stala se příslušná ustanovení této smlouvy od 3. července 1962 nepoužitelnými.*

ČLÁNEK 7

Tato smlouva se nedotýká a nebude žádným způsobem vykládána, jako by se dotýkala práv a povinností smluvních stran, které jsou členy OSN, vyplývající z Charty, ani základní zodpovědnosti Rady bezpečnosti za zachování světového míru a bezpečnosti.

ČLÁNEK 8

Každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její současně platné mezinárodní závazky vůči kterékoli jiné smluvní straně nebo kterémukoli třetímu státu nejsou v rozporu s ustanoveními této smlouvy, a zavazuje se, že nepřijme žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.

ČLÁNEK 9

Smluvní strany tímto zřizují Radu, v níž bude každá z nich zastoupena, aby projednávala věci týkající se plnění této smlouvy. Rada bude organizována tak, aby se mohla kdykoli pohotově sejit. Rada zřídí takové pomocné orgány, jaké mohou být potřebné, zejména ihned zřídí výbor pro obranu, který bude doporučovat opatření nutná k plnění článků 3 a 5.

ČLÁNEK 10

Smluvní strany mohou na základě jednomyslného souhlasu vyzvat kterýkoli jiný evropský stát, který je schopen napomáhat rozvoji zásad této smlouvy a přispět k bezpečnosti severoatlantického prostoru, aby přistoupil k této smlouvě. Každý takový smluvní stát se může stát smluvní stranou tím, že uloží u vlády Spojených států amerických svoji listinu o přistoupení. Vláda Spojených států amerických vyrozumí každou ze smluvních stran o uložení každé takové listiny o přistoupení.

ČLÁNEK 11

Tato smlouva bude ratifikována a její ustanovení budou smluvními stranami plněna v souladu s jejich ústavními postupy. Ratifikační listiny budou uloženy co nejdříve vládou Spojených států amerických, která uvědomí všechny ostatní signatáře o každém uložení. Smlouva vstoupí v platnost mezi státy, které ji ratifikovaly, jakmile budou uloženy ratifikační listiny většiny signatářů, sestávající z ratifikačních listin Belgie, Francie, Kanady, Lucemburska, Nizozemska, Spojeného království a Spojených států, a pro další státy smlouva nabude účinnosti dnem uložení jejich ratifikačních listin***.

**** Smlouva vstoupila v platnost 24. srpna 1949 po uložení ratifikačních listin všech signatářských států.*

ČLÁNEK 12

Poté, co bude smlouva v platnosti deset let, nebo kdykoli později, se smluvní strany, jestliže o to některá z nich požádá, poradí o revizi smlouvy, přičemž vezmou v úvahu faktory ovlivňující mír a bezpečnost severoatlantické oblasti včetně vývoje světových i regionálních uspořádání podle Charty OSN pro zachování mezinárodního práva a bezpečnosti.

ČLÁNEK 13

Po dvaceti letech platnosti smlouvy může kterákoli smluvní strana odstoupit od smlouvy rok poté, co podá oznámení o odstoupení vládě Spojených států amerických, která vyrozumí vlády ostatních smluvních stran o každém oznámení o odstoupení.

ČLÁNEK 14

Tato smlouva, jejíž anglické i francouzské znění mají stejnou platnost originálu, bude uložena v archivu Spojených států amerických. Řádně ověřené kopie budou touto vládou předány vládám ostatních signatářů.

Smlouva o Evropské Unii

Jeho Veličenstvo král Belgie, Její Veličenstvo královna Dánska, prezident Spolkové republiky Německo, prezident Řecké republiky, Jeho Veličenstvo král Španělska, prezident Francouzské republiky, prezident Irska, prezident Italské republiky, Jeho královská Výsost velkovévoda Lucemburska, Její Veličenstvo královna Holandska, prezident Portugalské republiky, Její Veličenstvo královna Spojeného království Velké Británie a Severního Irska,

rozhodnutí pozvednout na novou úroveň procesy evropské integrace, zahájené ustavením Evropských společenství,

připomínaje si historický význam překonání rozdělení evropského kontinentu a potřebu vytvořit pevné základy budování příští Evropy,

potvrzující svou oddanost zásadám svobody, demokracie a úcty k lidským právům a základním svobodám a k právnímu státu,

potvrzující oddanost základním sociálním právům, jak jsou vymezena v Evropské sociální chartě podepsané 18. října 1961 v Turíně a v Chartě základních sociálních práv pracovníků Společenství z roku 1989,

přejíce si prohloubit solidaritu mezi svými národy při respektování jejich historie, kultury a tradic,

přejíce si posílit demokratický charakter a účinné fungování orgánů a umožnit jim tak lépe plnit úkoly, jež jim jsou v jednotném institucionálním rámci svěřeny,

rozhodnutí dosáhnout posílení a sblížení svých ekonomik a zřídit hospodářskou a měnovou unii, která v souladu s ustanoveními této smlouvy zahrne jednotnou a stabilní měnu,

odhodláni napomáhat ekonomickému a sociálnímu pokroku svých národů při zohlednění zásady trvale udržitelného rozvoje a v rámci vnitřního trhu a posílené soudržnosti a ochrany životního prostředí, a provádět politiky, které zabezpečují, že pokrok v hospodářské integraci bude provázen pokrokem v ostatních oblastech,

rozhodnutí zavést občanství společné státním příslušníkům svých zemí,

rozhodnutí uskutečňovat společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, jakož i postupně vymezovat společnou obrannou politiku podle článku 17, která by mohla vést ke společné obraně, a posilovat tak evropskou identitu a nezávislost, a to v zájmu podpory míru, bezpečnosti a pokroku v Evropě a ve světě,

potvrzující svůj cíl usnadnit volný pohyb osob při zajišťování bezpečnosti a ochrany svých národů začleněním ustanovení o justici a vnitřních věcech do této smlouvy,

rozhodnutí pokračovat v procesu vytváření stále užšího svazku mezi národy Evropy, v němž se rozhoduje co nejbližší občanovi v souladu se zásadou subsidiarity,

majíce na zřeteli další etapy, jichž je třeba dosáhnout v zájmu posílení evropské integrace, se rozhodli založit Evropskou unii, a za tím účelem jmenovali svými zplnomocněnci:

(následují jména zplnomocněnců), kteří se po výměně svých plných mocí, jež byly shledány v dobré a náležité formě, dohodli takto:

Hlava V

Ustanovení o společné zahraniční a bezpečnostní politice

• Čl. 11/ex-čl. J.1 Cíle společné zahraniční a bezpečnostní politiky

1. Unie vymezuje a provádí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, která zahrnuje všechny oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky, a její cíle jsou:

- zabezpečovat společné hodnoty, základní zájmy, nezávislost a integritu Unie v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů;
- posilovat bezpečnost Unie ve všech směrech;
- zachovat mír a posilovat mezinárodní bezpečnost v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů, jakož i se zásadami helsinského Závěrečného aktu a cíli Pařížské charty, a to i na vnějších hranicích;
- podporovat mezinárodní spolupráci;
- rozvíjet a upevňovat demokracii a právní stát, jakož i respektování lidských práv a základních svobod.

2. Členské státy podporují zahraniční a bezpečnostní politiku Unie aktivně a bezvýhradně v duchu loajality a vzájemné solidarity. Členské státy spolupracují na rozšiřování a posilování své vzájemné politické solidarity. Zdrží se jakéhokoli jednání, které je v rozporu se zájmy Unie nebo může snižovat účinnost jejího působení jako soudržné síly v mezinárodních vztazích. Rada zajistí dodržování těchto zásad.

• Čl. 12/ex-čl. J.2 Formy realizace

Unie sleduje cíle vytyčené v článku 11:

- vymezováním zásad a obecných směrů společné zahraniční a bezpečnostní politiky;
- rozhodováním o společných strategiích;
- přijímáním společných akcí;
- zaujímáním společných postojů;
- posilováním systematické spolupráce mezi členskými státy při provádění politiky.

• Čl. 13/ex-čl. J.3 Zásady a obecné směry

1. Evropská rada vymezuje zásady a obecné směry společné zahraniční a bezpečnostní politiky včetně záležitostí, které mají dopad na obranu.

2. Evropská rada rozhoduje o společných strategiích, které Unie uskutečňuje v oblastech, kde členské státy mají důležité společné zájmy. Společné strategie vymezují své cíle, dobu trvání a prostředky, které Unie a členské státy dají k dispozici.

3. Rada na základě obecných směrů vymezených Evropskou radou přijímá rozhodnutí nezbytná pro vymezení a provádění společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Rada doporučuje společné strategie Evropské radě a uskutečňuje je zejména přijímáním společných akcí a zaujímáním společných postojů. Rada zajišťuje jednotu, soudržnost a účinnost postupu Unie.

1. Rada přijímá společné akce. Společné akce slouží k řešení specifických situací, při nichž se operační akce ze strany Unie považuje za žádoucí. Společné akce stanoví své cíle, rozsah, prostředky, které dostane Unie k dispozici a je-li to nezbytné dobu trvání a podmínky svého provádění.

2. Dojde-li ke změně okolností, která má podstatný vliv na záležitost, jež je předmětem společné akce, Rada přezkoumá zásady a cíle této akce a přijme nezbytná rozhodnutí. Dokud Rada nerozhodne, společná akce trvá.

3. Společné akce zavazují členské státy při zaujímání postojů a při provádění jejich činnosti.

4. Rada může požádat Komisi o předložení jakýchkoli vhodných návrhů, které se týkají společné zahraniční a bezpečnostní politiky, aby zajistila provedení společné akce.

5. Každý národní postoj nebo opatření, plánované v rámci společné akce, se včas oznámí, aby se v případě potřeby mohly konat předběžné konzultace v Radě. Povinnost předběžné informace se nevztahuje na opatření, která jsou pouze národní transpozicí rozhodnutí Rady.

6. V případech naléhavé potřeby, vyplývající ze změn situace, a není-li rozhodnutí Rady, mohou členské státy, jestliže Rada nerozhodne, učinit nezbytná naléhavá opatření, mající na zřeteli obecné cíle společné akce. Dotyčný členský stát o takových opatřeních okamžitě informuje Radu.

7. Nastanou-li při provádění společné akce větší potíže, členský stát o nich vyrozumí Radu, která je projedná a bude usilovat o odpovídající řešení. Taková řešení nesmějí být v rozporu s cíli společné akce ani nesmějí snižovat její účinnost.

• Čl. 15/ex-čl. J.5 Společné postoje

Rada přijímá společné postoje. Společné postoje vymezují přístup Unie ke konkrétní záležitosti geografické nebo tématické povahy. Členské státy zajistí, aby jejich národní politiky byly v souladu se společnými postoji.

• Čl. 16/ex-čl. J.6 Vzájemné informování

Členské státy se v rámci Rady navzájem informují a konzultují o všech záležitostech zahraniční a bezpečnostní politiky obecného zájmu, aby prostřednictvím sladované činnosti zajistily co nejefektivnější uplatňování vlivu Unie.

• Čl. 17/ex-čl. J.7 Bezpečnostní a obranná politika

1. Společná zahraniční a bezpečnostní politika zahrnuje všechny otázky, které se týkají bezpečnosti Unie, včetně postupného vymezování rámce společné obranné politiky, v souladu s druhým pododstavcem, které by mohlo vést ke společné obraně, rozhodne-li tak Evropská rada. V takovém případě doporučí Evropská rada členským státům přijetí tohoto rozhodnutí v souladu s jejich příslušnými ústavními předpisy.

Západoevropská unie (ZEU) je nedílnou součástí vývoje Unie, která poskytuje Unii přístup k operačním prostředkům, zejména v kontextu odstavce 2. Podporuje Unii při vymezování obranných aspektů společné zahraniční a bezpečnostní politiky podle tohoto článku. Unie napomáhá užším institucionálním vztahům se ZEU se zřetelem na možnost začlenění ZEU do Unie, rozhodne-li tak Evropská rada. V takovém případě doporučí Evropská rada členským státům přijetí tohoto rozhodnutí v souladu s jejich příslušnými ústavními předpisy.

Politika Unie podle tohoto článku se nedotýká zvláštního charakteru bezpečnostní a obranné politiky některých členských států a respektuje závazky některých členských států, které spátrují realizaci své společné obrany v Organizaci Severoatlantické smlouvy (NATO), podle Severoatlantické smlouvy a je slučitelná se společnou bezpečnostní a obrannou politikou vytyčenou v tomto rámci.

V míře, v jaké to členské státy považují za vhodné, bude postupné vymezování rámce společné obranné politiky podporováno vzájemnou spoluprací v oblasti vyzbrojování.

2. Otázky podle tohoto článku zahrnují humanitární a záchranné mise, mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krize, včetně nastolování míru.

3. Unie využívá ZEU k vypracování a provádění rozhodnutí a akcí Unie, které mají dopad na obranu.

Působnost Evropské rady vytyčovat obecné směry podle článku 13 je ve vztahu k ZEU dána i pro ty záležitosti, kdy Unie využívá ZEU.

Využívá-li Unie ZEU k vypracování a provádění rozhodnutí Unie o misích uvedených v odstavci 2, jsou všechny členské státy Unie oprávněny se plně těmto misím účastnit. Rada v dohodě s orgány ZEU přijme nezbytná praktická opatření, která by všem členským státům přispívajícím k těmto misím umožnila se plně a rovnocenně podílet na plánování a rozhodování ZEU.

Rozhodnutí, která mají dopad na obranu podle tohoto odstavce jsou přijímána, aniž by byly dotčeny politiky a závazky podle odstavce 1, třetí pododstavec.

4. Ustanovení tohoto článku nebrání rozvoji užší spolupráce mezi dvěma nebo více členskými státy na bilaterální úrovni v rámci Západoevropské unie a Atlantické aliance za předpokladu, že tato spolupráce není v rozporu se spoluprací upravenou v této hlavě nebo ji neztěžuje.

5. Za účelem dosažení cílů tohoto článku budou jeho ustanovení znovu posouzena podle článku 48.

• Čl. 18/ex-čl. J.8 **Provádění**

1. Předsedající zastupuje Unii v záležitostech společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

2. Předsedající odpovídá za provádění rozhodnutí přijatých podle této hlavy a v zásadě vyjadřuje postoj Unie v mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích.

3. Předsedajícímu pomáhá generální tajemník Rady, který vykonává funkci Vysokého zmocněnce pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.

4. Komise je plně zapojena do úkolů uvedených v odstavcích 1 a 2. Předsedajícímu při plnění těchto úkolů pomáhá v případě potřeby příští předsedající členský stát.

5. Rada může, kdykoli to považuje za nutné, jmenovat zvláštního zmocněnce s mandátem pro zvláštní politické otázky.

• Čl. 19/ex-čl. J.9 **Mezinárodní organizace**

1. Členské státy koordinují svou činnost v mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích. Na takových fórech hájí společné postoje.

V mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích, jich se neúčastní všechny členské státy, hájí zúčastněné státy společné postoje.

2. Aniž by byl dotčen odstavec 1 a článek 14 odstavec 3, členské státy zastoupené v mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích průběžně informují tam nezastoupené členské státy o věcech a záležitostech společného zájmu.

Členské státy, které jsou zároveň členy Rady bezpečnosti Organizace spojených národů, sdělují svůj postup a plně informují ostatní členské státy. Členské státy, které jsou stálými členy Rady bezpečnosti, hájí při výkonu svých funkcí postoje a zájmy Unie, aniž by tím byla dotčena jejich odpovědnost podle Charty Organizace spojených národů.

• Čl. 20/ex-čl. J.10 **Spolupráce zastoupení členských států**

Diplomatická a konzulární zastoupení členských států a zastoupení Komise v třetích zemích a na mezinárodních konferencích a jejich zastoupení v mezinárodních organizacích

spolupracují tak, aby zajistily respektování a provádění společných postojů a společných akcí přijatých Radou.

Prohlubují spolupráci výměnou informací, vypracováváním společných hodnocení a přispíváním k provádění ustanovení článku 20 Smlouvy o založení Evropského společenství.

• Čl. 21/ex-čl. J.11 Účast Evropského parlamentu

Předsedající konzultuje s Evropským parlamentem hlavní aspekty a základní alternativy společné zahraniční a bezpečnostní politiky a zajišťuje, aby názory Evropského parlamentu byly náležitě brány v úvahu.

Evropský parlament je předsedajícím a Komisi pravidelně informován o vývoji zahraniční a bezpečnostní politiky Unie.

Evropský parlament může interpelovat Radu nebo jí dávat doporučení. Každoročně koná rozpravu o pokroku při provádění společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

• Čl. 22/ex-čl. J.12 Iniciativa

1. Každý členský stát nebo Komise může klást Radě otázky týkající se společné zahraniční a bezpečnostní politiky a předkládat Radě návrhy.

2. V případech vyžadujících rychlé rozhodnutí svolá předsedající ze své iniciativy nebo na žádost Komise nebo členského státu mimořádné zasedání Rady do čtyřiceti osmi hodin, nebo ve velmi naléhavých případech během kratší doby.

• Čl. 23/ex-čl. J.13 Přijímání rozhodnutí

1. Rozhodnutí podle této hlavy přijímá Rada jednomyslně. To, že se přítomní nebo zastoupení členové zdrží hlasování, nebrání přijetí těchto rozhodnutí.

Zdrží-li se člen Rady hlasování, může to odůvodnit formálním prohlášením podle tohoto odstavce. V takovém případě není povinen provést rozhodnutí, přijímá však, že rozhodnutí zavazuje Unii. V duchu vzájemné solidarity se dotčený členský stát zdrží jakékoli akce, která by se mohla dostat do rozporu s akcí Unie založené na takovém rozhodnutí nebo jí bránit, a ostatní členské státy jeho postoj respektují. Představují-li členové Rady, kteří tímto způsobem odůvodnili, že se zdrželi hlasování, více než jednu třetinu hlasů vážených podle článku 205 odstavce 2 Smlouvy o založení Evropského společenství, rozhodnutí není přijato.

2. Odchylně od odstavce 1 rozhoduje Rada kvalifikovanou většinou:

- když přijímá společné akce, zaujímá společné postoje nebo přijímá jiné rozhodnutí na základě společné strategie;

- když přijímá rozhodnutí k provedení společné akce nebo společného postoje. Prohlásí-li člen Rady, že z důležitých důvodů národního zájmu zamýšlí být proti přijetí rozhodnutí kvalifikovanou většinou, hlasování se nekoná. Rada může kvalifikovanou většinou požádat, aby záležitost byla postoupena Evropské radě k jednomyslnému rozhodnutí.

Hlasy členů Rady se váží podle článku 205 odstavce 2 Smlouvy o založení Evropského společenství. K přijetí rozhodnutí je zapotřebí alespoň 62 hlasů pro, odevzdaných alespoň deseti členy.

Tento odstavec se nevztahuje na rozhodnutí, která mají vojenský nebo obranný dopad.

3. Procedurální otázky rozhoduje Rada většinou svých členů.

• Čl. 24/ex-čl. J.14 Uzavírání mezinárodních dohod

Je-li zapotřebí k provedení této hlavy uzavřít dohodu s jedním nebo více státy nebo mezinárodními organizacemi, může Rada jednomyslně zmocnit předsedajícího, aby, případně s pomocí Komise, zahájil za tímto účelem jednání. Takové dohody uzavírá jednomyslně Rada na doporučení předsedajícího. Žádná dohoda nezavazuje členský stát, jehož zástupce

v Radě prohlásí, že dohoda musí vyhovět ústavně procesním požadavkům jeho státu; ostatní členové Rady se mohou dohodnout na prozatímním provádění dohody.
Tento článek se vztahuje i na záležitosti spadající do hlavy VI.

- **Čl. 25/ex-čl. J.15 Polický výbor**

Aniž by byl dotčen článek 207 Smlouvy o založení Evropského společenství, Politický výbor sleduje mezinárodní situaci v oblastech společné zahraniční a bezpečnostní politiky a přispívá k vymezení politik podáváním stanovisek Radě na její žádost nebo ze své vlastní iniciativy. Sleduje také provádění dohodnutých politik, aniž by byla dotčena odpovědnost předsedajícího a Komise.

- **Čl. 26/ex-čl. J.16 Generální tajemník, Vysoký zmocněnec**

Generální tajemník Rady, Vysoký zmocněnec pro zahraniční a bezpečnostní politiku, pomáhá Radě v záležitostech spadajících do společné zahraniční a bezpečnostní politiky především tím, že přispívá k formulování, přípravě a provádění rozhodnutí týkajících se politiky, a tím, že případně vede jménem Rady na žádost předsedajícího politický dialog s třetími stranami.

- **Čl. 27/ex-čl. J.17 Součinnost Komise**

Komise je plně zapojena do prací v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

- **Čl. 28/ex-čl. J.18 Financování**

1. Ustanovení článků 189, 190, 196 a. 199, 203, 204, 206 a. 209, 213 a. 219, 255 a 290 Smlouvy o založení Evropského společenství se uplatní ve vztahu k ustanovením týkajícím se oblastí vedených v této hlavě.

2. Administrativní výdaje, které orgánům vzniknou z ustanovení týkajících se oblastí uvedených v této hlavě, jdou k tíži rozpočtu Evropských společenství.

3. Operativní výdaje v souvislosti s prováděním těchto ustanovení jdou rovněž k tíži rozpočtu Evropských společenství s výjimkou výdajů na operace s vojenským nebo obranným dopadem a případů, kdy Rada jednomyslně rozhodne jinak.

V případech, kdy výdaje nejdou k tíži rozpočtu Evropských společenství, jdou k tíži členských států podle klíče hrubého národního produktu, pokud Rada nerozhodne jednomyslně jinak. Pokud jde o výdaje na operace s vojenským nebo obranným dopadem, nejsou členské státy, jejichž zástupci v Radě učinili formální prohlášení podle článku 23 odstavce 1, druhý pododstavec, povinny na jejich financování přispívat.

4. Rozpočtové řízení stanovené ve Smlouvě o založení Evropského společenství se uplatní ve vztahu k výdajům, které jdou k tíži rozpočtu Evropských společenství.

AMSTERODAMSKÁ SMLOUVA

Protokoly

I. Protokoly ke smlouvě o Evropské unii

1.

PROTOKOL

k článku 17 Smlouvy o Evropské unii

Vysoké smluvní strany,
berouce v úvahu potřebu plně provést ustanovení článku 17 odstavec 1, pododstavec 2 a odstavec 3 Smlouvy o Evropské unii,

berouce v úvahu, že politika Unie se podle článku 17 nedotýká zvláštního charakteru bezpečnostní a obranné politiky některých členských států a respektuje závazky některých států, které vidí realizaci své společné obrany v NATO podle Severoatlantické smlouvy, a že je slučitelná se společnou bezpečnostní a obrannou politikou vytyčenou v jejím rámci,

se dohodly na následujícím ustanovení, které bude připojeno ke Smlouvě o Evropské unii.
Evropská unie vypracuje spolu se Západoevropskou unií do jednoho roku po vstupu tohoto protokolu v platnost úpravu užší spolupráce mezi Evropskou unií a Západoevropskou unií.

NICESKÁ SMLOUVA

pozměňující Smlouvu o Evropské unii, Smlouvy o založení Evropských společenství a některé související akty

(2001/C 80/01)

2) Článek 17 se nahrazuje tímto:

„Článek 17

1. Společná zahraniční a bezpečnostní politika zahrnuje všechny otázky, které se týkají bezpečnosti Unie, včetně postupného vymezení rámce společné obranné politiky, která by mohla vyústit ve společnou obranu, rozhodne-li tak Evropská rada. V takovém případě doporučí Evropská rada členským státům přijetí tohoto rozhodnutí v souladu s jejich ústavními předpisy.

Politika Unie podle tohoto článku se nedotýká zvláštní povahy bezpečnostní a obranné politiky některých členských států a uznává závazky některých členských států uskutečňujících svou společnou obranu v rámci Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO), které vyplývají ze Severoatlantické smlouvy a které jsou v souladu se společnou bezpečnostní a obrannou politikou vytvořenou v tomto rámci.

V míře, v jaké to členské státy považují za vhodné, bude postupné vytváření rámce společné obranné politiky podporováno vzájemnou spoluprací v oblasti vyzbrojování.

2. Otázky uvedené v tomto článku zahrnují humanitární a záchranné mise, mise k udržení míru a mise bojových jednotek k řešení krizí, včetně prosazování míru.

3. Rozhodnutí, která se týkají obrany podle tohoto článku, jsou přijímána, aniž jsou dotčeny politiky a závazky uvedené v odst. 1 druhém pododstavci.

4. Tento článek nebrání rozvoji užší spolupráce mezi dvěma nebo více členskými státy na dvoustranné úrovni v rámci Západoevropské unie (ZEU) a NATO, pokud tato spolupráce není v rozporu se spoluprací upravenou v této hlavě ani ji neztěžuje.

5. Za účelem dosažení cílů tohoto článku budou jeho ustanovení znovu posouzena v souladu s článkem 48.“

3) V čl. 23 odst. 2 prvním pododstavci se doplňuje nová odrážka, která zní:

„– jmenuje-li zvláštního zástupce podle čl. 18 odst. 5.“

4) Článek 24 se nahrazuje tímto:

„Článek 24

1. Je-li k provedení této hlavy nezbytné uzavřít dohodu s jedním nebo více státy nebo mezinárodními organizacemi, může Rada zmocnit předsednictví, případně s podporou Komise, aby za tímto účelem zahájilo jednání. Takové dohody uzavírá jednomyslně Rada na doporučení předsednictví.

2. Rada rozhoduje jednomyslně, pokud se dohoda týká otázky, v níž je pro přijímání vnitřních rozhodnutí požadována jednomyslnost.

3. Je-li smlouva zamýšlena k provedení společné akce nebo společného postoje, rozhoduje Rada kvalifikovanou většinou v souladu s čl. 23 odst. 2.

4. Ustanovení tohoto článku se vztahují i na věci spadající do hlavy VI. Týká-li se dohoda otázky, v níž je pro přijímání rozhodnutí nebo vnitřních opatření vyžadována kvalifikovaná většina, rozhoduje Rada kvalifikovanou většinou v souladu s čl. 34 odst. 3.

5. Žádná dohoda nezavazuje členský stát, jehož zástupce v Radě prohlásí, že tento stát musí splnit své ústavní předpisy; ostatní členové Rady se mohou dohodnout na prozatímním provádění dohody.

6. Dohody uzavřené za podmínek uvedených v tomto článku zavazují orgány Unie.“

5) Článek 25 se nahrazuje tímto:

„Článek 25

Aniž je dotčen článek 207 Smlouvy o založení Evropského společenství, sleduje politický a bezpečnostní výbor mezinárodní situaci v oblastech společné zahraniční a bezpečnostní politiky a přispívá k vymezení politik podáváním stanovisek Radě na její žádost nebo z vlastního podnětu. Sleduje také provádění dohodnutých politik, aniž je dotčena odpovědnost předsednictví a Komise.

V rámci této hlavy vykonává výbor pod odpovědností Rady politickou kontrolu a strategické řízení při operacích řešení krizí.

Rada může za účelem operace řešení krizí a po dobu jejího trvání, jak ji Rada vymezí, zmocnit výbor k přijímání vhodných rozhodnutí týkajících se politické kontroly a strategického řízení operace, aniž je dotčen článek 47.“

6) Vkládají se nové články, které znějí:

„Článek 27a

1. Účelem posílené spolupráce v některé z oblastí uvedených v této hlavě je chránit hodnoty Unie a sloužit jejím zájmům v jejich souhrnu tím, že potvrdí její identitu jako soudržné síly v mezinárodních vztazích. Spolupráce zachovává

- zásady, cíle, obecné směřování a soudržnost společné zahraniční a bezpečnostní politiky, jakož i rozhodnutí přijatá v jejím rámci,
- pravomoci Evropských společenství a
- spojitost mezi souhrnem politik Unie a jejími vnějšími činnostmi.

2. Na posílenou spolupráci podle tohoto článku se použijí články 11 až 27, 27b a 28, nestanoví-li článek 27c a články 43 až 45 jinak.

Článek 27b

Posílená spolupráce podle této hlavy se týká provádění společné akce nebo společného postoje. Nemůže se týkat otázek souvisejících s vojenstvím nebo s obranou.

Článek 27c

Členské státy, které navrhnou navázat mezi sebou posílenou spolupráci podle článku 27b, podávají tímto smyslu žádost Radě.

Žádost bude předána Komisi a pro informaci Evropskému parlamentu. Komise zaujme stanovisko zejména ke spojitosti zamýšlené posílené spolupráce s politikami Unie. O vydání povolení rozhodne Rada v souladu s čl. 23 odst. 2 druhým a třetím pododstavcem s výhradou článků 43 až 45.

Článek 27d

Aniž jsou dotčeny pravomoci předsednictví a Komise, dbá generální tajemník Rady, vysoký zástupce pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, zejména na to, aby byli Evropský parlament a všichni členové Rady plně informováni o provádění posílené spolupráce v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky.

Článek 27e

Každý členský stát, který si přeje podílet se na posílené spolupráci navázané na základě článku 27c, oznámí svůj záměr Radě a uvedomí o něm Komisi. Komise podá Radě stanovisko ve lhůtě tří měsíců ode dne obdržení oznámení. Ve lhůtě čtyř měsíců ode dne obdržení oznámení rozhodne Rada o žádosti a o případné zvláštní právní úpravě, kterou považuje za nezbytnou. Rozhodnutí se považuje za schválené, pokud je Rada v téže lhůtě kvalifikovanou většinou neodloží; v tomto případě Rada své rozhodnutí odůvodní a stanoví lhůtu pro jeho přezkoumání.

Pro účely tohoto článku rozhoduje Rada kvalifikovanou většinou.

Kvalifikovanou většinou se rozumí též podíl vážených hlasů a též podíl počtu zúčastněných členů Rady, jaké stanoví čl. 23 odst. 2 třetí pododstavec.“

EU-NATO declaration on ESDP

THE EUROPEAN UNION AND THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION,

- Welcome the strategic partnership established between the European Union and NATO in crisis management, founded on our shared values, the indivisibility of our security and our determination to tackle the challenges of the new Century;
- Welcome the continued important role of NATO in crisis management and conflict prevention, and reaffirm that NATO remains the foundation of the collective defence of its members;
- Welcome the European Security and Defence Policy (ESDP), whose purpose is to add to the range of instruments already at the European Union's disposal for crisis management and conflict-prevention in support of the Common Foreign and Security Policy, the capacity to conduct EU-led crisis-management operations, including military operations where NATO as a whole is not engaged;
- Reaffirm that a stronger European role will help contribute to the vitality of the Alliance, specifically in the field of crisis management;
- Reaffirm their determination to strengthen their capabilities;

Declare that the relationship between the European Union and NATO will be founded on the following principles:

- Partnership: ensuring that the crisis management activities of the two organisations are mutually reinforcing, while recognising that the European Union and NATO are organisations of a different nature;
- Effective mutual consultation, dialogue, co-operation and transparency;
- Equality and due regard for the decision-making autonomy and interests of the European Union and NATO;
- Respect for the interests of the Member States of the European Union and NATO;
- Respect for the principles of the Charter of the United Nations, which underlie the Treaty on European Union and the Washington Treaty, in order to provide one of the indispensable foundations for a stable Euro-Atlantic security environment, based on the commitment to the peaceful resolution of disputes, in which no country would be able to intimidate or coerce any other through the threat or use of force, and also based on respect for treaty rights and obligations as well as refraining from unilateral actions;
- Coherent, transparent and mutually reinforcing development of the military capability requirements common to the two organisations.

To this end:

- The European Union is ensuring the fullest possible involvement of non-EU European members of NATO within ESDP, implementing the relevant Nice arrangements, as set out in the letter from the EU High Representative on 13 December 2002.
- NATO is supporting ESDP in accordance with the relevant Washington Summit decisions, and is giving the European Union, inter alia and in particular, assured access to NATO's planning capabilities, as set out in the NAC decisions on 13 December 2002.
- Both organisations have recognized the need for arrangements to ensure the coherent, transparent and mutually reinforcing development of the capability requirements common to the two organisations, with a spirit of openness.